

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Hundraårsminnet av Ibsens död:
  - Christian Janss
  - Egil Törnqvist
  - Bjørn Tysdahl
  - Asbjørn Aarseth
  - Hans H. Skei
- Martin A. Hansens återkomst
- Finlands riksdag 100 år
- Intervju med Davíð Oddsson
- Nordiska rådets litteraturpris

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningarna Norden ■ ■

Årg. 82 • 2006 • Häfte 4

INNEHÅLL

Artiklar

Henrik Ibsens skrifter. <i>Christian Janss</i>	277
Ingmar Bergmans "Gengångare". <i>Egil Törnqvist</i>	289
"Din röst – din lag". Finlands riksdag 100 år. <i>Anne-Marie Mattsson</i>	299
Høj spænding mellem to poler. Martin A. Hansens genkomst. <i>Anders Thyrring Andersen</i>	311
Ordrupgaarden snegler sig ind i nutiden. <i>Lisbeth Bonde</i>	325
NT-intervjun. Politikerer måste vara hårdhudade Davíð Oddsson om att vara statsminister. <i>Arna Schram</i>	333

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Pris til nordisk litteratur. <i>Oskar Stein Bjørlykke</i>	339
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	343

* * *

Letterstedtska föreningen

Styrelser, avdelningar och anslag.	347
Anslagsutlysning för 2007.	371

* * *

Kring böcker och människor

Stort anlagt og forfriskende studie av Ibsen i litteraturhistorisk kontekst. <i>Bjørn Tysdahl</i>	373
Ibsens mesterskap under lupen. <i>Asbjørn Aarseth</i>	375
Henrik Ibsen – ett barn av sin tid? <i>Hans H. Skei</i>	377
Henrik Ibsen i unge år. <i>Hans H. Skei</i>	379
Paradoxen Snellman. <i>Henrik Helenius</i>	381
Torsten Tegnér som opinionsbildare. <i>Lars-Åke Engblom</i>	383
En kunglig formgivare. <i>Beate Sydhoff</i>	385
Sammanfattning.	387

CHRISTIAN JANSS

HENRIK IBSENS SKRIFTER.

En presentasjon av den historisk-kritiske
utgaven og dens utfordringer¹

Utgivelsen av Henrik Ibsens skrifter i en vitenskapelig, tekstkritisk utgave med omfattende kommentarer, er allerede godt i gang. Den utgjør det største edisjonsfilologiske prosjektet noensinne i Norge, og så vel papirutgaven som den elektroniske versjonen vil være en uvurderlig kilde for all fremtidig Ibsen-forskning. I denne artikkelen presenterer Christian Janss, som er ledende filolog ved prosjektet Henrik Ibsens skrifter fra 2002, arbeidet med utgivelsen og drøfter de prinsipper som ligger til grunn for utgaven. Janss har doktorgrad fra Universitetet i Oslo på en avhandling om Friedrich Hölderlin, og er bl.a. medforfatter av *Lyrikkens liv* – en innføringsbok i lyrikklesning (2003).

1. Innledning

I sentrum for den historisk-kritiske forfatterskapsutgaven står originalen. Prosjektet *Henrik Ibsens skrifter* (heretter: *HIS*) skal her presenteres med utgangspunkt i en diskusjon av det problematiske begrepet "original". Hvilken av de mange *Peer Gynt*-tekster fra Ibsens hånd og levetid er den originaleste? Diskusjonen fører – etter en kort presentasjon av utgavens valg og prinsipper – videre til refleksjoner om nødvendigheten av en vitenskapelig utgivelse av Ibsens skrifter, et arbeid som også innebærer pedagogiske utfordringer: Hvordan kan vi få leserne – dramaturger, forskere, studenter, elever, oversettere, almenheten – til å dra nytte av det samlede tekstmateriale vi presenterer? Er det også et arbeid som kan ha litteraturvitenskapelige følger, vil vår utgave få konsekvenser for fortolkningen av Ibsen?

2. Den originale Ibsen

I likhet med de fleste store forfatterskapsutgaver i nyere tid presenterer *HIS* en hovedtekst, og vi utgivere hevder at dette er den historisk korrekte Ibsen. Vi legger etter vårt syn frem den beste, den autentiske, historiske, opprinnelige Ibsen, som med vår utgave skal overflødiggjøre alle de mer og mindre korrupte utgaver som har sirkulert i tidens løp.

Det finnes en kritisk utgave av Ibsens verker, best kjent under navnet

”Hundreårsutgaven”. Den utkom i tidsrommet 1928–57, og hovedredaktørene var Francis Bull, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip.² Hundreårsutgaven er imidlertid mangelfull og kritikkverdig på noen sentrale punkter. Det er ingen grunn til å underkjenne utgivernes store innsats i å legge frem et stort materiale, men som referansetekst er den utilstrekkelig. Den mangler redegjørelser for sine prinsipper, og i valg av tekstgrunnlag vakles det uten begrunnelse mellom første- og sistetrykk. Det rettes og suppleres stilltiende, variantene er oppført i uoversiktlige lister og bare i utvalg, og dramaer er i noen tilfeller satt sammen av flere separate kilder uten nærmere forklaring, slik at leseren står overfor ahistoriske tekster. I tillegg er utgavens brevbind (16–19) av mer forståelige grunner fulle av huller. Mange nye brev (ca. 1000) kom til med Øyvind Ankers store arbeid på 1970-tallet.³ Også andre manuskripter er siden oppdaget og i hovedsak blitt innlemmet i Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling. (Ibsen etterlot seg ca. 60.000 sider tekst, hvorav ca. 20.000 håndskrevne.)

Kommentarer har Hundreårsutgaven knapt, noe som nok kunne forsvares ut fra datidens kunnskaper om Ibsen, hans samtid og språk. I dag er det imidlertid helt nødvendig å utruste leseren med ord- og sakkommentarer.⁴ Norges forskningsråd mente derfor i 1998 at en ny komplett Ibsen-utgave i trykt (planlagt i 32 bd.) og elektronisk form, en såkalt hybridutgave, utgitt og kommentert etter nyere vitenskapelige krav, var nødvendig.⁵ Med *Henrik Ibsens skrifter* kom Norge slik med i et nettverk av nordiske utgivere, der to store prosjekter alt var i gang og dro nordmennene med seg i et fruktbart samarbeid: i Sverige særlig *August Strindbergs Samlade Verk*, i Danmark *Søren Kierkegaards skrifter*.⁶

Et sentralt og grunnleggende spørsmål for alle tekstutgivere er valget av grunntekst. Hvilken *Peer Gynt*-tekst er den originaleste, opprinneligste, mest opphavelige? Er det arbeidsmanuskriptet, trykkmanuskriptet, førstetrykket eller den senere, egenhendig rettede utgaven fra 1874? Og hva med sceneplanen som går forut for alt dette? Og hvordan skal vi betrakte førsteoppførelsen i 1876? Noen få tekststeder skal belyse problemet.

I scenen “Dovregubbens Kongshal” har den danske setteren misforstått trykkmanuskriptets “kverve”. Peer nekter som kjent å la Dovregubben kverve synet sitt med “et Snitt i Lindsen”, men dansken har trodd at verbet var “hverve”, altså at Dovregubben skulle vinne Peer for sin sak. Misforståelsen er ikke dum, men meningen ble noe forvrent. Ibsen har kanskje tatt til seg fenomenet “synkverving” fra P. Chr. Asbjørnsens *Norske Huldreeventyr og Folkesagn* (1845–48 og 1859–66), og det er ikke så merkelig at en danske ikke har kjent ordet.⁷ I de to første, for resepsjonen så viktige utgaver av *Peer Gynt* fikk ordet “hverve” råde. Ordet ble rettet først i 1874-utgaven. Hvilken utgave burde så *HIS* legge til grunn? Hva skal være avgjørende for å kunne si at den

ene tekstkilden er bedre eller mer opphavelig enn den andre? Ibsens intensjon, tekstens feilfrihet eller førstetrykkets primat?

Et gjennomgående trekk i Ibsens forfatterskap er ulikhetene mellom hans egen kommatering i trykkmanuskriptene og førstetrykkets. I Ibsens manuskripter mangler gjerne komma, eller det er motivert av innholdet og dialogen, mens kommateringen er grammatikalsk mer korrekt i førstetrykket, etter korrektøren August Larsens innsats med manuskriptet. Denne typen variasjon er interessant særlig i dramaer, som i så stor grad hviler på dialogenes rytme. På den annen side ber Ibsen i et brev til sin forlegger Fredrik Hegel den 12. oktober 1873 om ikke Herr Larsen "hist og her [kan] tilføje et komma, hvor han måtte finde sådant ønskeligt." Det samme skriver han til Hegel 13. september 1879, når *Et dukkehjem* skal i trykken. Det er med andre ord ikke helt enkelt å avgjøre hva som kommer nærmest en "original" – den ser ut til å sveve et sted i et ideelt rom, i postgangen mellom Italia og Danmark.

Kan vi derfor hevde at det ikke er én opphavelig tekst, men det samlede materialet som utgjør det litterære verket, og at det er tilblivelsesprosessen vi må samle oss om, at altså skriveprosessens dynamikk, slik den nedfeller seg i bevarte manuskripter og trykk, må være målet for beskjefligelsen? Arbeidsmanuskriptene betraktet også Ibsen *selv* som viktige, som Koht skriver: "Og til sin hustru og sin søn sa han mer end én gang, idet han pegte på den store pakke med arbeidsmanuskripter som han omhyggelig bevarte: 'Dette er meget vigtige ting', eller endog: 'Dette er det vigtigste af det altsammen.'" ⁸ Ibsen ser her ut til å forfekte en moderne posisjon, i tråd med den franske skolen *critique génétique*. Men kan vi bebyrde gymnasiasten eller dramaturgen, eller til og med professoren med manuskripter og mengder av trykte kilder til samme verk? Det er krevende å sette seg inn i manuskriptmaterialet, selv etter at det er transkribert. Betrakter vi Ibsens verk som en kunstners skaperverk, vil det ferdige, autoriserte produkt komme i fokus (selv om heller ikke det er et uproblematisk valg, f.eks. dersom det finnes flere autoriserte utgaver). Betrakter vi Ibsens verk fra en annen synsvinkel, som et produkt av forskjellige sosiale elementer, vil samlingen av tekstkilder til ett verk ha stor interesse. Det er edisjonsfilologen Anne Bohnenkamp som har formulert problemet slik, og spørsmålet er om en utgave kan være fokusert i to retninger. ⁹ Vi vil hevde at det er nettopp det *HIS* kan klare.

3. *HIS*' valg og oppbygning

Til tross for at vi nå har gitt noen eksempler på en tekst i endring, tvinger det seg frem et behov for å fiksere teksten og utgi en hovedtekst til det studerende eller lesende publikum, til iscenesetteren og oversetteren.

HIS har valgt førstetrykket som grunntekst i de fleste tilfeller – ved posthumt publiserte verker og ved brevene legges håndskriftet til grunn. Det teore-

tiske utgangspunktet er Herbert Krafts lære om førstetrykket som uttrykk for den litterære tekstens historiske autentisitet: „Utgivelsesdatoen er skjæringspunktet for verkets produksjon og resepsjon“.¹⁰ Tidspunktet for ferdigstillingen av teksten og dens første offentlige fremtreden peker i Ibsens tilfelle mot verkshistoriens mest representative tekst. Dette tidspunktet, hvor verket går inn i en dialog med samfunnet, var svært viktig for Ibsen. Så vel førsteoppførelse som førstetrykk, og etter hvert de første oversettelsene var begivenheter som Ibsen forsøkte å øve innflytelse på. Et nytt Ibsen-drama ble mottatt med stor forventning, og ble som oftest raskt lest, benyttet og debattert i førstetrykkets form. Når vi gir førstetrykket forrang, er det altså et virkningshistorisk motivert valg. Vi har dermed flyttet tidspunktet for det „opphavelige“ hos Ibsen til sentrum i tekstproduksjonen. Samtidig har vi forlatt diskusjonen om hvilken tekst som kommer nærmest Ibsen eller den vanskelige størrelsen „originalen“, og i stedet valgt å konsentrere oss om tekstens historisitet. Hensynet til tekstens dynamikk, dens tilblivelsesprosess og etterliv blir imidlertid også ivaretatt, for så vidt som både tekstkildene *før* førstetrykket og de senere autoriserte utgavene fra Ibsens levetid blir gjort tilgjengelige som fulle tekster, med mulighet for sammenligning med andre tekstkilder (både synoptisk og i tradisjonelt variantapparat). Slik blir ikke bare forfatterens egne, men også resepsjonsbetingede endringer presentert.

Ibsens egen innflytelse over og interesse for korrektur avtok med det stigende antall nye opplag av verkene hans. Et viktig unntak finner vi som en følge av en begivenhet i 1869, det skandinaviske rettskrivningsmøtet i Stockholm, der Ibsen selv deltok. Han ønsket å følge anbefalingene fra dette møtet, og utførte i samarbeid med sønnen Sigurd gjennomgripende endringer i ortografien i flere dramaer som skulle nyutgis. *Peer Gynt* skulle ut i et tredje opplag 1874, og i trykkforelegget ses hvordan Ibsen – Henrik eller Sigurd – i et eksemplar av 2. utg. 1867 (NBO Ms.8° 894) foretar tusenvis av rettelser. Et slikt tilfelle gjør oss oppmerksom på at selv Ibsens førstetrykk inngår i en prosessuell sammenheng og har karakter av et foreløpig stadium. Ved mer omfattende revisjoner av tidlige dramaer, utgir *HIS* dem i parallelle hovedversjoner, som f.eks. debutverket *Catilina*.¹¹

I den trykte delen av utgaven (heretter: *HISb*) gjengis den ederte hovedteksten med sin eventuelle *interne* tekstvariasjon i fotnoter, det vil si manuskriptendringer for de grunntekster som er håndskriftene og internvariasjon for de trykte grunntekstene.¹² Internvariasjon i trykk defineres som feil og endringer oppstått under selve trykkeprosessen (altså i trykkeriet) i samme opplag.¹³ I fotnoteapparatet blir også eventuelle rettelser fra utgiverens hånd notert. Apparatet er naturligvis mer omfangsrikt for håndskriftgrunntekster enn for de trykte, men også håndskriftene er ryddige og ordentlige. Ibsen var en disiplinert „Kopfarbeiter“, etter Sigfried Scheibes klassifikasjon av

forfatternes arbeidsmåter.¹⁴ At han var en forfatter som tenker først og siden skriver, bekreftes av ham selv i et brev til Mikael Birkeland 4. mai 1866, der han omtaler arbeidet med *Brand*: „Jeg har en Arbejdsstyrke og en Kraft, saa jeg kunde slaa Bjørne ihjæl. Mit Digt gik jeg og kjæmpede med i Tankerne i et Aar før det formede sig klart; men da jeg havde det, skrev jeg fra Morgen til Aften og fuldførte det i mindre end tre Maaneder.“ Men vi har naturligvis også kompliserte tilfeller, hvor Ibsen ligner mer på berømte „Papierarbeiter“, som f.eks. Arne Garborg eller James Joyce.

Den elektroniske delen av *HIS* (heretter: *HISe*) inneholder i tillegg til det nevnte faksimiler av alle tilgjengelige håndskrifter og førstetrykk. Faksimileringen ble utført ved Senter for Ibsen-studier 1998–2000.¹⁵ Slik sikres det langsomt forvitrende materialet, og dessuten, som den svenske utgiveren Ingemar Rådberg uttrykker det: „Det finns [...] en verklighet som den vetenskapliga utgåvan har skalat bort.“¹⁶ Når man ved hjelp av faksimilene kommer nærmere denne virkeligheten, er beskrivelsen og transkripsjonen av manuskriptene likefullt nødvendige for at teksten skal forstås. Fotografiet har sine svakheter. Å forstå teksten er å forstå den både som dokument og som tekst.

Samtidig med transkripsjonen finner kodingen sted, etter standarden XML/TEI. Dette er også et arbeid som fordrer filologisk innsikt, særlig når det kommer til manuskriptendringer. All variasjon mellom tekstkildene og internt i den enkelte kilde blir registrert/kodet, slik at alle tekstkilder blir merket der de avviker fra hverandre.¹⁷ Hovedteksten blir emendert, det vil si rettet, etter relativt strenge regler; kort fortalt må en feil være meningsforstyrrende og kunne rettes entydig før den emenderes.¹⁸ Våre rettelser og tekstkritiske noter gis egne koder, likeledes metriske analyser der det er aktuelt, og ikke minst kodes verbal- og realkommentarene inn, slik at de blir en integrert del av *HISe*. Den kodede teksten er grunnlaget både for *HISe* og for satsen til *HISb*. Her utgis kommentarene i et eget halvbind, hvor også innledninger om tilblivelse, litteraturhistorisk bakgrunn, mottagelse m.v. er plassert, sammen med redegjørelser for tekstkritikk og manuskriptbeskrivelser. Også kommentarene er orientert mot førstetrykkets tid. Leseren skal derved få anledning til å sette seg inn i samtidens horisont av forestillinger og kunnskaper.

4. *HIS'* pedagogiske utfordringer

De pedagogiske utfordringer som utgivere av historisk-kritiske forfatter-skapsedisjoner står overfor, er nært knyttet til variantapparatets problem og behandling. Varianter forstås som endringer innenfor en tekstkilde, f.eks. en rettelse, og som forskjeller mellom ulike versjoner av et verk.¹⁹ I *HIS* registreres også uautorisierte varianter, ettersom vi i mange tilfeller ikke kan vite hvem som har utført eller bedt om en endring; Ibsen selv, Sigurd, Gyldendals

korrektør August Larsen, setteren eller faktor i trykkeriet. Endringer som balanserer mellom autorisert/uautorisert, kaller vi med Rüdiger Nutt-Kofoth varianter av typen „delegert autorisasjon“.²⁰

I de hovedtekster som har håndskrifter som grunnlag, er tekstendringene ordnet etter et genetisk prinsipp: umiddelbare og senere endringer. Umiddelbare endringer viser hvilke veier teksten kunne ha tatt under nedskrivningen, hvilke forandringer i tankegangen som øyeblikkelig har inntruffet, men også hvilke glipper og småfeil som preger forfatterens arbeidsmåte. Senere endringer derimot, viser den reflekterte gjennomgang etter at teksten i hovedsak er gjennomskrevet.²¹ De tekster som ikke er hovedtekster, og altså gjengis i *HISe*, blir utstyrt med et enklere posisjonelt apparat, der det opplyses om hvor endringene befinner seg. Ofte kan man dog av posisjonen (over/under linjen, i marginen) anslå om endringen er foretatt umiddelbart eller senere. I *HISe* vil leseren kunne følge teksten horisontalt, altså fra begynnelsen til slutten, men samtidig fremkalle et vertikalt paradigme av varianter. Denne fremstillingen forutsetter at tekstkildene står hverandre nært, at det altså ikke er for store avvik; slike vil vises separat.

Et sentralt spørsmål som leder oss til de pedagogiske utfordringer vi står overfor, er følgende: I hvilken grad har vi som lager historisk-kritiske utgaver et ansvar for at de *brukes*? Vi har uten tvil et ansvar for en vitenskapelig gjengivelse av teksten og dokumentet, men har vi ikke også et ansvar overfor leseren og brukeren av utgavene? To hensyn synes å kolliderer: Hensynet til teksten og hensynet til leseren. Kjedelig nok er disse ofte ikke sammenfallende, noe som ikke minst skyldes at moderne edisjonsfilologi i sin iver etter å gjengi teksten så presist som mulig har en tendens til å fjerne seg fra leseren. Den etablerte teksten blir nok lest og brukt (om enn ikke så mye som ønskelig), men det tekstkritiske apparat, manuskript- og bokbeskrivelser, redegjørelser mm. blir, om vi skal tro en lang rekke erfarne filologer fra ulike språkområder og disipliner, liggende og støve ned. Anthony Edwards spør for eksempel: “What are the benefits of a textual apparatus crammed to the gunwhales with a plethora of variant forms. How does their presentation contribute to our understanding of the edited text? What are variants for?”²² Germanisten Helmut Koopmann kaller den historisk-kritiske utgaven for en ”variantkirkegård”.²³

Vi kan delvis forklare den manglende anvendelsen ved at leserne ikke har fått utdanning i omgås avanserte tekstutgaver.²⁴ Men selv om dette er riktig, ikke minst også i Norge, viser mange kritikere til iboende utilstrekkeligheter ved det trykte apparatet som en hovedårsak. Variantapparatet egner seg vel til å plassere alternative tekststørrelser som et ledd i en begrunnelse for en tekstkonstitusjon, men det er ofte ugjennomtrengelig for andre enn spesialister, og dessuten hemmet av bokens plassbegrensninger. Det lemmatiserte variantapparatet er en ren opplisting av endringer, f.eks. slik: 5. der [dér

renskriften 9. flakser] *rettet fra* sidder. Dermed tas varianten ut av sin sammenheng, slik at samtidig foretatte endringer, faser og trinn i tekstutviklingen blir svært vanskelig å forestille seg.²⁵ For nyere, autoriserte tekster, altså tekster der vi kjenner forfatteren, er ulempene klare.

Problemet med det kryptiske variantapparatet er naturligvis hverken nytt eller ukjent, og har vært en del av metodediskusjonen i den nyere filologien.²⁶ Men forskere og lesere synes ennå ikke å ha kunnet dra nytte av denne diskusjonen. Tvertimot har de mange edisjonstekniske innovasjoner utvidet kløften mellom leser og utgiver, med sine overbelastede boksider og avskrekkende tegnsystemer – alt i transparensens navn. Selv såkalt dynamiske fremstillinger av variasjon kan være krevende nok for en høyt utdannet leser.

Denne situasjonen, som altså ser ut til å stamme fra utilfredsstillende presentasjonsmåter, men også manglende kunnskap blant forskere, er foruroligende – ikke så mye fordi vi filologer lider under manglende anerkjennelse, men snarere fordi det henger sammen med en bemerkelsesverdig uvitenskapelig grunnholdning i hovedmålgruppen: Litteraturforskere vet ofte ikke – og bekymrer seg heller ikke for – hvilken tekst de studerer, hvordan den er blitt til, eller hvordan den er behandlet i den utgaven hun og han har foran seg, om det kanskje finnes alternative tekstkilder som kunne utdype eller endre forståelsen.

At en slik kritisk innstilling er viktig, må derfor stadig gjentas, slik f.eks. Gunter Martens gjør, når han minner Hölderlin-forskeren om at det er nødvendig å vurdere variantene for å hindre en endimensjonal og bastant tolkning av diktningen.²⁷ Hans Zeller gjør på sin side oppmerksom på faren for ”misbruk“ av varianter uten tilhørende kontekst. Varianten angår ofte ikke bare ett enkelt punkt i en tekst, men også den uforandrede omgivende tekst; vi er nødt til å betrakte variasjonen som tilhørende en endringstendens i det enkelte trinn.²⁸ Mer eller mindre uvitenskapelig omgang med varianter, eller også manglende forståelse for dem, har hatt gode kår i og med det trykte variantapparatet.

Med denne bakgrunnen gir den parallelle presentasjonen i en hybridutgave muligheter for en nyorientering. Jeg vil hevde at *HIS oppvurderer* variantene i deres sammenheng, som uadskillelige deler av selvstendige tekster. Den synoptiske visningen aktualiserer at de krever særlig oppmerksomhet, men uten at leseren overmannes av en hær av tegn og forkortelser. Leseteksten i *HISb* gir den ferdige teksten en privilegert posisjon, mens den flerdimensjonale synopsen i *HISe* gir muligheter for den langsomme, sammenlignende lesning. Som Odd Einar Haugen skriver, her trer utgiveren „noko tilbake og legg meir av tekstmaterialet fram“.²⁹ Derved trer også tekstens tilblivelse mer i forgrunnen. På grunn av hovedtekstens identitet i *HISe* og *HISb* bør utgaven betraktes som en enhet – et mål for hybridutgaven. Vi håper at en brukervennlig synoptisk presentasjon av tekstutviklingen vil gjøre at lesere som normalt har unnlatt

å gå til historisk-kritiske verkutgaver, nå med liv og lyst gir seg i kast med Ibsens varianter. *HIS* håper også at de skisserte prinsipper og løsninger, som på mange punkter faller sammen med søsterprosjektet *Søren Kierkegaards Skrifter*, skal bli rettesnor for kommende utgaver i Skandinavia. Også enhetliggjøringen av edisjonsfilologien har derfor et pedagogisk siktemål.

5. Følger for fortolkningen

Ingen tolkning uten tekstetablering; det er en av de viktigste begrunnelsene for vår eksistens som utgivere, men heller ingen tekstetablering uten tolkning. Dette er en berømt sirkel, og en arv etter Schleiermacher, som mener at filologen forstår verket bedre enn forfatteren.³⁰ Den siste påstanden kan jeg ikke bekrefte. Derimot vil jeg ved et eksempel hevde at en tekstkritisk tilnærming til et litterært verk kan ha følger for forståelsen av det. Teksten er Ibsens hovedverk, *Kejser og Galilæer*. Her er det flere kompliserte manuskriptforhold, som vi ennå arbeider med. Hva vi på dette stadium kan fortelle, er at det er verdt å se nærmere på keiser Julians forhold til Diogenes fra Sinope, altså den Diogenes vi husker sittende i en tønne, og som skal ha levd ca. 400–325 f.Kr. Særlig viktig for Julian er Diogenes' asketiske dyder, som det å kle seg i filler og ”for armods skyld, at drikke af den hule hånd” (1. utg., s. 76; se også s. 259, 363, 415, 470). Andre anekdoter om Diogenes gjenfortelles i antydningens form: ”Frem med Diogenes-lygten, Basilios! Lys op i dette nattemulm.” (s. 95) Diogenes fremstår i *Kejser og Galilæer* som et av Julians uttalte forbilder (se særlig s. 360), og det er verdt å minne om at den antikke filosofen var kjent for å sette grunnleggende spørsmålstegn ved alle konvensjoner som ikke var naturgitt – et viktig trekk også ved Julian som kritiker av kristendommen.

Diogenes' ytre, skamløse opptreden, som sannsynligvis ga ham tilnavnet *kyon*, gr. ”hund” (av grekerne betraktet som et skamløst dyr) og ga hans lære navnet ”kynisme”, er også sider vi kan gjenfinne hos Julian. Men eksplisitte spor etter kynismen som *lære* finner vi bare i manuskriptmaterialet til *Kejser og Galilæer*. I forarbeidet *NBO Ms. 4to 1111* noterte Ibsen fra en fransk avhandling at Julian ”hengiver sig til kynismen”.³¹ Under overskriften ”Udkast til Tredje handling” skriver han så om Julian at ”Også han bærer en kynikers dragt og roser sig deraf.” I det ferdige verket er ordet ”kynisme” ikke tatt opp. Kanskje mente Ibsen at Julian med en slik henvisning ville bli for ensidig knyttet til Diogenes og til kynismen som retning? Endimensjonalitet er jo ellers ikke noe som preger Ibsens verker. Likevel er det interessant å dvele litt ved kynismen. Kynisme i dagens populære betydning er beslektet med den opprinnelige: Det å ytre seg skamløst og uten medfølelse om noe bestående, virker gjerne fornærmende, sårende, spottende eller foraktfullt.

I det vi med god grunn antar har vært Ibsens boksamling, finnes det et

eksemplar av Christoph Martin Wielands anonymt utgitte roman *Sokrates Mainomenos. Oder die Dialogen des Diogenes von Sinope*. (Leipzig bey Weidmanns Erben und Reich 1770). Bibliotekstempelet på tittelbladet sannsynliggjør at Ibsen har lånt – og altså ikke returnert! – denne boken fra ”De Danskes Bogsamling i Rom”, ett av de steder han arbeidet med *Kejser og Galilæer*. Jeg oppfatter som sagt flere viktige sider ved Julian som kyniske: Han blir asketisk i levevis og skamløs i forhold til Kristendommen. Nå vil jeg ikke trekke forhastede slutninger, og ihvertfall ikke uten å ha studert den samme romanen som Ibsen sannsynligvis har lest (og som dessuten bare er ett av de mange skriftene han hadde fatt i under utarbeidelsen av *Kejser og Galilæer*. Vi vet også at Ibsen kjente Holberg, som benytter Diogenes bl.a. i komedien *Plutus*, samt i en epistel). I tillegg kommer det kompliserende faktum at såvel Gregor av Nazianz som mystikeren Maximos – sentrale skikkelser i *Kejser og Galilæer* – regnes som *kristne*, nyplatoniske kynikere.³² Dette vet jeg ennå nærmest ingenting om, men mitt poeng er at det ligger et arbeid foran oss, som ikke gir seg av førstetrykket, men av et forarbeide fra Ibsens verksted. Og – dette som en utfordring til Ibsen-forskningen – kanskje kan vi betrakte deler av Ibsens forfatterskap som ‘kynisk’ i den opprinnelige greske lærens forstand: Redusert til det nødvendige i formen avkler hans dramaer konvensjonene deres manglende grunnlag på ‘skamløst’ vis. Men å avkle Ibsens verker, er en helt annen sak; det kan heller ikke vi fra edisjonsfilologiens vinkler. Det er snarere vårt håp at den nye utgaven vil gjøre det enda vanskeligere å gi *ett* svar på hva Ibsens verker handler om.

Noter

- 1 Artikkelen er opprinnelig holdt som foredrag ved *Det Norske Videnskap-Akademi* 20. april 2006, og vil også bli trykt i dets årbok for 2006. Avsnitt 5, om Keiser Julians forbindelse til Diogenes, er tidligere brukt i min anmeldelse av Lisbeth Pettersen Wærps doktoravhandling *Overgangens figurasjoner*, i *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* Vol. 7, Nr. 1, s. 45–57. Min artikkel “Zur Darstellung von Varianten in historisch-kritischen Hybrid-Ausgaben. Mit dem Beispiel der Edition ‘Henrik Ibsens Schriften’”, *editio* 18/2004, s. 125–144, inneholder noen avsnitt som er benyttet også i foreliggende artikkel. (Her finnes også en mer utførlig beskrivelse av bl.a. arbeidsgangen i tekstetableringen.)
- 2 Henrik Ibsen: *Samlede Verker*. Hundreårsutgave. Utg. av Francis Bull, Halvdan Koht og Didrik A. Seip. 21 bd. Oslo: Gyldendal, 1928–1957.
- 3 Øyvind Anker (utg.): *Henrik Ibsen. Brev 1845–1905*. Ny samling. 2 bd. Oslo: Universitetsforlaget, 1979–81.
- 4 Vigdis Ystad redegjør i større detalj for Hundreårsutgaven i: “Planer for en ny historisk-kritisk utgave av Henrik Ibsens skrifter. Foredrag holdt på årsmøtet i Det norske språk- og litteraturselskap 17. april 1997.” Oslo: Det norske språk- og litteraturselskap, 1997.
- 5 Staben teller i dag utover prosjektlederen, prof. Vigdis Ystad, åtte filologer, tre redaktører og tre studentmedarbeidere (på timebasis). Brevbindene har egen hovedredaktør, prof. Narve Fulsås. Omtrent 20 eksterne kommentatorer leverer verbal- og realkommentarer. Senter for Ibsen-studier yter administrativ støtte. Verket er planlagt ferdig i 2009.
- 6 *Nationalupplagan av August Strindbergs Samlade Verk*. Planlagt i 72 bd. Stockholm: Norstedts, 1981–. *Søren Kierkegaards skrifter*. Utg. af Søren Kierkegaard Forskningscenteret. Planlagt i 55 bd. København: Gads forlag, 1997–.
- 7 I en norsk ordsamling for danske lesere av “den norske æsthetiske Literatur siden Aaret

- 1842”, ved A. Listov, Gyldendal: Kjøbenhavn, 1866, er “kverve” eget oppslagsord.
- 8 Henrik Ibsen: *Efterladte skrifter*. Udg. af Halvdan Koht og Julius Elias. 3 bd. Kristiania: Gyldendal, 1909, bd. 1, s. V-VI.
  - 9 Anne Bohnenkamp: "Textkritik und Textedition." *Grundzüge der Literaturwissenschaft*. Hrsg. von Heinz Ludwig Arnold und Henrich Detering. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997, s. 179–203, her s. 187: “ob es als Schöpfung eines Künstlers oder als Ergebnis verschiedener sozialer Determinanten gesehen werden wird, hat Konsequenzen für die Anlage einer Edition.”
  - 10 „Das Erscheinungsdatum ist der Schnittpunkt von Produktion und Rezeption des Werkes.” Herbert Kraft: *Editionsphilologie*. 2., neubearbeitete und erweiterte Aufl. Mit Beiträgen von Diana Schilling und Gert Vonhoff. Peter Lang: Frankfurt/Main, 2001, s. 34.
  - 11 Sml. Vigdis Ystad: “Den tidlige Ibsen – en eller flere grunntekster?” *Vid texternas vägskaal. Textkritiska uppsatser*. Bidrag til en konferens anordnad av Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer 16–18 oktober 1998. Utg. av Lars Burman og Barbro Ståhle Sjönell. Svenska Vitterhetssamfundet: Stockholm 1999, s. 33–50. (Bd. 1 av Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer. Skrifter.)
  - 12 Terminologien og skillet mellom “intern” og “ekstern” variasjon stammer fra tysk tradisjon, jf. Bohnenkamp 1997 (note. 9), s. 196: “Binnenvarianz („die auf einem Textzeugen überlieferten Varianten“) und Außenvarianz (von „mehrere[n] Zeugen, die aufeinander beziehbar sind“).”
  - 13 Det mest feilfrie trykk blir tekstgrunnlag. For nærmere undersøkelser av internvariasjon i Ibsen-utgaver se Jon Gunnar Jørgensen: “Internvariasjon i Henrik Ibsens skrifter.” *Edda* 3, 2000, s. 192–202.
  - 14 Scheibe, Siegfried: "Einige grundsätzliche Vorüberlegungen zur Vereinheitlichung von Editionen." *Édition et Manuscrits. Probleme der Prosa-Édition*. Akten des mit Unterstützung des Centre National de la Recherche Scientifique und der Deutschen Forschungsgemeinschaft veranstalteten französisch-deutschen Editorenkolloquiums Paris 1983. Hrsg. von Louis Hay und Winfried Woessler. Bern: Peter Lang, 1987, s. 177–189.
  - 15 Jf. <http://www.dokpro.uio.no/litteratur/ibsen/ms/>
  - 16 Rådberg, Ingemar. "Att etablera texten till Jacob Wallenbergs predikningar. Anförande vid Svenska Vitterhetssamfundets årsmöte den 24 april 2002." Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet, 2003, s. 25.
  - 17 Nærmere om kodingen i HIS og om de filologiske problemstillingene som knytter seg til denne i Hilde Bøe, Jon Gunnar Jørgensen og Stine Brenna Taugbøl: “Philology Meets Text Encoding in the New Scholarly Edition of Henrik Ibsen’s Writings”. *Literary and Linguistic Computing* 19/1, 2004, s. 55–71. (Artikkelen ble skrevet i 2002, før ederingsarbeidet kom i gang, og her blir det ikke realiserte utvalgsapparatet ennå overveid.)
  - 18 Teoretisk står vi også på dette punkt i gjeld til tysk tradisjon. Se f.eks. Winfried Woessler: "Hvordan tekstfejl opstår og udbedres." *Ord og tekst*. Skriftserie udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 1/1994, s. 9–33 (oprindeligt i editio 5/1991, s. 55–75). Diskusjonen om tekstfeil er på nordisk grunn ført videre av Johnny Kondrup, jf.: "Der Autor gesehen als sein eigener erster Leser." *editio* 17/2003, s. 170–177; dansk versjon: “Betragtninger over tekstfejl.” *I vitterhetens tjänst. Textkritiska uppsatser*. En vänbok till Barbro Ståhle Sjönell. Utg. av Lars Burman. Stockholm: Hedemora, 2003, s. 195–209.
  - 19 „Als Varianten bezeichne ich Veränderungen innerhalb eines Zeugen und Differenzen zwischen verschiedenen Fassungen eines Werks, die durch (teilweise) Identität des Kontextes aufeinander beziehbar sind.” Hans Zeller: “Die Typen des germanistischen Varianten-Apparats und ein Vorschlag zu einem Apparat für Prosa”. *Zeitschrift für deutsche Philologie* 105, 1986, Sonderheft, s. 42–69, her s. 44.
  - 20 Rüdiger Nutt-Kofoth: “Schreiben und Lesen. Für eine produktions- und rezeptionsorientierte Präsentation des Werktextes in der Edition.” *Text und Edition*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2000, s. 165–202, her s. 175.
  - 21 Sml. Horst Gronemeyer: “Editionsprinzipien.” *Friedrich Gottlieb Klopstock. Briefe 1738–1750*. Hrsg. von H. Gronemeyer. Berlin/New York: de Gruyter, 1979, s. 444–457.
  - 22 Anthony S. G. Edwards: “Collation and Its Misuses in Some Middle English Texts.” Foredragsmanuskript til konferansen *Varianten – Variants – Variantes*. Internationale Konferens an der Universität Bamberg 4.–6. Dezember 2003, her s. 7f. og 15.
  - 23 Helmut Koopmann: “Für eine argumentative Edition. Probleme der Kommentierung am

- Beispiel der philosophischen Schriften Schillers und Eichendorffs 'Ahnung und Gegenwart'." *Edition et Manuscrits. Probleme der Prosa-Edition. Akten des mit Unterstützung des Centre National de la Recherche Scientifique und der Deutschen Forschungsgemeinschaft veranstalteten französisch-deutschen Editorenkolloquiums Paris 1983*. Hrsg. von Louis Hay und Winfried Woesler. Bern: Peter Lang, s. 45–57, her s. 46.
- 24 Jf. Bodo Plachta: *Editionswissenschaft. Eine Einführung in Methode und Praxis der Edition neuerer Texte*. Reclam: Stuttgart, 1997, s. 8 og 112.
- 25 Jf. Bohnenkamp 1997 (note 9), s. 195.
- 26 Sml. f.eks. Dirk Göttische: "Ausgabentypen und Ausgabenbenutzer" *Text und Edition* (note 20), s. 37–63, her s. 48.
- 27 Gunter Martens: "Textkonstitution in Varianten. Die Bedeutung der Entstehungsvarianten für das Verständnis schwieriger Texte Hölderlins." *Edition und Interpretation. Edition et Interprétation des Manuscrits Littéraires. Akten des mit Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft und des Centre National de la Recherche Scientifique veranstalteten deutsch-französischen Editorenkolloquiums Berlin 1979*. Hrsg. von Louis Hay und Winfried Woesler. Peter Lang: Bern, 1981, s. 69–97, her s. 85.
- 28 Hans Zeller: "Die Bedeutung der Varianten für die Interpretation. Am Beispiel der 'Judenbuche' der Droste." *Edition und Interpretation 1981* (note 27), s. 119–133, her s. 119.
- 29 Odd Einar Haugen: "Det synoptiske problemet." *Bok og skjerm. Forholdet mellom bokbasert og digitalt basert tekstutgivelse*. Utg. av Jon Gunnar Jørgensen et al. Fagbokforlaget: Oslo, 2000, s. 19–47, her s. 45. (Bd. 3 av Nordisk Nettverk for Edisjonsfilologer. Skrifter.)
- 30 Siterter etter: Gadamer, Hans-Georg: *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr, 1990 (1960), I, 195ff.
- 31 Fra: Albert de Broglie: *L'Église et l'empire romain au IV siècle*. 2 b. i 4. Paris: Didier, 1857–59. 2. ed. revue et augmentée.
- 32 Se, Carl Andresen u. a.: *Lexikon der alten Welt*. Unveränd. Nachdr. der einbd. Originalausg. 3 bd Zürich/München: Artemis, 1990 (1965); oppslagsordet "Kyniker".

EGIL TÖRNQVIST

INGMAR BERGMANS GENGÅNGARE

Ingmar Bergmans uppsättning *Gengångare* 2002, enligt vad han själv försäkrat hans sista teateruppsättning, bygger på hans egen översättning och bearbetning av Ibsens *Gengangere* (1881). Redan i textversionen och än mer i iscensättningen är avvikelserna från förlagan uppenbara. I ännu högre grad än i Ibsens "familjedrama" har Bergman i självbiografisk anda renodlat förhållandet mellan föräldrar och son samtidigt som han vad handlingen beträffar antytt en suggestiv svävning mellan objektiv simultanbeskrivning och subjektiv minnesbild.

Egil Törnqvist är professor emeritus i Skandinavistik vid Universiteit van Amsterdam. Han har publicerat flera böcker både om Ibsen och Ingmar Bergman.

Ingmar Bergmans iscensättning av Ibsens *Gengangere*, som hade premiär på Dramatens stora scen den 9 februari 2002, var baserad på regissörens egen översättning och bearbetning av Ibsens drama, nedan kallad scenariot. I teaterprogrammet förklarar Bergman i ett Efterord att det är första gången han översatt en pjäs. Inspiration till detta fick han när han läste Ibsens "familjedrama" – pjäsen har denna undertitel – i ljust av Strindbergs familjedrama *Pelikanen*, först kallat "Sömngångare". Efter några kommentarer till *Gengangere* fortsätter Efterordet:

Jag har efter ett långt yrkesliv med en passion som tyskarna ironiskt kallade "Werktreue", tagit fram den stora plåtsaxen och klippt sönder den ibsenska järnkorsetten, utan att därför tumma på grundmotiven.

[...] En häftig diskussion om den så kallade fria kärleken har jag lämpat överbord. Pastor Manders är inte längre en klerikal karikatyr. Han är en rädd och förvirrad mänska. Oswald har fått större svängrum, Regine likaså. Snickaren Engstrand [...] får vara som han är och fru Helene Alving är [...] både offer och bödel, sofistikerad lögnare och obarmhärtig sanningssägare [...].

Liksom flera gånger tidigare valde Bergman denna gång att återge texten till den pjäs som spelades i teaterprogrammet. Därmed skapades förträffliga möjligheter att jämföra hans bearbetning med den ibsenska källtexten.

Scenariot

Redan i den yttre indelningen skiljer sig hans *Gengångare* från Ibsens treaktsdrama. Bergman komprimerar dramat till två avsnitt, åtskilda av en mellanakt. Första delen svarar mot Akt I, andra delen mot Akt II och III.

De inledande scenanvisningarna varslar om en drastisk reducering i förhållande till Ibsens naturalistiskt detaljrika scenbeskrivning. Hos Bergman får vi lakoniskt:

En herrgård vid fjorden. Salong, vardagsrum, matsal och tambur. Förmöget, smakfullt, välbevarat. Ett stort fönster mot regn, dimma och kala fruktträd.

Även om ordet fjord skvallrar om att vi fortfarande befinner oss i Norge, preciseras spelplatsen inte. När det senare heter att herrgården befinner sig sex timmars tågresa från Oslo, undrar man vilken fjord det kan röra sig om. Ännu idag tar en tågresa från Oslo till Vestlandet minst sex timmar. Namnet Oslo markerar en tidsmässig gräns eftersom den norska huvudstaden 1925 bytte till detta namn från det tidigare Kristiania. Medan *Gengangere*, får vi anta, tilldrar sig strax före publiceringsåret 1881, utspelas *Gengångare* rimligen strax efter 1925, mer än fyrtio år senare. Det är en uppdatering som syftar till att minska avståndet mellan pjäshandlingen och åskådarna.

Ibsens tre scenrum – ”*havestuen*”, ”*blomsterværelset*” och det därbortom skymtande fjordlandskapet – utökas av Bergman till fem, låt vara att det är oklart huruvida regissören ursprungligen tänkt sig att synliggöra alla fem. Som vi ska se kom rumsindelningen att te sig rätt annorlunda i iscensättningen.

Medan Ibsen inleder sitt drama med konfrontationen mellan Regine och hennes förmente far, snickar Engstrand, introducerar scenariot samtliga fem rollfigurer:

Fru Helene Alving sitter vid sitt skrivbord lutad över en stor bok. Hon har läsglasögon. Regine befinner sig i matsalen, ivrigt sysselsatt med att putsa silverskedar. Osvald sover på en soffa i vardagsrummet. Snickaren Jacob Engstrand står i tamburen. [...] Pastor Gabriel Manders befinner sig tillsvidare utanför med portfölj och paraply. Han är på ingång.

Varje rollfigur får sin egen avskilda plats, en antydning kanske om deras isoleering i förhållande till varandra. Handlingar och attribut bidrar till att karaktärisera dem.

Hos Ibsen saknar Manders och den endast omtalade Alving förnamn. Bergman förser sin pastor med ärkeängeln Gabriels namn, medan Alving mera kryptiskt får heta Erik liksom Bergmans egen far, också han präst. Man påminns om båda förnamnen när Osvald protesterar mot den reaktionära klerikalismen i Norge. Som revolterande konstnär har denne onekligen en del gemensamt med en viss teatermakare, dessutom son till en konservativ svensk präst. Ibsens figurer tilltalar varann antingen med ”herr pastor”, ”fru Alving” osv eller med ”De”. Bergmans är mer informella. Hans fru Alving och Manders duar varann. Engstrands svordomar som bidrar till att avslöja hans fromhet som rent hyckleri, bibehålls av Bergman, som dessutom låter Regine svära som en borstbindare. Likheten mellan de två understryks på det sättet. Ta ett par av inledningsreplikerna:

ENGSTRAND: Det er Vorherres regn, det, barnet mit.

REGINE: Det er fandens regn, er det.

Här ställs alldeles explicit Gud mot Djävulen. Tidigare svenska översättare av

dramat (Gurli Linder, Arne Törnqvist) har här följt Ibsens text ganska ordagrant. Hos Bergman får vi ”Det är ju vår Herres eget regn.” respektive ”Det är ett jävla regnande. Det är vad det är.” Man ser hur Bergman, samtidigt som han bibehåller den metafysiska dimensionen i Regines replik, får den att låta alldeles naturlig i hennes mun, låt vara med risk att polariteten i replikparet något försvagas. Dock ter sig repliken mera naturlig i hennes mun 2002 än 1925.

Ibsen placerar en del radikala skrifter på fru Alvings vardagsrumsbord. Trots att Manders är obekant med dessa och endast ägnar dem en flyktig blick, är han genast beredd att fördöma hennes lektyr. Bergman låter Manders plocka upp den enda bok som i scenariot tycks finnas på bordet. Det handlar om en viss Malene Didrichsens *Den moderna kvinnan*. Ur denna citerar han för fru Alving följande:

”Dagens kvinnor indoktrineras som döttrar, systrar, hustrur och mödrar. De uppfostras sällan i nivå med sina resurser. Och hindras i sin yrkesutövning. Mentalt förbittrade står de där som nästa generations mödrar. Vad blir konsekvenserna!”

Manders kommenterar: ”Gammalt tjat och gnäll, som inte har någon relevans i dagens jämlika samhälle.” Uttalandet, som vittnar om pastorns manschauvinism, ter sig synnerligen malplacerat om det tillämpas på situationen i Norden kring 1925. Ännu 2002 hade citatet dessvärre relevans.

Både författarnamnet och boktiteln är påhittade av Bergman, detta för att dölja att citatet i själva verket nästan ordagrant är hämtat ur Ibsens anteckningar till *Gengångare*. På detta listiga sätt, genomskådat endast av Ibsenkännarna, låter Bergman författaren själv understödja fru Alving i hennes meningsutbyte med Manders.

Medan denna stöld förtigs i Efterordet, erkänner Bergman där att han stulit ”några repliker ur *Pelikanen* och *Spöksonaten*”, pjäser som han regisserat flera gånger. I *Pelikanen* anklagar Sonen Modren, som anser att hon likt pelikanen offrat sig för sina barn, för att leva ett förljuget liv, en anklagelse som ger eko i Osvalds anklagelse gentemot fru Alving att hon ”levat med en lögn” och ”gått in i den lögnen”, blivit ett med den. När Bergman låter Osvald – inte som hos Ibsen Engstrand – vara den som sätter eld på barnhemmet, tycks återigen *Pelikanen*, där ju Sonen sätter eld på barndomshemmet, ha varit inspirationskällan. ”Det röker visst in i köket”, säger Osvald med en replik hämtad från Sonen i *Pelikanen*. I *Spöksonaten* upptäcker Studenten när han väl inträtt i det vackra hus som föreställer Livet, att det är genomruttet. På liknande sätt upptäcker Osvald, när han återvänt till föräldrahemmet, att herrgården Rosengård ”ruttar”. ”Det är något till ruttet här”, säger han med ett citat från Studenten. Listan kunde ha utökats med vad som förefaller vara en snegling åt *Fröken Julie*, en pjäs Bergman två gånger regisserat. När Engstrand försöker övertala Regine att flytta in i det projekterade sjömanshemmet, i själva verket

en bordell, smickrar han henne med att hon där ska bli "husets vackra värdinna". Jean använder sig i en besläktad situation av ett liknande insmickrande uttrycksätt när han söker inbilla Julie att när hon väl lämnat fadershuset ska hon och han tillsammans starta hotell i Schweiz. Och där ska Julie bli "husets härskarinna; firmans prydnad".

"Som metafor", skriver Bergman i Efterordet, är Osvalds sjukdom "oöverträfflig". Osvald smittades sannolikt redan som barn av sin fars syfilis när denne en gång på skämt lät honom röka av sin pipa. Därmed besannades den parisiske läkarens bibelinspirerade diagnos: "fädrenes synder hemsøges på börnene", en referens som stryks av Bergman.

I *Gengangere* heter det kortfattat att fru Alvings äktenskap kom till stånd på anstiftan av hennes mor och två "tanter". I *Gengangere* berättas en något annan historia. Blott "arton år" gammal gifte sig fru Alving med en man som hon inte kände.

Och så ville jag komma hemifrån. Mor och far var så angelägna. Och Erik var så älskansvärd. För min far, som var konkursmässig, var det en lysande affär. Jag vågade aldrig fråga mig vad jag verkligen tänkte eller ville. Det var som en berusning. (*ler*) Jag hade plötsligt fått en huvudroll.

Medan hos Ibsen modern och mostrarna eller fastrarna görs till representanter för samhällets krassa svaghet för börd, rikedom och utseende, allt yttre förhållanden, pekar Bergman mera försonligt på en komplicerad ansvarsfördelning: föräldrarnas dåliga ekonomi, dotterns oerfarenhet och behov av att för en gångs skull stå i centrum.

I *Gengangere* har Manders en gång varit vän i huset hos makarna Alving. Men efter det att fru Alving förklarade honom sin kärlek upphörde husbesöken. I *Gengangere* broderar Bergman vidare på detta. Manders och Alving, berättar pastorn, blev vänner när de låg vid universitetet. Som fattig teolog av enkel härkomst beundrade Manders den intelligente, distingerade Alving, vars föräldrar bistått Manders ekonomiskt så att han kunde avsluta sina studier. Manders' ensidigt positiva syn på Alving underbyggs av dessa omständigheter.

I Ibsens drama blir Regines "Osvald da! Er du gal? Slip mig!" i slutet av första akten en gengångaraktig upprepning av den förförelse som en gång utspelades på samma plats mellan hennes mor Johanne och Osvalds far Alving. I tillägg till detta låter Bergman Engstrand, härmande Johannes ord till honom, upprepa samma uttryck. Regines ord kommer härigenom att bli ett eko av hennes mors relation både till Regines verkliga och till hennes förmente far.

Påtagligare är den parallell mellan fru Alving och Regine Bergman antyder i en tillagd framtidsvision i slutet av scenariot:

FRU ALVING. Så här tänker du, min vackra Regine: Jag gifter mig med Osvald och så bor vi i Paris några år. När Osvalds mor är gammal och trött, så flyttar vi hem och Regine Alving tar hand om Rosengård. Hon styr och ställer,

eftersom hon har tagit makten. Hon bygger och utvidgar. Det enda förfallet på gården är Oswald. Det passar henne ganska bra. Alla anser att hon sköter sin stackars man exemplariskt och att äktenskapet är tämligen lyckligt. Så tar hon sig en älskare. Men i största hemlighet. För anseendet är ju viktigare än passionen, inte sant.

Men frågan om parallellen har relevans undermineras när fru Alving i en kommentar till vad hon just beskrivit tillägger: ”jag talade nog mest om mig själv”. Frågan om fru Alvings representativitet lämnas därmed öppen.

I slutet av *Gengångare* går solen upp efter en regndiger dag och en svart natt. Vid det laget har Oswald fått veta sanningen om sin far och fru Alving sanningen om sin sons fatala sjukdom. Solljuset som tränger in i den hittills mörka herrgårdsinteriören svarar mot dessa brutala avslöjanden. ”Nu kan du riktig få se hemmet”, säger fru Alving till Oswald, som upprepade gånger talat om sin längtan efter solen som han förknippar med den livsglädje han funnit utomlands men saknat i sitt hemland. När solen slutligen går upp fortsätter han att be: ”Mor, gi' mig solen”. Hans bön, motiverad av att han sitter med ryggen mot soluppgången, är ett tecken på att den sinnessvaghet han tidigare varslat om har brutit ut. Eftersom han tidigare tagit löfte av sin mor att när sinnessjukdomen drabbat honom, ska hon ge honom de morfintabletter han anförtrott henne, dvs tillämpa euthanasi. *Gengångare* slutar med bilden av fru Alving, med tableterna i handen intill sin svagsinte son, skrikande ”nej” fem gånger, ”jo” en gång. Det är ett frågeteckenslut. Ska hon våga döda sin son eller inte? Frågan överlämnas till publiken som därmed implicit tvingas till ett ställningstagande.

Bergman avstår från Ibsens provokativt öppna slut. Han låter fru Alving ge Oswald de dödande tableterna. Hans slut lyder:

(Fru Alving sitter först alldeles stilla med Oswald i sin famn. Så söker hon reda på asken med morfintabletterna, hämtar ett glas vin från bordet. Sätter sig återigen med Oswald i famnen och matar honom. Dessemellan låter hon honom dricka. Han gapar och sväljer lydigt, som ett barn.)

Vid det laget har Oswald tagit av sig alla sina kläder ”som vore det outhärdligt varmt”, regissörens förevändning för att visuellt i alla avseenden reducera Oswald till ett litet barn. En mor med sitt lilla barn alias sin vuxne son vid bröstet, inte närande men tärande. Födelse och död glider samman. Det är en pregnant emblematisk bild med tydligt kristna förtecken: Bethlehembilden av Maria med Jesusbarnet och Pietåbilden av Maria med den döde Kristus i en och samma bild. Tableterna blir till oblat, livsglädjens champagne till nattvardsvin.

Iscensättningen

En iscensättning skiljer sig med nödvändighet radikalt från den text som ligger till grund för den. Det rör sig ju i texten om ett grafiskt medium, i insceneringen om ett audiovisuellt. Men härtill kommer i detta fall att Bergman på en

rad punkter ändrat och kompletterat sitt scenario.

Scenrummet skilde sig exempelvis avsevärt från vad som kortfattat angetts i scenariot. Nästan hela det synliga rummet svarade mot Ibsens ”*havestue*”. I fondens mitt sågs ett högt fönster som vette ut mot dimhöljda kala träd. Till vänster anades genom en dörr på glänt biblioteket med rader av eleganta bokband.

Framtill på scenen en rucklig grind, en förfallsindikator. Genom att låta Engstrand (Örjan Ramberg) göra entré från salongen genom denna grind och genom att låta rollfigurerna stå ansikte mot ansikte med publiken när de betraktade det brinnande barnhemmet, antydde Bergman att asylen symboliskt befann sig i teatersalongen. Livslögnens symbol vidgades därmed till att inkludera publiken, dvs mänskligheten i stort.

Mycket påfallande var användningen av imaginära väggar. När fru Alving (Pernilla August) sågs läsande intill biblioteket och Regine (Angela Kovács) och Engstrand samtalade i vardagsrummet intill, fanns ingen skiljevägg mellan dem. Åskådarna måste imaginärt föreställa sig denna. Och när Oswald (Jonas Malmsjö) och Regine senare sågs leka erotiskt med varann, skenbart fullt synliga för fru Alving och pastor Manders (Jan Malmsjö), fick åskådarna på samma sätt föreställa sig en vägg mellan matsalen, där denna lek ägde rum, och vardagsrummet där fru Alving och Manders befann sig. På liknande sätt var den spegel som Ibsen föreskriver och i vilken först Regine, sedan Manders betraktar sina ansiktsmasker hos Bergman endast imaginär. Om publiken genom dessa grepp kunde konfunderas, aktiverades den å andra sidan, blev till en medskapare.

Dekoren, signerad Göran Wassberg, i en stil mellan senempire och *art nouveau*, var förhållandevis monokrom. Det eleganta möblemanget – soffa, bord och stolar – var i ljusbrunt trä, täckta av grön sammet. De mjuka, mörkgröna, ridåliknande väggarna i det höga rummet, toppat av en rad lampor, gjorde att rummet fick något teatralt över sig, särskilt som en hög björk med gröna blad målade på vänstra väggen smakade teaterkuliss. När soffan lite senare med hjälp av vridscenen svängdes runt och avslöjade den sovande (?) Oswald – hade han avlyssnat samtalen? – blev det uppenbart att dekoren var en blandning av realism och teatralitet.

Medan den gröna kulissbjörken i första delen starkt kontrasterade mot de ’verkliga’ träd som sågs utanför fönstret, hade den i andra delen mirakulöst förlorat sina blad och var nu omgiven av mörka väggar i vilka en mängd svarta korstecken kunde anas. Målade baktill på fonden till vänster sågs nu också en väldig klassisk, nertill tyginsvept kolonn, väl en symbol för det planerade fadersmonumentet. Svarande mot denna sågs till höger en halv naken kvinnoskulptur i naturlig storlek. Tillsammans med vägguret till vänster var denna skulptur ett citat från Bergmans tredje och fjärde uppsättningar av

Spöksonaten. I dessa representerade kvinnoskulpturen med dess höftkläde Eva med fikonlövet efter syndafallet. Den visualiserade att Fröken trots sin skönhet som vi alla är "sjuk i livets källa", dvs präglad av arvsynden. Eftersom skulpturen föreställde Mumien som ung kom den att bli en visuell länk mellan henne och Fröken, den gamla och den unga, då och nu. För dem som till äventyrs uppfattade dessa samband stod det klart att Bergman i sin Ibsenversion med infogandet av skulpturen syftade på ett liknande gengångaraktigt samband mellan fru Alving och Regine.

Långt mera explicita än dessa hänsyftningar på ett förlorat paradiset var allusionerna på det kristna passionsdramat. Oswald fick vid ett tillfälle stå mot fönstret med utåtsträckta armar, som Den korsfäste. Och när barnhemmet upptäcktes brinna knäböjde Manders och utropade förkrossad vad han upplevde som ett gudomligt straff: "Min gud. Varför har du övergivit mig!" Ironiskt i Manders fall var hans utrop högst relevant för den som sågs bakom honom i en liknande kroppsställning: Oswald. Manders' Kristusrop följdes betecknande nog av Oswalds primalskri.

Ibsens Alving förblir osynlig, Bergmans synliggjordes. Det skedde när Regine kom med programmet till invigningen av barnhemmet "Kapten Alvings minne". Medan de fyra rollfigurerna på scenen betraktade det svartvita fotot av Alving på programmets omslag, såg publiken två stora färgfotografier av honom projicerade bakom dem. På det första sågs han i uniform, på det andra i närbild. Åskådarna på scenen förbands härigenom med åskådarna i salongen. De såg vad vi såg.

Å andra sidan kunde man med tanke på skillnaden i antal, färg och format kanske snarare hävda att vad publiken såg var något annat än vad rollfigurerna såg inte bara i den triviala meningen att projektionerna befann sig bakom rollfigurerna, dvs var osynliga för dem. Vad kontrasten mellan den lilla svartvita bilden och de stora färgprojicerade visade var, kunde man hävda, i själva verket disproportionen mellan Alvings verkliga jag och det fasadjag som den falska traditionen tilldelat honom.

Ibsens förklaring till branden föreföll Bergman långsökt. "Det är mycket troligare att det är Oswalds raseri och sjukdom och oavbrutna fylla [...] som gör att han tänder på", förklarade han för Henrik Sjögren. I iscensättningen fick Oswald återvända med nersotade kläder. Dessvärre tycks innebörden i detta ha gått samtliga kritiker förbi. Budskapet nådde inte fram. I *Gengangere* ligger det en skärande ironi i att Engstrand, den sataniske mordbrännaren, lyckas inbilla pastor Manders att det är han, Manders, som orsakat branden. Därmed får snickaren denne kyrkans man att, blind för den bistra sanningen, understödja ett bordellprojekt som skrymtande ska kallas "Kammerherre Alvings hem" och som, försäkrar Engstrand med satanisk ironi, "skal bli salig kammerherren værdigt". Allt detta gick förlorat när Bergman, i sitt självbio-

grafiskt betingade fokuserande på far-sonrelationen, gjorde Oswald till mordbrännaren. För att motivera Oswalds handlande måste Bergman vidta ännu en förändring. Medan Ibsens Oswald först mot slutet av dramat får veta sanningen av fru Alving, fick Bergmans veta den, när han tjuvlyssnande hörde sin mor för Manders beskriva Alvings förfall och avsluta med att kalla det nybyggda barnhemmet för "ett ståtligt monument över en lögn". Det var detta avslöjande som gav Oswald anledning att sätta eld på byggnaden.

När solen slutligen gick upp i *Gengångare* var den dimlikt röd, som en stor vallmoblomma, om man så vill en ironisk uppförstoring av den runda röda lösnäsa som Oswald tidigare incidentellt uppträtt i, denna i sin tur en hänvisning till den identiska lösnäsa som Rank, ett annat offer för en syfilitisk far, galghumoristiskt satte på sig i Bergmans *Dockhems*-uppsättning 1989. Oswald tog av sig sin pyjamas och rullade naken över golvet, ivrig att se solen. Med ryggen mot publiken och ansiktet solvänt sträckte han ut sin vänstra hand mot fru Alving och sade klart och tydligt: "Mor, ge mej solen." Det blev med den bergmanska solen inte, som hos Ibsen, ett uttryck för trängtan efter livsglädje utan en bön om dödshjälp. Fru Alving sträckte så ut sin högra hand mot hans vänstra. Han gav henne tablettorna. Och till Arvo Pärts sakrala pianoackord gav hon honom 'brödet' och vinet, sista nattvarden.

Bergmans iscensättning öppnade med en ominös skräll i ett nattsvart mörker. När scenen upplystes hördes sköra pianoackord av Arvo Pärt. Så sågs fru Alving, skarpt belyst, orörlig, i frontal position, tomögt blickande ut mot publiken. Hon bar en lång svart klänning med mörkblått förklä. Bakom henne sågs Regine i halvdunkel, en skugglik gestalt, fryst i sitt polerande av en silverkanna. Först i efterhand förstod man att denna prolog, ignorerad av kritikerna, i själva verket var en epilog, en bild av fru Alving efter det att hon barmhärtighetsdödat sin son. Det förklarar hennes sorgklädsel. Det förklarar också att hennes förkläde var identiskt likt det Regine bar i föreställningen. Ty när också Regine lämnat huset, tvingas fru Alving, nu totalt ensam, att överta hennes sysslor.

När vi väl förstått att prologen är en epilog ligger det nära till hands att se hela föreställningen som ett drama som utspelar sig retrospektivt i fru Alvings medvetande. Ibsens objektiva 'läsdrama' har med andra ord transformerats till ett subjektivt scendrama, till ett proustianskt drömspel i vilket tid och rum blir flytande begrepp. Intressant i detta sammanhang är att konstatera att väggurets timvisare både i föreställningens början och slut pekade på fem. Eftersom visarna dessemellan flyttade sig ett slag innebär detta ur objektivt realistisk synpunkt att vi förflyttade oss från klockan fem ena dagens eftermiddag till fem nästa dags morgon, ett tidsomfång något kortare än Ibsens. Men subjektivt-psykologiskt var den tid som förflutit för fru Alving en bråkdel av detta, alldeles som den tycks vara när ett skeende återkallas i minnet.

Slutord

I sitt Efterord hävdar Bergman att han företagit sin bearbetning ”utan att tumma på grundmotiven” eller på ”arkitekturen, själva byggnaden” som är ”mästarens verk”. Redan i scenariot föreligger emellertid så avgörande skillnader mellan Bergmans text och Ibsens, skillnader som ytterligare skärps i iscensättningen, att man är benägen att se *Gengångare* som i väsentliga avseenden avvikande från den ibsenska förlagan. Det gäller inte bara uppdateringen av handlingen från ca 1880 till sent 1920-tal. Det gäller också den förändring av intrigen och figurbeskrivningen som överförandet av mordbrännarrollen från Engstrand till Oswald innebär. Det gäller parallelliseringen mellan fru Alving och Regine och visualiserandet av den hos Ibsen osynlige Alving. Det gäller ersättandet av Ibsens öppna slut med ett slutet. Det gäller arketyperingen genom bibliska referenser. Och det gäller framför allt antydning, via prologen-epilogen, om att hela handlingen filterades genom fru Alvings medvetande, varigenom Ibsens objektiva familjedrama transformerades till ett subjektivt självrannsakande bekännelsedrama.

ANNE-MARIE MATTSSON
 ”DIN RÖST – DIN LAG”
 Finlands riksdag 100 år

Finlands riksdag firade 100 - årsjubileum i oktober 2006, vilket uppmärksammas i denna artikel.

Artikelförfattaren, Anne-Marie Mattsson, är jurist och chef för riksdagens svenska byrå. Svenska byrån översätter bl.a utskottens betänkanden och utlåtanden till svenska.

För hundra år sedan banade ståndslantdagen i det autonoma Finland väg för demokratin genom att anta en ny lantdagsordning som innebar lika rösträtt och fulla politiska rättigheter för alla 24 år fyllda, oberoende av kön och samhällsställning. Finland fick i ett slag världens modernaste parlament trots att landet inte var självständigt utan fortfarande en del av det ryska kejsardömet.

De stora förändringarna i Finlands historia har självklart alltid haft tydliga samband med skeenden ute i världen och lantdagsreformen var inget undantag. Storfurstendömet Finland drog nytta av de interna politiska konflikterna och de allt högljuddare protesterna mot tsaren. Ryssland hade förlorat kriget mot Japan och den enväldige tsaren blev småningom tvingad till eftergifter. För Finlands del resulterade denna omvälvning i att allmän och lika rösträtt infördes och att ståndslantdagen ersattes med en enkammarlantdag.

Kravet på en demokratisering var inget hugskott. Redan 1897 hade ständerna anhängit om att få genomföra reformer som skulle utsträcka rösträtten till nya medborgargrupper. Finlands ståndslantdag bestod av fyra kamrar och representerade på klassiskt vis de fyra stånden: adel, präster, borgare och bönder. Men stånden skulle ändå enligt lantdagsordningens formuleringar representera hela folket – inte bara det egna ståndet. Någon garanti för en fungerande demokrati var arrangemanget givetvis ändå inte, med beaktande av att ca 90 % av befolkningen helt saknade rösträtt och rätt att kandidera i val.

Mot bakgrunden av detta var sloganen för riksdagens jubileumsår 2006 -2007 egentligen ganska given: ”*Din röst – din lag. Hundra år av finländskt folkvalde.*” Även om mycket av firandet och framförallt uppmärksamheten i medierna har fokuserat på den kvinnliga rösträtten, är kärnan i festbudskapet ändå alla medborgares gemensamma ansvar för att i samverkan utforma just det samhälle de vill ha.

Partierna blir medborgarnas arena

Den nya lantdagsordningen och vallagen trädde i kraft den 1 oktober 1906 och folket gick till valurnorna redan den 16 mars 1907. Valet blev en stor framgång med ett deltagande på 70,7 %. Enkammarlantdagen, där lantdagsmännens genomsnittsålder var blygsamma 41 år, sammanträdde till sitt första plenum den 23 maj 1907.

Socialdemokratiska partiet blev störst i den första lantdagen, 80 mandat av 200, men de borgerliga partierna fick ändå tillsammans majoritet. Det är skäl att understyrka att Finland på den tiden fortfarande var en del av Ryssland och att besvikelsen bland finländarna var stor när det stod klart att lantdagen inte hade makt att stoppa förryskningsåtgärderna. Den ryske kejsarens makt var fortfarande stor – han stadfäste lagarna och utnämnde senaten, dvs. regeringen samt kunde upplösa lantdagen enligt eget förgottfinnande. Första världskrigets utbrott underlättade inte på något sätt lantdagens situation och efter att kejsar Nikolaj II abdikerat i mars 1917 och den ryska revolutionen flåsat det gamla väldet i nacken var det politiska kaoset ett faktum, också i Finland. Men finländarna fick minsann övning i att rösta – under åren 1906 till 1917 ordnades inte mindre än åtta lantdagsval!

De två äldsta finländska partierna hette rätt och slätt Finska partiet och Svenska partiet. Som tredje parti uppträdde det liberala partiet i ett slags medlarroll. Språkfrågan var under många år viktig men relationen till Ryssland dominerade den politiska debatten och ledde senare till splittring av partifältet så att Finska partiet spjälktes upp i ungfinnar och gammalfinnar. Kring sekelskiftet blev också de sociala frågorna allt viktigare och ledde till att Finland fick ett arbetarparti, som fram till första världskriget torde ha varit Europas starkaste och fick i valet 1916 som enda parti i Finlands parlamentariska historia enkel majoritet, dvs. 103 mandat. Efter kriget splittrades också detta parti i ett socialdemokratiskt och ett kommunistiskt parti. Lokala agrarförbund uppträdde redan 1906 medan själva partiet (senare dagens centerparti) grundades 1908. För närvarande upptar partiregistret hela 19 partier av vilka endast åtta är företrädare i riksdagen.

Finlands kvinnor först i världen?

Under jubileumsåret har följande fråga ständigt återkommit såväl i dagspresens debattspalter som i kaffebordsdiskussioner bland riksdagens anställda: Hur var det nu egentligen, var inte Nya Zeeland först med att ge kvinnorna rösträtt, eller var det Australien? Var Finland först bara i Europa, eller...? I dagsläget har vi läst på och vet att kvinnlig rösträtt faktiskt förekom exempelvis i New Jersey redan 1787, i Wyoming 1869, i Nya Zeeland 1893 och i Australien 1902. Men rösträtten i dessa länder var förenad med olika villkor. I New Jersey fick endast skattebetalande kvinnor rösta och i Nya Zeeland

fick kvinnor först 1919 kandidera för underhuset och 1944 för överhuset. I Australien var rösträtten och valbarheten förbehållen endast vita, medan aboriginerna fick politiska rättigheter först på 1960-talet. När det gäller de amerikanska nybyggerstaterna, såsom Idaho och Colorado där kvinnorna fick rösträtt redan på 1800-talet, kan man invända att de inte var nationalstater. På detta sätt kan man bolla med fakta och betoningar ifall man nödvändigtvis vill utlysa en tävling i denna fråga.

I Finland var händelseförloppet hur som helst unikt, eftersom lantdagsreformen 1906 gav alla 24 år fyllda män och kvinnor lika och allmän rösträtt och dessutom fulla politiska rättigheter, dvs. rätt att ställa upp i val. På den punkten var Finland faktiskt först i världen. Reformen innebar för Finlands del bl.a. att antalet röstberättigade tiofaldigades över en natt och i det första valet uppgick till ca 1,2 miljoner. I ärlighetens namn kan det påpekas att rösträtten ändå inte var riktigt allas privilegium. Den nya lantdagsordningens 5 § upptog också en förteckning över grupper som saknade rösträtt. Stamanställda militärer, omyndigförklarade, skattesmitare, lösdrivare och personer som förlorat sitt medborgerliga förtroende och personer som försökt köpa eller sälja röster eller stört valfriden fick inte rösta.

Inför det första lantdagsvalet 1907 bedrev bl.a. kvinnosaksförbundet Unionen en målmedveten kampanj där kvinnor manades till valurnorna för att välja in uttryckligen kvinnor i lantdagen, eftersom Unionen ansåg att kvinnor bäst förstod och kunde försvara sina medsystrars intressen.

Det första valets saldo blev 19 invalda kvinnor och en besvikelse för kvinnoorganisationerna. Föga anade de då att detta antal skulle underskridas i många framtida val och nå lågvattenmärket 1930, då bara 11 kvinnor valdes in i parlamentet, som enligt 1919 års regeringsform kallades riksdagen. Först i valet 1966 fick kvinnorna över 30 ledamöter. Därefter har utvecklingen gått framåt, men kanske inte med den fart som kvinnliga politiker hoppats. Just nu är andelen kvinnliga ledamöter bara 38 % och trots att flertalet väljare är kvinnor och antalet kvinnliga kandidater stadigt ökar, sitter kvinnorna på bara 76 av plenisalens 200 jakarandastolar.

De kvinnliga riksdagsledamöterna har tillsammans bildat ett nätverk som överskrider partigränserna. Nätverket behandlar politiska frågor av särskilt intresse för kvinnor och arbetar för att främja jämställdhet mellan könen och kvinnors rättigheter samt för att anlägga ett kvinnoperspektiv på all lagberedning. Nätverket arrangerar seminarier och träffar, skickar representanter till internationella konferenser om jämställdhet och kvinnors rättigheter samt samarbetar med kvinnliga parlamentsledamöter i andra länder. Nätverket bildades 1991, då ett rekordantal kvinnor blev invalda i riksdagen.

Plock ur jubileumsprogrammet

Hundraårsjubileet är antagligen det största festprojektet i riksdagens historia. Många festtal har hållits och skålar utbringats. Då jubileumsåret nu hunnit halvvägs har hundratalet evenemang av olika slag ordnats och många ska ännu avverkas. Många riksdagsanställda är vid sidan av sina normala uppgifter engagerade i festligheterna. Strävan är att jubileet ska firas inte bara i huvudstadens salonger utan att också andra orter ska få sin beskärda del av festligheterna. Som ett lyckat exempel på detta kan nämnas att riksdagen gjorde sig synlig i samband med den världsbekanta årliga jazzfestivalen i Björneborg. Under festivalen ordnade riksdagen tillsammans med Björneborgs stad och tevekanalen MTV3 evenemanget SuomiAreena (FinlandsArenan) där bl.a. partiordförandena ställde upp för utfrågning och partiledardebatt à la rikssvenska Almedalen. Riksdagens framtidsutskott ordnade en diskussion kring temat Demokrati 2100 och stora utskottet ett seminarium som dryftade EU:s framtid. Också EU-kommissionens ordförande José Manuel Barroso deltog. Det riksdagspolitiska programmet i Björneborg blev en publikframgång med över 3.000 åhörare.

I december ordnades en fest i den sydösterbottniska staden Kauhajoki, där riksdagen under vinterkrigets exceptionella förhållanden sammanträdde 34 gånger. På grund av att Helsingfors utsattes för bombningar tog riksdagen den 1 december 1939 sin tillflykt till Kauhajoki och stannade där till februari 1940. I samband med festen i Kauhajoki öppnas ett litet museum. Museisalen är inrymd i en av kommunens grundskolor och är vid sidan av det nuvarande riksdagshuset den enda bevarade historiska riksdagsbyggnaden i vårt land.

En stor tvåspråkig (finska och svenska) utställning, som presenterar riksdagens historia och dess roll och viktiga betydelse för det finländska samhällets utveckling under 100 år, ambulerar sedan sommaren och fram till hösten 2007 på 24 bibliotek runtom i landet och ska därefter ut i världen – språkversioner av utställningen visas i över 40 länder på engelska, franska, tyska, ryska, spanska, grekiska, kinesiska och japanska.

Operakonsten är i allmänhet ett synligt inslag när Finlands riksdag firar. Så även i samband med hundraårsjubileet. Under operafestivalen i Nyslott sommaren 2007 framförs en specialskriven opera som är ett beställningsverk av kompositören Olli Kortekangas och teaterregissören Michael Baran. Operan handlar om en finländsk familjs öden efter andra världskriget och ska uttrycka många generationers syn på hur livet gestaltat sig. Inom ramen för hundraårsjubileet har också en succéopera av äldre datum, nämligen "Det röda strecket" komponerad av Aulis Sallinen och baserad på en roman av Ilmari Kianto tagits upp på repertoaren. Operan beskriver stämningarna i landet med fokus på fattigfolkets situation inför det första lantdagsvalet. Den nya riksdag som väljs vid jubileumsvalet i mars 2007 inleder riksdagens vårsession med att se "Det

röda strecket” på Nationaloperan. En pjäsversion av ”Det röda strecket” sätts upp i Kajana och i november ges pjäsen som en del av hundraårsjubileet samtidigt som Kajana stad ordnar ett seminarium i kvällningen ”för blå tankar” med teman som tangerar demokratifrågor.

Från riksdagens sida har man understrukit att jubileet firas på de båda nationalspråken, finska och svenska. På finländskt vis innebär detta inte ett komplett svenskspråkigt utbud, men ansträngningar har gjorts för att exempelvis informera om firandet av jubileet också på svenska. Riksdagens webbplats föregår i detta avseende med gott exempel och allt webbmaterial om festligheterna läggs ut på bägge språken. En landvinning är årets Svenska vecka, som inleds med Svenska dagen den 6 november. Veckan ordnades för femte gången och firas runt om i landet. Tanken är att synliggöra det svenskspråkiga utbud på tjänster och underhållning som redan finns och att fira finlandssvenskheten över lag. Riksdagen deltar nu för första gången i Svenska veckan som har ett mer omfattande program än tidigare. Riksdagens insats består av ett utökad antal svenskspråkiga visningar av riksdagsbyggnaderna, en språklagsklinik på riksdagens infocentrum, där man kan få information om rätten till svensk service och vad man kan göra om det brister i servicen. Vidare ges svenskspråkiga föreläsningar av riksdagens konstskatter och intressanta handlingar i riksdagens arkiv. Allmänheten har också en chans att träffa svenskspråkiga riksdagsledamöter under en frågestund i riksdagens infocentrum och det evenemang där bl.a. veteranriksdagsledamöterna Elisabeth Rehn, Claes Andersson, Ralf Friberg, Elsi Hetemäki-Olander och Rose-Marie Björkenheim dryftar aktuella frågor i dialog med publiken blir säkerligen välbesökt. Riksdagens program under Svenska veckan är uttryckligen en del av hundraårsfestligheterna.

Det finns också planer på att i riksdagens regi ordna ett seminarium kring temat tvåspråkighet i utveckling. Programmet är i skrivande stund inte helt klart, men avsikten är dels att göra jämförelser mellan Finland och andra länder med fler än ett nationalspråk och att anlägga ett direkt medborgarperspektiv – kan den svenskspråkiga minoritetsbefolkningen också i praktiken fullt ut utöva sina språkliga rättigheter i Finland? Tilltänkta talare är bland annat de båda högsta laglighetsövervakarna, dvs. justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman.

Riksdagens hundra år i bilder och ord

Tillsammans med Helsingfors universitet ordnades våren 2006 Studia Generalia om demokratins utmaningar, ett seminarium om demokrati och författningsspolitik. Riksdagens arbetslivs- och jämställdhetsutskott ordnade ett seminarium om kvinnans politiska rättigheter och grundlagsutskottet ett seminarium om statsförfattningsrätt. Också många aktörer utanför riksdagen ordnar föreläsningar på hundraårsjubileets tema. Här kan nämnas Svenska

litteratursällskapets föreläsningsserie hösten 2006 med den provokativa frågeställningen ”Finland – det mest demokratiska landet i världen?”.

Utöver alla festtalen spelar också det skrivna ordet en viktig roll under jubileet – för att inte tala om bilderna. Den kanske mest påkostade enskilda jubileumsprodukten är boken ”Riksdagens hundra år i bilder”. Praktverket ges ut på finska och svenska och innehåller foton från det gångna seklet. Bildvalet har fått kritik för att i alltför stor utsträckning visa idel gubbar och särskilt de nyare bilderna lämnar inget tvivel om vad finländska politiker huvudsakligen tycks syssla med – möten, sammankomster och sammanträden. Propert klädda och koafferade. Vänligt småleende. Ofta drickande kaffe. De äldre bilderna är klart intressantast och har också ett kuriositetsvärde: På trettioalet simmade manliga ministrar modigt i havet i hel baddräkt, under krigsåren på fyrtioalet kommenderades både riksdagsledamöter och tjänstemän ut i skogen på skogsarbete med såg och yxa, på sextioalet badades det bastu med pressfotografer och på sjuttioalet sågs riksdagsledamöter rentav delta i fredsdemonstrationer.

Under jubileumsåret kulminerar samarbetet mellan riksdagen och Åbo universitets institutionen för politisk historia med bokserien (*Finlands riksdag 100 år. Riksdagen och demokratin*) i 12 delar. Forskarna fortsätter här det arbete som riksdagens historiekommitté redan har påbörjat. Det nya projektet har en tematisk i stället för historisk utgångspunkt och en extra utmaning för forskarna är att göra en första dokumentation av de senaste 40 åren i riksdagens historia. Man tar också upp helt nya aspekter på den parlamentariska historieskrivningen, såsom riksdagens relation till medierna, riksdagen visavi EU, riksdagsledamöternas nya samhällsplattformar samt deras tidsanvändning och förmåga att kombinera yrkesliv och familjeliv. Av hela bokserien utkommer endast en del på svenska, nämligen professor Mikael Hidéns utförliga artikel om riksdagens arbete, som ingår i del 6.

Jubileet ger ett forskningsinstitut och kvinnoanslag

Den 1 juni 2006 samlades Finlands riksdag till årets första jubileumsplenium. I plenisalen satt inte bara med ledamöter och tjänstemän. Också republikens president Tarja Halonen med make var närvarande som gäster. Dagens clou var den stora skaran utländska inbjudna dignitärer från när och fjärran. Diplomatläktaren befolkades av företrädare för medlemsländernas nationella parlament i Europarådet samt talmän och företrädare för Egyptens, Sydafrikas, Indiens, Kinas, republiken Koreas, Malis, Marockos, Mexikos och Nya Zeelands parlament. Runt 200 utländska gäster deltog i festligheterna den 1 juni, som efter jubileumsplenium fortsatte med en galakväll på operan.

På jubileumspleniumets dagordning fanns endast ett ärende. Riksdagen skulle godkänna en lag om ett forskningsinstitut för internationella relationer

och EU-frågor. I den lagmotion som låg till grund för behandlingen av ärendet konstaterades det att Finland för närvarande saknar ett tillräckligt resursstarkt institut i gränlandet mellan universitetsforskning, politiskt beslutsfattande och förvaltning som huvudsakligen analyserar internationella relationer och EU-frågor och håller igång den anslutande samhällsdebatten. Sedan länge har Utrikespolitiska forskningsinstitutet, som upprätthållits av en fristående stiftelse, forskat i just frågor av denna typ, men i takt med att den samhälleliga beslutsprocessen har blivit mer komplicerad med allt fler dimensioner när det gäller åtgärdernas orsak och verkan har riksdagsledamöterna uttryckt ett behov av sådana faktaunderlag för sina beslut som kan tas fram snabbare än genom regelrätt och långsiktig forskning. Det nya forskningsinstitutets verksamhetsidé bygger på tankesmedjans rättidiga men ändå djupgående metodik med ” trovärdiga aktörer i gränlandet mellan forskarna och beslutsfattarna”, som riksdagens utrikesutskott uttrycker saken i sitt betänkande UtUB 5/2006 rd. En nyhet är också att institutet ska syssla med EU-frågor, något som fått den traditionella utrikespolitiska forskarskolan att höja ett varningens finger: Institutet ska inte fungera som en mekanisk utredningstjänst som snabbt spottar fram fakta utan minimikravet är att det ska lägga fram relevanta analyser till stöd för beslutsfattandet.

En annan intressant aspekt är att 1 § i lagen om det nya institutet stipulerar att det är fråga om ett oberoende forskningsinstitut *i anknytning* till riksdagen. Samma formulering har tidigare använts i lagstiftningen för att definiera hur riksdagens justitieombudsmans kansli respektive statens revisionsverk relaterar till riksdagen. Frågan om hur institutets ledning ska utformas och utses ledde därför till att riksdagsutskotten i vissa avseenden kritiserade det ursprungliga lagförslaget. Det slutliga beslutet innebär att institutet kommer att ledas av en styrelse som väljs av riksdagen, dock på förslag från utrikesministeriet, Finlands Akademi, Finlands universitetsrektor och Stiftelsen för utrikespolitisk forskning. Institutet har också en delegation och ett vetenskapligt råd. Institutets direktör och ställföreträdare står i tjänsteförhållande och den övriga personalen i arbetsavtalsförhållande till riksdagen. Det nya institutet inleder sin verksamhet vid årsskiftet under namnet *Utrikespolitiska institutet*. Det gamla institutet med samma namn upphör samtidigt med sin verksamhet.

Under riksdagens jubileumsplenium förordade samtliga åtta riksdagsgrupper i samstämmiga ordalag förslaget. Samtidigt passade grupperna på att mycket kortfattat ge sin syn på betydelsen av hundraårsjubileet – både i historiskt perspektiv och med blickarna riktade mot framtiden.

Ett andra jubileumsplenium hålls onsdagen den 23 maj 2007 då det har förflutit exakt hundra år sedan enkammarlandtdagens första plenium. Hedersgäster vid detta andra jubileumsplenium är f.d. riksdagsledamöter samt krigsvetera-

ner och ungdomar. I plenumet fattas enligt planerna ett andra jubileumsbeslut, genom vilket finansieringen av kvinnoorganisationerna permanentas.

Jubileumsval och ungdomsval i mars

Valdeltagandet vid riksdagsval i Finland är inte direkt nedslående men absolut inte heller något att yvas över. I det första valet 1907 röstade 70,7 % och i det senaste valet 2003 var deltagande exakt en procentenhet mindre, dvs. 69,7 %. I de 34 lantdags-/riksdagsval som hittills ordnats har 80 % överskridits bara 6 gånger (mellan 1962 och 1983) medan valdeltagandet efter andra världskriget bara två gånger sjunkit under 70 % – dessvärre i de två senaste valen. Ungdomens valdeltagande ligger konstant 10-15 % under den övriga befolkningens. Ungdomsbarometern 2006 visar att ungdomarna är intresserade av samhällsfrågor, att de upplever sig ha påverkningsmöjligheter och att vi har en fungerande demokrati, men å andra sidan uppger de att demokratin gott och väl kan skötas utan deras aktiva valdeltagande. Enligt barometern har ungdomarnas förtroende för exempelvis presidenten och regeringen ökat – men inte för riksdagen. Ungdomarna låter också meddela att politik via internet skulle passa deras generation!

Inför jubileumsvalet 2007 görs en specialsatsning för att aktivera unga väljare. Finlands Ungdomssamarbete Allians rf i samverkan med undervisningsministeriets nätprojekt Valtikka.fi inspirerar skolor och kommuner att delta i Ungdomsvalet 2007. Redan under många år har ett flertal skolor experimenterat med val som går av stapeln i skolorna där eleverna väljer en ”skuggriksdag”, ett ungdomsfullmäktige eller bara ett elevråd för den egna skolan. Inför valet 2007 är avsikten att också få så många ”riktiga” riksdagsvalskandidater till skolorna som möjligt, att förmå alla som fyllt 18 att släpa sig till valurnorna och att ge den ofta blygsamma samhällsdiskussionen i skolorna en vitamininjektion. Man kommer också att skapa en egen s.k. partikoll för unga på webben.

Också bland ungdomen finns det dock redan många med samhällsengagemang. Över hundra finländska skolor har parlamentsklubbar där samhällsinriktade elever handledda av lärare i historia och samhällslära pratar politik, lär sig hålla anföranden och debattera samt konsten att kritiskt följa medierapportering. Vartannat år samlas de till ett Ungdomsparlament, och i mars 2007 är det dags igen. Eleverna i parlamentsklubbarna runt om i landet utser sina företrädare till parlamentet. Ungdomarna samlas sedan den 17 mars i riksdagens plenisal för att ställa kniviga frågor till landets ministrar. Frågorna har de funderat ut och formulerat i den egna klubben. Med på resan till huvudstaden följer också elever som axlat journalistens roll. För dem ordnas specialprogram och de får träffa aktiva journalister från landets största medier. Vid hemkomsten rapporterar journalisteleverna i de lokala tidningarna. Talmannen

bjuder hela sällskapet på frukost och sin närvaro, något som uppskattas stort av såväl elever som lärare.

”Den högstes ledning och välsignelse”

Jubileumsevenemangen lyfter särskilt fram medborgaraspekten, ungdomens medverkan, framtiden och ett ökat valdeltagande. Men under jubileet uppmärksammas och hyllas också de äldre generationerna och veteranpolitikerna. För att påminna om tidigare politikernas insatser har Riksdagsbiblioteket sammanställt samtliga öppningsanföranden som hållits under lantdagens och senare riksdagens existens. Jubileumsboken är ett mycket inspirerande sätt att ta del av riksdagsjargongen för hundra år sedan. Boken publiceras i en vacker tryckt utgåva men finns också utlagd på Riksdagsbibliotekets webbplats. En omedelbar iakttagelse är att frågeställningarna långt var desamma då som nu. Lantdagens talman Per-Erik Svinhufvud prisade vid det högtidliga öppnandet 25 maj 1907 en diversifierad sammansättning i lantdagen men underströk omedelbart också betydelsen av samarbete mellan folkrepresentanter som företräder olika åsiktsriktningar. Fortfarande prioriterar finländska politiker ett brett politiskt samarbete framför cementerande blockbildningar. I Finland har man sedan 1970-talet ständigt haft stabila majoritetsregeringar som suttit hela valperioden ut. Det senaste förtida riksdagsvalet hölls 1975.

Ett annat finländskt särdrag är parlamentsspråket, vilket också klart framgår av boken. Vid ståndslantdagen 1809 höll kejsaren sitt tal på franska och därefter lästes det upp på svenska av generalguvernören. Också vid lantdagen 1863 höll kejsaren sitt tal på franska och tjänstemännen läste upp det på svenska och finska. Under autonomins tid höll generalguvernören sitt tal på ryska. Det lästes därefter upp på finska och svenska. Talmannen höll sitt tal på finska och det lästes i sin tur upp på ryska. Numera håller såväl presidenten som talmannen sina anföranden växelvis på finska och svenska. I boken har man tagit in alla språkversionerna – också det en kulturgärning. Riksdagens arbetsspråk är i nuläget i praktiken finska, men ledamöterna kan använda svenska i plenum och tolkas då till finska. Detsamma gäller med vissa modifikationer utskottsarbetet. Alla riksdagshandlingar översätts till svenska, likaså en hel del av riksdagsförvaltningens interna material. Också riksdagsinformationen satsar medvetet på ökad service parallellt på båda språken.

Under öppningsceremonin har statsöverhuvudet och talmannen huvudrollerna. Fram till den nya grundlagen, som trädde i kraft den 1 mars 2003, var ceremonin rätt strikt reglerad och öppningstidpunkten bestämdes av statsöverhuvudet. I lantdagsordningens 25 § föreskrevs om lantdagens öppnande. Enligt paragrafen skulle på dag och timme som regenten låtit tillkännage lantdagens medlemmar, efter det gudstjänst förrättats, sammankomma i tronsalen, där härskaren eller den han i sitt ställe förordnat hälsade lantdagen och

förklarade densamma öppnad. De facto öppnade den ryske tsaren personligen lantdagen endast två gånger och i övrigt nöjde han sig med ett sändebud. I den nya grundlagen är bestämmelserna knappare och enklare. Viktigt är att riksdagen numera också rent formellt öppnas vid den tidpunkt som riksdagen själv bestämmer. Men fortfarande är det centrala budskapet från de bägge aktörerna en betygelse om högaktning och förvissning om ett kommande gott samarbete.

Parlamentsårets öppnande har alltid inletts med en gudstjänst och inte sällan avslutar regenten eller talmannen sitt öppningsanförande med att, såsom tsar Nikolaj II:s företrädare generalguvernör Gerard nedkalla ”den Högstes välsignelse öfver eder och edert arbete”. I ett tidigare skede av lantdagens historia inleddes också själva parlamentssammanträdet med en bön, men den seden har man senare avstått ifrån. Före riksdagens jubileumsplenum 1.6.2006 ordnades en ekumenisk jubileumsgudstjänst.

Vem fick inte vara med?

Tusentals medborgare har vid det här laget på ett eller annat sätt kommit i kontakt med hundraårsjubileet, antingen genom att direkt delta i evenemang som riksdagen ordnat eller genom att bevista något av de tiotals evenemang som ordnats av lokala krafter, t.ex. av kvinnoföretagarföreningar med anknytning till jubileets teman. I augusti ställde riksdagen till med en folkfest och en högklassig dansföreställning utomhus i den nyanlagda parken framför riksdagens tillbyggnad som kallas Lilla parlamentet. Under dagarna kunde medborgarna gå runt i den nya byggnaden och exempelvis få information om riksdagens justitieombudsmans verksamhet. Dagarna var en stor succé med ca 6.500 besökare och noterades i många medier i hela landet. Räknar man dessutom in antalet gäster från landsbygden som under året ingått i delegationer på besök hos den ”egna” riksdagsledamoten och samtidigt fått sin beskärda del av hundraårsjubileet i olika former, finns det fog för att tala om en bred uppslutning kring firandet.

Men långt fler har på intet sätt låtit sig beröras av händelsen. Som väntat har det framförts kritik mot att jubileet är elitistiskt utformat, riktar sig enbart till de färdigt frälsta och satsar bara på s.k. finkultur, medan förortsungdomen och landsbygdsfolket förgäves fått vänta på en dansbandskväll eller rockkonserter. Och sex miljoner euro för en folkfest utan folket är alltför dyrt, anser kritikerna.

Visst finns det fog för kritiken, särskilt under en period av sjunkande valdeltagande och uppenbart ointresse hos merparten av befolkningen att delta i det politiska livet, ens på kommunal- eller arbetsplatsnivå eller i partiform. Visst har det kanske gjorts mindre lyckade satsningar på jubileumspyrlar i form av pennor, nyckelringar, jubileumsmedaljer och dyra publikationer. Men det

finns ingen anledning att, såsom vissa medier gjort, moralisera över exempelvis den rätt anspråkslösa traktering de inbjudna utländska gästerna fått eller över några operaföreställningar som alla inte haft gratis tillträde till. Faktum är också att det främst är vissa kvällstidningar som hållit igång den delen av diskussionen medan en medieanalys visar att den neutrala eller positivt hållna rapporteringen om hundraårsjubileet klart överväger. Sedan kunde man också ha önskat att parlamentarikerna själva hade varit tydliga i sina besked om vad jubileet faktiskt gäller, dvs. allas enhetliga och lika rätt att delta i och påverka samhällslivet i stället för att godvilligt ställa sig utanför.

Ett syfte med hundraårsjubileet är att presentera parlamentarikernas arbete genom tiderna och understryka vikten av kontinuerlig samverkan mellan dem och väljarna. Om budskapet inte tas emot av folket och om stora grupper känner sig utanför eller förfördelade i festen är det ändå skäl att vara på det klara med att ansvaret för detta faller på arrangören. Osökt går tankarna till den svenska regissören Roy Anderssons insiktsfulla film "Sånger från andra våningen", där demokratiunderskottet i samhället beskrivs på ett tankeväckande sätt. Ett outplånligt intryck på skribenten gjorde scenen där allvarsamma och välsituerade representanter för samhällseliten med övertygelse i rösten förklarade för den lilla blonda flickan varför alla inte får vara med på festen. "Alla kan inte rymmas med förstår du, då räcker kakan inte till för oss alla." Därefter offras flickan för att återställa ordningen.

Riksdagen och våra parlamentariker har under hundra år haft fullmakt att bevaka befolkningens intressen på högsta nivå. Hela befolkningens. En illa förvaltnad fullmakt, och dit hänförs i högsta grad penninganvändning, urholkar på sikt jubileumssloganens budskap. "Din röst – din lag" avser nämligen inte bara medborgarnas valsedlar utan också att folket upplever att det får sin röst hörd i alla sammanhang.

ANDERS THYRRING ANDERSEN

HØJ SPÆNDING MELLEML TO POLER

Martin A. Hansens genkomst

Efter i en lang årrække at have været dømt ude af toneangivende kulturradikale og marxistiske kredse, er interessen for Martin A. Hansens forfatterskab imidlertid vokset kraftigt de senere år. Både forfatterens sproglige kvaliteter, hans etiske overvejelser og hans diabolske iscenesættelse af det litterære efterkrigsmiljø omkring tidsskriftet *Heretica* har påkaldt sig ny interesse. Som konsekvens er det blevet til flere nyudgivelser, og en stor forskningsaktivitet i Martin A. Hansens værk det seneste ti-år. Forskeren Anders Thyrring Andersen, der står bag redigeringen og udgivelsen af Martin A. Hansens *Dagbøger 1931-55 I-III* (1999) og *Kætterbreve. Korrespondancen med kredsen omkring Heretica I-III* (2004), skriver om Martin A. Hansens lykkelige genkomst i dansk litteratur.

Mytologi og genkomst

Martin A. Hansen (1909-55) var fra midten af 1940'erne til omkring 1970 en af de mest berømte og hyldede danske forfattere. Hovedværker som romanerne *Lykkelige Kristoffer* (1945) og *Løgneren* (1950) samt novellesamlingerne *Tornebusken* (1946) og *Agerhønen* (1947) blev modtaget som skelsættende, solgte glimrende og hædredes med adskillige priser. Hvortil kommer, at Hansen som faderfigur og en af hovedkræfterne knyttedes til tidsskriftet *Heretica* (1948-53), som han sammen med forfatteren og forlæggeren Ole Wivel redigerede 1950-51. Hansen blev den foreløbig sidste forfatter, som størsteparten af den læsende befolkning kunne samles om, lige fra læsekredsen i Vestjylland til kultureliten i København. Således lagde oplæsningen i 1950 af radiatoromanen *Løgneren* gaderne øde, ligesom bogudgivelsen af samme roman er blevet Gyldendals bedste sælgende danske skønlitteratur nogen sinde.

Siden fulgte en periode, hvor forfatterskabets aktier stod betydeligt lavere på den litterære børs. Det har i de senere år været populært at hævde, at det var styrken af den første modtagelse af forfatterskabet, der betingede modstanden i den senere. Det er en bekvem og ansvarsforflygtigende forklaring, men næppe en korrekt. Langt snarere skyldes forholdet, at der fra og med slutningen af 1960'erne blæste andre ideologiske vinde, der identificerede Martin

A. Hansen som en modstander, der først skulle bekæmpes, dernæst, og mere effektivt, ties ihjel. Resultatet var, at kulturradikale litterater og universitetsmarxister i en periode havde held til at reducere Hansens rolle i det offentlige rum.

En anden hindring for genanerkendelsen af Martin A. Hansen har været, hvad man kunne kalde mytologien omkring forfatterskabet. Det drejer sig om påstande vedrørende f.eks. Hansens uhumoristiske patos, hans formmæssige traditionalisme og nostalgiske gammellivsfascination, og hans stærke etiske fundament med deraf følgende skyldnedbøjethed og fordømmelser af forfattergerningen.

Hvis denne mytologi rummede en høj sandhedsværdi, var situationen til at leve med. Man havde da at gøre med en forfatter, der nød umådelig popularitet i sin levetid, i en efterfølgende årrække blev heftigt dyrket og diskuteret af meningsfæller, for derefter som et resultat af andre kulturelle, litterære og ideologiske strømninger at glide i baggrunden. Andre forfatterskaber har haft denne skæbne, som ikke nødvendigvis er urimelig, og ofte kan være uundgåelig. Men i tilfældet Martin A. Hansen ville et sådant skæbneforløb være urimeligt, eftersom de myter, der startede processen, giver et temmelig fortegnet billede af forfatteren og hans værk. Det drejer sig groft sagt om nogle få, men nærmest endeløst repeterede synspunkter, som oprindeligt blev fremsat i 1960'erne af forfatterens digtervenner, og som siden på to måder har været stærkt styrende for forfatterskabets efterliv. Dels fordi de er blevet ukritisk videreført af en fanskare, der er større end medieerne og universitetsmiljøerne har vidst af, dels fordi de er blevet trivialiseret af Hansens modstandere.

Den historiske ironi er med andre ord, at en stor del af den mytologi, som den ideologiske opposition til Martin A. Hansen har anvendt til at forsøge at usynliggøre ham i det offentlige rum, er skabt af folk, der ønskede at fremme hans sag – netop deres argumenter for interesse blev de følgende generationers argument for glemsel. Hver gang en teolog således med stor entusiasme slår på Hansens skyldnedbøjethed, daler interessen for forfatteren i de litterært toneangivende cirkler. Hvilket er svært at sige noget til: for det første er temaet diskuteret så ofte, at det er vanskeligt at aftvinge det yderligere interesse, for det andet er det ikke korrekt, at Hansen var i dén grad nedbøjet af skyldfølelse. Hvilket vel at mærke ikke burde gøre Hansen mindre interessant for teologerne, måske tværtimod, men sandelig burde gøre ham mere interessant for litteraterne.

De senere år er interessen for forfatterskabet imidlertid vokset kraftigt, som konsekvens af flere gen- og nyudgivelser, og af en stor forskningsaktivitet i Martin A. Hansens værk. De sidste ti år er der faktisk udkommet syv bøger om og tre nyudgivelser af Hansen – bl.a. offentliggørelse af en betragtelig del af forfatterens personlige papirer, *Dagbøger 1931-55* (i tre bind 1999)

og *Kætterbreve. Korrespondancen med kredsen omkring Heretica* (i tre bind 2004). Og når dertil kan lægges adskillige artikler – bl.a. en nylæsning i *Danske digtere i det 20. århundrede* og et halvt nummer af det litterære tidskrift *Spring* – må konklusionen være, at Hansens forfatterskab det seneste årti har været et af de mest udforskede og diskuterede i Danmark. Og forfatterens genvundne position blev i 2004 cementeret, da Hansen kom med på listen over de 15 danske forfattere, som det er obligatorisk, at alle fremover stifter bekendtskab med i folkeskolen og gymnasiet.

Ikke mindst som følge af udgivelsen af *Dagbøger* er det nu et meget almindeligt synspunkt at betragte Martin A. Hansen som et moderne, gennemreflekteret menneske, hvis forfatterskab stadig er vedkommende og relevant at beskæftige sig med. Patos-synspunktet bliver stadigt oftere modsagt eller i hvert fald problematiseret, og det er snart længe siden, man sidst har hørt myten om Hansens traditionalisme gentaget.

Hansen-mytologien har også haft svært ved at hente næring i den seneste Martin A. Hansen-udgivelse, *Kætterbreve*. I de to første bind gengives samtlige kendte, bevarede breve vekslet mellem Hansen og skribenterne omkring *Heretica*, i alt 731 breve mellem 62 skribenter. Brevene giver i kraft af Hansens rige og dybtgående forbindelse med talrige af tidens kulturpersonligheder et nært og perspektivrigt portræt af perioden, det litterære og intellektuelle miljø i tiåret efter besættelsen, og bidrager dermed til den litteraturhistoriske karakteristik af en betydningsfuld periode i udviklingen i den danske litteratur i det 20. århundrede. Udgivelsen inkluderer således breve til og fra bl.a. Thorkild Bjørnvig, H.C. Branner, Tom Kristensen, Paul la Cour, Tage Skou-Hansen og Ole Wivel. *Kætterbreve* viser desuden, at Martin A. Hansen skabte mange forbindelser mellem det danske litterære miljø og forfattere fra de øvrige nordiske lande. Således rummer værket Hansens korrespondance med flere norske forfattere, bl.a. Tarjei Vesaas og Per Arneberg, svenske forfattere, bl.a. Tage Aurell og Erik Lindegren, og finlandssvenske forfattere, bl.a. Gunnar Björling og Rabbe Enckell.

Udgavens tredje bind rummer kommentarer og registre. I forbindelse med den mest umiddelbart dialogiske litterære genre, brevet, ville det være forkert blot at fremkomme med én fortolkers monologiske synsvinkel på stoffet. Efter udgiverens ønske rummer *Kætterbreve* derfor ikke nogen efterskrift. I stedet blev det besluttet at udsende et opfølgingsbind med en række forskellige synsvinkler, altså et PS til brevvudgaven. Et antal forfattere, forskere og formidlere blev følgelig inviteret til at skrive om, kommentere og tolke det materiale, som er fremlagt i *Kætterbreve*. Resultatet forelå i oktober 2005: *PS. Om Martin A. Hansens korrespondance med kredsen omkring Heretica*. Til denne artikelsamling bidrager undertegnede med et indlæg, der på baggrund af det nye brevmateriale og med udblik til såvel Martin A. Hansens

fiktionsforfatterskab som til hans dagbøger forsøger at svække den del af Hansen-mytologien, der drejer sig om den etisk baserede skyldnedbøjethed og det deraf følgende negative forhold til forfattergerningen.

I nærværende artikel er vinklen en anden, idet jeg vil forsøge dels at udrede, hvordan min skepsis blev vakt overfor mytologien, dels på baggrund af de nyere udgivelser at give et signalement af forfatterskabet.

Materialet

I de første år af min bane som Martin A. Hansen-forsker mente jeg, at mit bidrag kunne være en dybere påvisning af tilstedeværelsen og konsekvenserne af forfatterens store inspiration fra Søren Kierkegaard. Hvilket samtidig måtte medføre en fuldstændig afvisning af det synspunkt, som Hansens ven og forfatterkollega Thorkild Bjørnvig fremsatte i sin disputats *Kains Alter* (1964), nemlig at det var det kristne, der satte Hansens fiktionsforfatterskab i stå. Jeg forsøgte at formulere, at det forholdt sig lige omvendt: at det kristne i positiv forstand var forfatterskabets motor. Derimod satte jeg i årevis ikke spørgsmålstegn ved mytologien omkring Hansens skyldnedbøjethed og forfatterfordømmelse. Indtil jeg første gang befandt mig i Martin A. Hansen Arkivet på Det Kongelige Bibliotek i København i en længere periode.

Det skete i de indledende faser af arbejdet med at gøre Martin A. Hansens *Dagbøger* klar til udgivelse. Selv om temmelig meget Hansen-materiale befinder sig i privateje og rundt omkring på andre forskningsbiblioteker, ikke mindst i Norge og Sverige, rummer Det Kgl. Bibliotek langt størsteparten af den enorme mængde papir, Hansen ved sin død efterlod sig. Arkivet består ifølge den i 1969 udarbejdede registrant af 746 numre, hvortil kommer en del materiale, som siden er blevet indleveret og en del, der befinder sig udenfor selve Arkivet. Arkivet rummer bl.a. dagbøger, arbejdsnotater, breve, personlige papirer, kladder og manuskripter til såvel trykte som utrykte arbejder, og hvert nummer kan dække over en umådelig mængde af materiale. Det kan f.eks. nævnes, at breve til og fra Hansen kun har eet nummer, nemlig 71, og under dette nummer gemmer sig immervæk en meget betragtelig del af de 1273 bogsider brevmateriale, som nu er udgivet i *Kætterbreve* – hvilket blot er en del af det samlede brevmateriale i nr. 71!

I løbet af den periode, hvor jeg langsomt arbejdede mig igennem disse umådelige bunker af beskrevet papir, var det, at en mistanke overfor en af de mest sejlivede Hansen-myter dannedes i mig. Martin A. Hansen blev kun knap 46 år gammel, og alligevel nåede han at skrive så overvældende meget. Faktisk, når man tænker og regner efter, må han i sit voksne liv have produceret skrift nærmest uafbrudt. Hvordan få det til at passe med myten om, at han stort set konstant var skyldnedbøjet over det at skrive, og ideligt dels udkastede diverse fordømmelser over digtergerningen, dels befandt sig i fiktionsstandsede

samvittighedskriser?

Det hang simpelthen ikke sammen. Ville det ikke være yderst bizart i den grad at fremture med sit skriveri, hvis hvert ord var lig med en skyldfremkaldende pine? Og ville det derfor ikke være mere nærliggende at antage, at mytologien har taget fejl, både hvad angår arten af, omfanget af og årsagen til eventuelle skriveproblemer hos Martin A. Hansen? Er disse umådeligt mange blade ikke snarere vidner om et gigantisk formuleringsbehov hos et menneske, der altid var i færd med at udtrykke sig, med at producere skriftlig betydning, med skriftligt at reflektere? Og demonstrerer dette bjerg af tekster ikke snarere en glæde ved skriftlig frembringelse, frem for en smerte?

Der gik endnu nogle år, inden jeg var parat til – turde! – at drage de logiske og nødvendige konsekvenser af disse spørgsmål, men kimen til dem blev sået ved selve synet af de kæmpemæssige mængder af beskrevet papir i forfatterarkivet. På baggrund af den optik gik jeg i gang med at nyfortolke Martin A. Hansens forfatterskab og liv, hvilket jeg har gjort i en efterhånden længere række af artikler – med skarpest brod overfor den hidtidige Hansen-forskning i mit bidrag til ovenfor nævnte *PS*, ”Jeg tænker ved at skrive. Den forførende dialog i Martin A. Hansens *Heretica*-korrespondance” og i en artikel til tidskriftet *Nordica*, ”I polspændingers vold. Forholdet mellem Martin A. Hansen og Thorkild Bjørnvig”.

Polspænding

I en lang række litteraturhistoriske fremstillinger er Martin A. Hansen skildret som en nostalgisk besynger af gammellivet, den hendøende kristne almuekultur. Og dog var det netop Hansen, som førte den på det tidspunkt mest radikale modernisme ind i dansk litteratur, og som til stadighed fremhævede nuets altafgørende betydning for såvel livssyn som litterær skaben. Derfor vil det være mere korrekt at betegne Hansen som en af de store overgangsskikkelser i dansk litteratur. Hans forfatterskab havde dybe rødder i traditionen, men gjorde sig samtidig på såvel form- som indholdssiden til en væsentlig del af den aktuelle situation, ja, foregreb endog fremtiden ved at udkaste det nye og moderne. Altså er der tale om en forfatter udspændt mellem tradition og modernitet.

Martin A. Hansen anvendte ofte et særligt billede til at beskrive denne tilstand, f.eks. i *Dagbøger* 5.3. 1947: ”Høj Spænding mellem to Poler. Kan kun forløses i Kunst” (s. 499). En polspænding resulterer i en gnist, og er altså to kræfters sammenstød, som skaber noget tredje. Hansen anså med andre ord ikke blot sig selv for at være et menneske udspændt mellem to kræfter, men understregede, at det netop var følelsen af denne udspændthed, selve oplevelsen af dobbelthed, der var betingelsen for den digteriske produktion. Uden polspænding ingen digtning, eller i hvert fald digtning af en ringere kvalitet.

En sådan skabelse gennem kontraster og modsætninger er jo dialektik, og netop som dialektiker opfattede Hansen sig selv.

Polspændingsbilledet går som en rød tråd gennem Martin A. Hansens produktion. Antydet, i omskreven form eller direkte formuleret dukker det op talrige gange i såvel det personlige materiale som i det publicerede forfatterskab, med særlig hyppighed og styrke op gennem 1940'erne. Og vel at mærke ikke blot anvendt som selvbeskrivelse, men tillige i adskillige andre sammenhænge, lige fra vurderinger af modernitetens egenart til erkendelsesteoretiske udsagn om den tilblivelse, der sker i fiktionslitteratur. F.eks. i et brev til Thorkild Bjørnvig 18.1.-6.3. 1948: "Det for Illusioner rensede Sind, Kunstneren, vil i Angsten fornemme sin Indespærring i Bevidstheden, i Jeget. Hvor er du – hvor er Du-et? Forbandelsens Pol og Længselens Pol. I Digtet, Symbolet, springer Lynet, det egentlige er født, det personlige er skabt, jeg og du er til" (*Kætterbreve* s. 185). Det digteriske er gnisten, som springer af sammenstødet mellem subjektets indespærring i sig selv og længslen efter den anden, altså springer mellem jeg og du. Ja, faktisk er det først som resultat af polspænding, at jeg'et og du'et bliver til, skabes i kraft af det fiktionslitterære.

I et andet brev til Thorkild Bjørnvig 26.8.-6.10. 1946 hedder det: "Vi har vist før talt om "Tiden" og Skribenten. Jeg føler mig værgeløst bundet, lænket, smedet til Tiden. Jeg føler mig ogsaa uhyre fri i Tiden. Tvangen og Friheden forenes ikke i noget Kompromis. De er der begge, liggende i hvert sit Plan, Tvangen i det historisk-æstetisk-etiske, Friheden i det metafysiske. Spændingen skaber Bevægelse, man skriver" (*Kætterbreve* s. 85). Her hedder spændingens poler tvang og frihed, og anvendes til dialektisk at forklare, hvordan Martin A. Hansen på én gang kan være et udtryk for tiden, nu'et, og samtidigt være i stand til at transcendere tiden, nu'et, i kraft af det metafysiske, religiøse, det, der ene af alt udspringer af øjeblikket og alligevel rækker ud over dette. Med andre ord en dialektisk spænding, der udpeges som fuldstændig afgørende for skriveprocessens og forfatterskabets motivering og eksistens.

Kristendom er nu

Fra begyndelsen af 1940'erne forelå polspændingen hos Martin A. Hansen som en dialektisk, kunstnerisk strategi, der som resultat bragte de fleste af forfatterskabets hovedværker. Som konsekvens af stadige, voldsomme spændinger mellem tradition og modernitet, ældre fortællekunst og moderne formeksperiment, tro og tvivl, blev en fiktionslitteratur til, der skabte noget kvalitativt nyt ved at forene et kristent livssyn med et modernistisk formsprog. Kristendom er ikke et dengang, som nostalgisk må forsøges reproduceret, men et nu, som skal udtrykkes kunstnerisk. Udgangspunktet for denne indstilling

kan findes i Hansens *Dagbøger* 31.1. 1942:

”Den Hemmelighed, jeg opdagede ved Kristendommen, og som er dens allermest øjensynlige og aabenbare Sandhed, men i Folks Bevidsthed helt overgroet af Overtro om det ”hinsidige” er, at den tilhører Nuet, og vil Nuet. [...] At Kristendom er Nu ser man kun, hvis man er kristen, eller hvis man ligesom søger at destruere al sin historiske og polemiske Viden om den. [...] Vi har kun Nuet. Kristus sagde ikke: Du vil være sikker paa engang at faa Plads i Himmeriges Rige, men: Du er frelst” (s. 215).

Kristendom er nu, ikke dengang i fortiden eller engang i fremtiden, men her-og-nu for det enkelte menneske. Altså er der tale om en eksistentiel, inkarneret aktualisering af traditionen, en hengivelse til her-og-nu’et. Denne opfattelse – stærkt inspireret af Søren Kierkegaard, se f.eks. *Indøvelse i Christendom* (1850) – skulle Martin A. Hansen siden betegne som opstandelsestro, vel at mærke ikke i betydningen pilgrimslængsel efter et hinsidesrige, men en genopstandelse til nuet, af nuet, i nuet. En påstand om, at det kristne drama ikke var den ene gang for længe siden, men at det altid udspiller sig i den enkelte, på hans sted og hans tid. Og dermed kan kristentro aldrig reduceres til en tilstand, noget afsluttet, man én gang for alle er færdig med, men må i selve sin rod være proces, vorden og tilblivelse i nuet, en bestandig dialektisk bevægelse omkring troen. Udtrykt således i et brev til vennerne Bente og Aksel Heltoft 1.-2.11. 1950: ”Mig forekommer det at mindst Halvdelen af kristne Teologer og Prædikanter ogsaa kun har forstaaet det halve af Evangeliet. For de lærer rigtigt nok at det evangeliske er en Afsked, et Opbrud, en Afdøen fra det man hænger ved, og det er sandt. Men maaske de ikke har erfaret at denne fulde Afsked netop er et Under som genskaber og nyskaber Virkeligheden, genskaber netop det jordiske Liv som er” (*Kætterbreve* s. 663).

Dette at kristentroen ikke blot betyder en afsked med, men tillige og især en gentagelse af virkeligheden, er en tanke, der med stor styrke udfoldes også hos Søren Kierkegaard, f.eks. i analysen af beretningen om Abraham og Isak i *Frygt og Bæven* (1843). Der er tale om en dialektik, som hævder og – for Martin A. Hansens vedkommende - skønlitterært søger at vise, at det lader sig gøre at bevæge sig igennem modernitetens refleksion ud på den anden side til en gentagen kristentro.

Kristen modernisme

Et storstilet forsøg på at indfri den kunstneriske ambition, som måtte blive følgen af synspunktet ’kristendom er nu’, er den nærværende romanlange novelle ”Midsommerfesten”, trykt i Martin A. Hansens første novellesamling, den gennemkomponerede *Tornebusken*. Den betød forfatterens endelige gennembrud, såvel hos læsere som kritikere.

”Midsommerfesten” udtrykker et kristent livssyn, men gør det i tidens sprog. I sit formsprog er novellen ultramodernistisk, ja, er vel det første fuldt

udfoldede eksempel på modernisme i dansk fiktionsprosa. Der er tale om en metatekst, et stykke litteratur, der handler om sig selv: novellen begynder med en Forfatter, der ikke kan komme i gang med at fortælle ligefremt, eftersom han standses af sine egne refleksioner over dette at fortælle. Refleksionerne bliver da – efterhånden i samarbejde med Læserinden – til fortællingen selv.

I ”Midsommerfesten” besidder Forfatteren ingen privilegeret position eller indsigt, men modsiges og overrumples uophørligt af andre stemmer og synsvinkler. Martin A. Hansens synliggør dermed modernitetens grundlæggende erfaring: intet forbliver uberørt af iagttagelsen eller sprogliggørelsen; der gives ikke nogen uproblematisk 1:1 virkelighedsefterligning. ”Midsommerfesten” er ikke en tekst, der efterligner virkelighed, men en tekst, der synliggør sig selv som en konstruktion, som et sprogligt arbejde, som proces, synsvinkel, valg. Og novellen betegner således et opgør med naturalismen og realismen, hvis ligefremme gengivelse af virkelighed afsløres som en illusion.

Martin A. Hansens novelle udgør en dialektisk praksis: en gensakralisering i og med refleksionen. I moderniteten, hvor traditionen er i opløsning, må man – for at finde noget gyldigt – gå ind på tidens, øjeblikkets præmisser for derigennem at genvinde et personligt forhold til traditionen. ”Midsommerfesten” er med andre ord ikke et litterært eksperiment for dets egen skyld, men en overvejelse af betingelserne og mulighederne for at skabe en kristen fiktionslitteratur i en refleksionstid.

Af denne grund vil det være rimeligt at betegne Martin A. Hansens kunstneriske praksis som ’kristen modernisme’, idet modernitetens sprog anvendes og videreudvikles for at modsige modernitetens livsanskuelse. Som Hansen siden kunne formulere det i *Dagbøger* 13.9. 1947: ”det modernistiskes Konsekvens er Kristendommen” (s. 582). Hvormed kristendom virkelig er nu – men vel at mærke i kraft af polspændingen mellem refleksion og tro.

I ”Midsommerfesten” forsøger den dæmoniske og refleksionssyge Georg at forføre og pine Alma, men mod sin vilje piner han hende i stedet ind i kærligheden. Georg bliver på denne måde Guds redskab til at forløse Alma. Uden at ville det er det onde i verden for at tjene det gode – modsigelsen er forudsætningen for det opbyggelige i Martin A. Hansens dialektik. Georg er det nødvendige minus, negationen, i Guds plan hinsides al forstand.

I et brev af 14.9. 1946 til kritikeren Preben Ramløv skriver Martin A. Hansen om ”Midsommerfesten”: ”dette Arbejde fortsætter en metafysisk Problematik, som blev afbrudt af en vis stor Georg” (*Kætterbreve* s. 71). Meningen med novellen er altså tillige at placere Georg Brandes, det moderne gennembrud og naturalismen som et nu tilbagelagt gennemgangsled i en kristen dialektik. På det stilistiske plan er der tale om en kristen modernisme på den anden side af ’gennembruddet’ og naturalismen, på det tematiske plan om Georg som den nødvendige negation i Guds styrelse, og på det biografisk-historiske plan om

Georg Brandes som en Lucifer, ført og brugt af Gud.

Forførelse

5.8. 1946 reflekterer Martin A. Hansen i et brev til Aksel Heltoft over et generelt fænomen i den unge, moderne litteratur, f.eks. Sveriges fyrtiltalisme, en eksistentiel modernisme, hvilken er et udtryk for Hansens dialektiske forhåbning og strategi i henseende til moderniteten. Blot tilsyneladende er der i den nye litteratur tale om en individualistisk og sækulariseret pessimisme; hvis der graves dybere ned under fænomenernes overflade, får man blik for en "underjordisk" forbindelse mellem store dele af den moderne litteratur og det kristne. Efter en lang periode med kulturradikal sækularisering bryder på ny det evangeliske frem i den unge generation, ganske vist tøvende og ukonfessionelt, men netop derved velegnet som 'hiin enkelte's skeptiske og kritiske korrektiv til den institutionelle stivnen, og på den måde langt mere i overensstemmelse med det evangeliske syn end den officielle kirke. I dialektisk forstand er pessimismen dermed den frugtbare modsigelse, som ved sin rensende funktion kan frigøre det inderste, ægte og levedygtige i såvel det kristne som traditionen i det hele taget.

Risikoen er, at hver enkelt forbliver i modsigelsen, negationen, som dermed vil blive et udtryk for den nihilisme, der følger af isolationen i den gennemførte individualisme. Det drejer sig derfor om, stadig på dialektisk vis, at gå igennem individualismen til et nyt fællesskab, dannet af 'hiine enkelte'. Derfor fortsætter Martin A. Hansen brevet med at skitsere sin forhåbning om en ny slags tiggermunkeorden, bestående af konfessionsløse troende brødre, som skal føre en åndens guerillakrig mod den moderne civilisations reflektions-syge – rent praktisk realiseret ved at Hansen og en gruppe af unge skal starte et tidsskrift, hvori denne kamp kan føres:

"Jeg har ligget til Sengs og fablet om adskilligt, f.Eks. om en Slags Nutidens "Tiggermunkeorden", et aktivt Brødreskab ud over Grænserne, de konfessionsløse troende Brødres Orden, der allerede nu gjorde sig rede til den Aandens Guerillakrig og aandelige Partisanvirksomhed, der maaske en Dag bliver en Nødvendighed, om ikke Civilisationen skal stivne i noget, der er værre for Mennesket end Død. Nærmere Jorden [...] var jeg, da jeg laa og fablede om at starte et Tidsskrift, hvor jeg som Medarbejdere tænkte paa jer unge, som jeg kender, og hvis Formaal ikke skulde være at "følge med", give Kommentarer og Referater, men gøre et Fremstød [...]. Maaske det lod sig realisere, men jeg betragter det alligevel som lidt af en Grille, da jeg slet ikke er saa egnet til at forestaa det" (*Kætterbreve* s. 63).

Det er værd at bemærke sig, at Martin A. Hansens strategi ikke går ud på at være den synlige og magtfulde anfører, men snarere den, der planter et kim, for så i en vis tilbagetrækkethed at støtte og animere de yngre til at føre planen

ud i livet. Og således kom det faktisk til at forme sig, idet Hansen blot nogle få uger efter blev kontaktet af Bjørn Poulsen og Thorkild Bjørnvig med henblik på medarbejderskab ved et påtænkt tidsskrift, det senere *Heretica*. Ganske vist fik Hansen selv trykt mange bidrag i dette tidsskrift, ja, han var igennem hele dets levetid en af de flittigste medarbejdere. Men samtidig understreger Hansen i adskillige breve, at han ikke ønsker at være ”anfører” eller frontfigur, hverken for *Heretica* eller den dertil knyttede personkreds, ikke engang i den periode, da han sammen med Ole Wivel var tidsskriftets redaktør, men snarere iscenesætterten i kulissen, den, der søger at anvende andre skribenter til at realisere sine holdninger og forhåbninger. Udtrykt således i et brev til Wivel 8.10. 1950:

”skal man om sin egen Mission inden for vort Miljø i dette Slægtled [...] bruge et Billede: saa føler jeg mig som en af dem der bereder Vejen, en af disse Johannesser, medens jeg i din Generation har troet at ane det messianske. [...] Og da kunde man maaske som en Johannes spørge den yngre Generation man tror paa, spørge den i dyb Tvivl: Er I de som kommer eller skal vi vente andre? Og Svaret lyder ikke: Blinde ser, døve hører, døde staar op af Graven. Men Svaret lyder: Forstyr ikke, for vi venter. [...] Vor Venten er et Haab, men det er og kan ikke være en Holdning. I det nærværende [...] kan vi ikke mere vente, men vi maa vælge. Dermed har jeg prøvet at udtrykke mit Syn paa Venten og Advent. [...] som Tidsskrift maatte ”Heretica” uundgaeligt gaa fra Venten til Valg [...] Vi kan ikke faa vore Venner til at skrive. Godt, vi kan maaske gøre dem vrede saa de skriver. Vi kan maaske faa dem til at føle det er tvingende nødvendigt at protestere. [...] Tid *maatte* vi have, det var en Forudsætning, ikke for selv at gøre en Indsats, men for at rigtig udfolde den ”indirekte Metode” i Essayistik fra fremmede Hænder. Jeg skal hænge i dermed!” (*Kætterbreve* s. 620-22).

Med andre ord følte Martin A. Hansen sig som en Johannes Døber overfor den yngre litteratur, i hvilken han så muligheden for genkristningen af moderniteten. Altså at være den skikkelse, som bereder vejen, og dermed samtidig at forstå som en art fødselshjælper, en jordemoder, der er med til at forløse det nye. Brevet til Ole Wivel er et af de meget få steder, hvor Hansen åbent udtrykker sin strategi: i stedet for at træde frem som bannerfører eller udtale sandheden direkte, iscenesættes meddelelsen som en provokation, en dialektisk modsigelse, hvormed de unge skribenter forføres til selvvirksomhed. Altså minder denne strategi meget om den, Søren Kierkegaard et århundrede tidligere tog i anvendelse, nemlig den indirekte meddelelsesform (se f.eks. *Om min Forfatter-Virksomhed*, 1851) – hvilket Hansen da også her ligeud kalder sin egen metode.

Alt i alt er det således klart, hvorledes Martin A. Hansen opfattede Thorkild Bjørnvig, Aksel Heltoft og de øvrige unge, han i disse år fik kontakt til, nemlig

som yngre åndsbeslægtede, og hvad Hansen søgte at bruge og forføre disse til, nemlig at udgøre en bekræftelse af hans forhåbninger til den nye litteratur, og at være deltagere i et fællesskab, der på én gang kender, udtrykker og bekæmper det moderne.

Martin A. Hansen anvendte i udstrakt grad brevgenren som en dialektisk, indirekte meddelelsesform, hvori han iscenesatte dialogen på en sådan måde, at modtageren opfordredes til selv at føre det ud i livet, som Hansen ønskede og håbede på. Hansens breve er uhyre reflekterede udtryk for denne indirekte metode, altså for en forførelsesstrategi. Enhver forførelse er jo samtidig en styring, et forsøg på at opnå et bestemt resultat af en dialogisk forbindelse, der ikke er jævnbyrdig eller sker på lige fod, fordi den forførende part har en skjult dagsorden, som dialogen anvendes til at realisere. Søren Kierkegaard kaldte en sådan forførelsesstrategi 'at bedrage ind i det sande'. Hvad der i første omgang synes at udgøre en ligestilling mellem eller sideordning af meddeler og modtager – nemlig at meddelelsesstrategien ikke dikterer sandheder – er et uhyre bevidst litterært arrangement med henblik på at åbne mulighed for, at modtageren selv kan nå frem til sandheden. Dialogen med læseren viser sig at være en forførelse af læseren: frem for at udtale sandheden direkte iscenesættes henvendelsen således, at modtageren tilskyndes til selvvirksomhed. Meddelelsesstrategien sigter tilsyneladende imod læserens frie valg, men er som enhver forførelse reelt en ophævelse af muligheden for frit at vælge.

Refleksion

Det er tydeligt, at Ole Wivel, Thorkild Bjørnvig og de øvrige i forfatterkredsen ikke havde blik for at være deltagere i et sådant spil, nemlig Martin A. Hansens for den anden part ganske vist givende, men også yderst krævende dialektiske og forførende dialogiske projekt. Man vedblev at opfatte Hansen som det trygt uforførende, som en etikens og stabilitetens garant. Det billede af Hansen som en tavs klippe, en rolig, naturagtig kraft, der af forfatterens venner fra *Heretica*-kredsen er fremmanet i flere afhandlinger, monografier og erindringsværker, er ikke blevet bekræftet af udgivelserne af Hansens dagbøger og korrespondance. Her tegnes bestemt ikke billedet af en urokelig og ordknap repræsentant for gammellivet, men af et moderne, gennemreflekteret og uhyre ordrigt menneske. Et menneske, der altid var i gang med at producere sprog og refleksion, som uophørligt var selvbevidst og iscenesættende, og som udnyttede dette forhold i såvel dagbøger og breve som fiktionsforfatterskab. En person, der bestandigt opførte dialoger på bevidsthedens scene, et jeg i flertal, for hvem endog spontanitet var en rolle blandt talrige andre mulige. Som det formuleres i *Dagbøger* 25.10. 1943: "Jeg har ved Flertalsafgørelse hos mine Jeg-er bestemt mig til at være naiv, enfoldig, begejstret, hvor jeg i Øjeblik er det" (s. 300).

Martin A. Hansens eksistens var et redigeret og reflekteret liv. Men det er jo præcis det, der gør ham så utrolig moderne. For dermed er han, hans dagbog, korrespondance og fiktionsforfatterskab et sindbillede på det moderne menneskes situation, et udtryk for moderniteten. Bevidstheden, der aldrig lukker et øje, men som længes udover sig selv. Stedt i polspændingen mellem modernitet og tro.

Litteratur

- Andersen, Anders Thyrring. "Afbrudtafen vis stor Georg – Martin A. Hansens "Midsommerfesten" læst som en kristen modernismes opgør med "det moderne gennembrud"", *Kritik* nr. 135, 1998
- Andersen, Anders Thyrring. "Martin A. Hansen", *Danske digtere i det 20. århundrede*, bd. II, red. Anne-Marie Mai, Kbh. 2001
- Andersen, Anders Thyrring. "Man påvirker det, man udgiver – Martin A. Hansens *Heretica*-korrespondance fra forfatterarkiv til tekstudgivelse", *Bogens Verden* nr. 3, 2005
- Efterskrifter. Omkring Martin A. Hansens dagbøger*, red. Anders Thyrring Andersen og Jørgen Jørgensen, Kbh. 2001
- Hansen, Martin A.. *Tornebusken*, Kbh. 1946
- Hansen, Martin A. *Dagbøger 1931-55*, bd. 1-3, ved Anders Thyrring Andersen og Jørgen Jørgensen, Kbh. 1999
- Hansen, Martin A. *Kætterbreve. Martin A. Hansens korrespondance med kredsen omkring Heretica*, bd. 1-3, ved Anders Thyrring Andersen, Kbh. 2004
- PS. *Om Martin A. Hansens korrespondance med kredsen omkring Heretica*, red. Anders Thyrring Andersen, Kbh. 2005

LISBETH BONDE

ORDRUPGAARD SNEGLER SIG IND I NUTIDEN

Ordrupgaard nord for København danner rammen om udsøgt fransk impressionisme og dansk kunst. Museet er netop blevet udvidet med en spektakulær tilbygning af den irakiske arkitekt Saha Hadid, der tilfører huset nye dimensioner. Kritiker og forfatter Lisbeth Bonde beskriver det nye hus og det samlinger i rækken af NTs museumspræsentationer.

Ordrupgaard er et kunstmuseum i den nordlige del af København beliggende et stenkast fra Dyrehaven. Det er omgivet af en stor park og blev oprindeligt opført som herskabsvilla med galleri i 1918 af etatsråd Wilhelm Hansen (1868-1936) og hans hustru Henny Hansen (1870-1951). De var storsamlere af kunst fra slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede og af dansk guldalderkunst. Deres samling var åben for offentligheden et par gange om ugen allerede i 1918. Parret testamenterede deres samling og hus til den danske stat, og huset blev indviet som museum i 1953. Den gamle bygning i historicistisk stil er tegnet af den danske arkitekt Gotfred Tvede.

Wilhelm Hansen akkumulerede oprindeligt midlerne til sin samling som direktør for det danske forsikringsfirma Hafnia og som stifter af Dansk Folkeforsikringsantalt. Kilder fra hans samtid beskriver ham som en visionær, myreflottig og resultatorienteret forretningsmand, der var drevet af en passion – en karakteristik, der også kan hæftes på ham som kunstsamler. Han var særdeles velorienteret, hvad angår kunsten i sin samtid, og han kuraterede selv adskillige udstillinger, hvoraf den mest kendte fandt sted i 1930 med den franske billedhugger August Rodin på Charlottenborg. Wilhelm Hansen havde fokus på fransk kunst omkring sidste århundredeskifte, især impressionisterne, og han nærede ønske om at sprede kendskabet til deres værker til en bredere skandinavisk offentlighed.

Wilhelm Hansens kunstinteresse blev vakt i skolen, hvor hans klassekammerat, den senere fynbomaler Peter Hansen, indviede ham i kunsten. Værker af denne og af hans venner, bl.a. Thorvald Bindesbøll, Viggo Johansen m.fl., blev senere indlemmet i samlingen sammen med C.W. Eckersberg, J. Th. Lundbye, Christen Købke, L.A. Ring m.fl. Men hans interesse for kunsten blev udvidet på hans mange forretningsrejser til Paris, hvor han stiftede bekendtskab med impressionisternes værker, og under første verdenskrig påbegyndte han en systematisk indsamling af værker af bl.a. Paul Gauguin, Claude Monet, Edgar

Degas, Berthe Morissot, Auguste Renoir, Alfred Sisley, Camille Pissarro, Edouard Manet og Paul Cézanne – men også fauvisten Henri Matisse samt ældre franske mestre som Eugène Delacroix, Camille Corot, Gustave Courbet m.fl. indgår i samlingen. Han udvalgte omhyggeligt hvert eneste værk og indsamlede max. 12 værker af hver af de impressionistiske kunstnere. Den franske kunstkritiker Théodore Duret var med på sidelinjen som faglig sparingspartner, når han købte ind.

Desværre gerådede Wilhelm Hansen i 1922 ud i en alvorlig økonomisk krise, som endte med, at han måtte sælge ud af samlingen for at indfri sin gæld. Men heldigvis kom han hurtigt på fode igen og kunne fortsætte indsamlingen af fransk kunst. Resultatet er en enestående samling, der i sjælden grad giver overblik over den tidlige modernismes franske mestre. I nyere tid har museet lidt under pladsproblemer. Det har ikke været muligt at have hele samlingen permanent fremme. Foruden de franske værker rummer samlingen også mange danske numre, herunder nogle af Vilhelm Hammershøis og L.A. Rings betydeligste værker samt de nævnte værker fra den danske guldalder.

Zaha Hadids tilbygning

Da Ordrupgaards nuværende direktør, Anne-Birgitte Fonsmark, tiltrådte sin stilling i 1995, forelå der allerede et forslag til en udvidelse af museet fra hendes forgænger Hanne Finsen. Den nye direktør fandt imidlertid forslaget både uambitiøst og utilstrækkeligt i omfang og skrottede det med ordene: "Da man bygger for evigheden, skal det være i orden fra starten." Hun foranstaltede i 2001 en arkitektkonkurrence, som skulle give plads til en permanent ophængning af museets samling af fransk og dansk kunst fra slutningen af 19. århundrede. Efter næsten to års lukning genåbnede museet i september 2005 med en mindre tilbygning af den irakisk-britiske stjernearkitekt Zaha Hadid, der har skabt en interessant symbiose mellem kunst, natur og arkitektur. Museet er nu udvidet til det dobbelte areal, og den 10 tønder land store park med sjældne vækster er blevet beriget med en spektakulær, skulpturel tilbygning. En stor sal og seks små, der får de intime formater til at folde sig ud – som hang de derhjemme over sofaen – er det blevet til, på samlet 1150 kvm. Et af de mindre rum er specialdesignet til de lysfølsomme pasteller af Renoir, Degas og Manet.

Væggene er skiferfarvede, hvilket korresponderer med bygningens ydre skal af støbt lavabeton, der svøber sig omkring samlingen og sikrer, at det hele bliver, hvor det hører hjemme. Det er et stykke verdensarkitektur, der her er skudt op midt i det grønne, nordkøbenhavnske bælte. Den nye bygning, der ikke fylder ret meget, har sat Ordrup og omegn på den anden ende som et must for design- og arkitekturinteresserede world wide, for Zaha Hadids tilbygning er mageløs. Den er et lydhørt dialogprojekt, kongenialt med det kuperede parkanlæg, den kiler sig ind i, og som den forholder sig til med hele sit udstrakte korpus. Den nye bygning er organisk og afsværger alle lige linjer og rette vinkler. Som hvalen, der har slugt Jonas, slutter den sig om klenodierne indeni. Den bærer det nye århundreders uanede muligheder med sig og tilføjer et pust af noget andet og nyt til Wilhelm Hansens gamle domicil. I øvrigt en charmerende, herskabelig villa med tegltag, palævinduer og spalier med løv. Den gamle bygning rækker stilmæssigt tilbage til forne tiders herregårde. Zaha Hadid har ikke ønsket nogen medierende overgang, men har skabt sit helt eget.

Hadid er en ægte nomade og globalist, der har undladt at gøre reverens for dansk modernisme, selv om hun sætter både Verner Panton og Arne Jacobsen meget højt. Hendes nye bygning rummer sin egen vilje og skæve logik med hældende vægge, hvilket nok kan få den ældre museumsgæst til at gribe fastere om stokken, men er det ikke kunstens væsen – at gøre én svimmel? Således synes bygningen at være gjort af samme drømmestof som kunsten selv. Der er også divergerende loftshøjder og skrå slisker ned mod publikumsarealerne og en behagelig, lys café, som med sine store vinduer gæstmildt inviterer park-

ens sjældne, grønne træer inden døre. Og en behagelig ting i disse eventtider: Publikumsarealerne er ikke overdimensionerede. Tilbygningen efterlader ingen tvivl om, at her er kunsten hovedsagen.

Ud over associationer til en hval kan bygningen fremkalde billeder af en snegl, der trækker sin bagkrop efter sig, eller et mobile home. Man kommer den amerikanske installationskunstner Andrea Zittels 'Escape Vehicles' i hu ved synet af dette hus, som skyder op af underjorden med en hale af muld efter sig – som om kort tid vil føje sig naturligt til parken med grønt græs med sin krummede front, der synes at ligge og vippe på jordoverfladen som en campingvogn eller pavillon. Tilbygningen er en skalagtig form, hvor tagkonstruktionen og vinduesfacaderne samler sig i en krumning. Huset forekommer let, men alligevel er det forankret og er en virkeliggørelse af Zaha Hadids credo om at give møde til mange forskellige samfundsgrupper. Man skal føre sig frem med respekt og høflighed rummenes lidenhed taget i betragtning. Indimellem kan rummene virke rå, så man kommer Arkens grå beton i hu, alligevel er det en anden verden, fordi proportionerne er mere menneskelige og bygningen virker så umiddelbart venlig.

Den initierende udstilling med Paul Gauguins impressionistiske malerier var imidlertid så ekstremt velbesøgt, at tilbygningen led derunder. Det kan blive et problem på sigt, at de trange og krogede passager forhindrer en gnidningsfri publikumscirkulation, og at de små rum ikke kan bære tætpakkede folkemasser. I den forbindelse så Ordrupgaards ledelse sig nødsaget til at opsætte snore for at gelejde publikumsmasserne fra rum til rum. Hjørner blev slidt af, enkelte ældre museumsgæster pådrog sig skader som følge af niveauforskellene, og man så sig derefter kaldet til også at opsætte små advarselsskilte. I skrivende stund er hele byggefasen imidlertid afsluttet, og tilbygningen danner ramme om en mere moderat besøgt særudstilling med den franske modernist Pierre Soulages, hvis billeders sorte strenghed slutter sig kongenialt til tilbygningen. De to kunstnere går godt i spænd. Soulages kropsstore, sorte malerier er tænkt rummæssigt, og de genererer således nye rum i rummet, der udvider Hadids bygningen indadtil.

Kammermusik

I den danske presse fik Zaha Hadids tilbygning gennemgående en positiv modtagelse med enkelte forbehold. *Berlingske Tidendes* arkitekturmelder, Torben Weirup, kaldte tilbygningen "et lille, kammermusikalsk mesterværk" og tilføjede: "Fra nu af vil der være tre gode grunde til at besøge Ordrupgaard. De fornemme samlinger, stedets tradition for gennemarbejdede særudstillinger og så den ny bygning. Hadids værk ligner ikke noget andet herhjemme. Men én – vigtig! – ting er æstetik. Noget lige så afgørende er, om bygningen fungerer i forhold til sit formål, og det gør den ... Det er simpelthen et hus, det er rart at være i".

Martin Keiding, der er chefredaktør ved 'Arkitektur.dk' beskrev den nye bygning som følger: "Eksteriøret skaber som et kunstigt landskab ved Ordrupgaard nye oplevelser og rum på stedet, mens interiøret forbliver et scenografisk projekt, som ikke altid harmonerer med den ydre form." I *Information* tog arkitekturanmelder Allan de Waal imod bygningen med en del kritikpunkter: "Spørgsmålet bliver snarere, hvor velegnede de nye udstillingslokaler er. Svaret er, at de forekommer mørke. Mørke og kantede, men intime og passende til mindre formater i den ene ende af museets nye bygning. I den anden ende bliver der for højt til loftet og for langt mellem de skæve vægge, i alt fald i denne omgang med Paul Gauguins ungdomsværker. Og det er ikke kun et spørgsmål om formater. Det handler først og fremmest om, at Hadids høje museumsrum ikke er led- eller underdelte, sådan som gamle udstillingsrum kan være det. Væggene spænder uformidlet fra gavl og gulv til loft, uden paneler, lister eller profilerede overgange. Og kombineret med en meget ukærlig byggeteknisk udførelse sætter det tilskueren på en hård prøve i forhold til maleriernes dekorerede rammer og omhyggelige detaljering.

Det mørke miljø er grundlæggende en følge af nye museumsnormer for lysniveau. Lyset må ikke gå ud over billederne, og det i en sådan grad, at det med forkert lysfarve og vægrefleks går ud over billedernes brillians. Og nok er der sparsomt dagslys i de fleste af rummene med ovenlys i loftet, men da loftet og væggene er holdt i grå nuancer, som betonen udvendig, kontrasterer oven-

lysene i skarpe sprækker, og væggene bliver nærmest kasemat-agtige at bevæge sig imellem. Oversættelsen til bygningskunst er hende dybest set ligegyldig. Men forholdet til terræn og omgivelser er en øjenåbner, som åbenbart bedst fremkaldes af et fremmed arkitektonisk blik. De første løse skitser er udtryk for en sådan interesse for stedet og grunden i videste forstand, og det slår igennem i det færdige resultat. Så hvis man også kan leve med udstillingsrummene, er kunsten og kulturarven fortsat vel forvaret på Ordrupgaard.”

Mark Isitt fra det svenske arkitekttidsskrift *Forum* havde følgende kommentar: »Initiativet er i sig selv fantastisk. At man vover at bygge et avantgardistisk hus til en klassisk bygning og en samling af ældre kunst. Noget lignende kunne ikke ske i Sverige. Og så er resultatet meget fint. Det er blevet til et stykke særegent arkitektur. Det viste sig, at Zaha Hadids fantastiske univers kunne realiseres og det i en dansk verden, hvor man er mestre i vinkler på 90 grader«.

Mange har kaldt Zaha Hadid for en postmoderne arkitekt, men hun skal snarere ses som en del af en emotionel, intuitiv tradition. I en årrække tegnede og udstillede hun sine uopførte arkitekturskitser som selvstændige, billedkunstneriske udsagn. Hun benytter sig aldrig af pc'en. Det overlader hun til sine unge arkitekter. For Hadid skal en ny bygning fungere i sin kontekst – og forholde sig til den diskurs, som findes på stedet. Dette efterlever hendes nye opus til fulde. Det besidder et radikalt andet formsprog end det, vi kender fra den store, danske modernistiske tradition. Men først og fremmest er tilbygningen en lykkelig begivenhed, fordi den er et bevis på, at det i Danmark kan lade sig gøre at åbne dørene for udlændinge, der kan tilføre dansk bygningskunst nye visioner.

Fakta:

Tilbygningen til Ordrupgaard har kostet 49,1 mio. kr. og er finansieret af Kulturministeriet, Fonden Realdania samt Augustinus Fonden. I 2004 modtog Zaha Hadid som den første kvinde, arkitekturens mest prestigøse pris, Pritzker-Prisen på 100.000 dollar. Danskeren Jørn Utzon og amerikaneren Frank Gehry er blandt de tidligere modtagere.

NT – INTERVJUN

POLITIKER MÅSTE VARA HÅRDHUDE

Davíð Oddsson om att vara statsminister.

Davíð Oddsson var isländsk statsminister 1991 – 2004. Därefter var han en tid utrikesminister för att hösten 2005 överta chefskapet för den isländska Centralbanken.

Arna Schram är politisk journalist på Morgunblaðið.

Davíð Oddsson, före detta ordförande i Sjálfstaðisflokkurinn och före detta statsminister, säger att nu äntligen har han kvällarna och helgerna för sig själv, efter flera decenniers arbete i politikens strömvirvar. Han steg ner från den politiska scenen hösten 2005 och övertog därefter posten som chef för Centralbanken. Det gångna året har han bl.a. ägnat åt att sätta sig in i nya tankegångar, nya arbetsuppgifter och nya mål. Kvällarna och annan återvunnen fritid utnyttjar han bland annat till att läsa skönlitteratur, och dessutom har han aldrig lagt författandet på hyllan.

Jag träffar honom i Centralbankens lokaler i centrala Reykjavík en vacker höstmorgon. Ett stycke in i intervjun berättar Davíð att trots att det gått ett år sedan han övergav politiken reagerar människor fortfarande mycket starkt på allt han säger.

”Folk är fortfarande mycket känsliga när det gäller mig. Jag får inte säga saker som andra får säga, utan att det blir en väldig uppståndelse. Folk läser in allt möjligt i det jag säger, saker som inte alls finns där. Nu har det gått ett helt år, och jag trodde att folk skulle vara lite mer avspända, men de hoppar högt för minsta kommentar”, säger han och tillägger:

”Men jag säger knappt någonting nuförtiden.”

Davíð började i politiken redan som ung. Han valdes in i Reykjavíks stadsfullmäktige 1974, då 26 år gammal. Han blev borgmästare 1982, vice ordförande i Sjálfstæðisflokkurinn 1989, partiets ordförande 1991 och statsminister samma år. Han innehade posten som regeringschef i två koalitionsregeringar fram till 2004, då han tog vid som utrikesminister. Till allas överraskning tillkännagav han sedan i september 2005 att han tänkte sadla om och börja arbeta för Centralbanken. Det var en stor politisk nyhet.

Davíð blev allvarligt sjuk under 2004, men säger att det inte var sjukdomen som var orsak till att han lämnade politiken. Han bedömde det helt enkelt så att det var lämpligt att sluta vid denna tid.

”Jag tänkte att någon gång måste man ju dra sig tillbaka, någon gång måste man undersöka om det inte fanns andra saker att göra här i livet, andra saker att tänka på.”

På frågan om hur det är att komma över i en helt annan arbetsmiljö säger han:

”Det känns förträffligt. Jag lämnade politiken av egen vilja och ganska överraskande. Alla blev förvånade. Men jag lämnade efter mig ett parti i utmärkt skick och i goda händer. Vi har en ordförande och en vice ordförande som gör bra saker. Jag är optimistisk å partiets vägnar inför valet i vår, så det känns bra att ha avgått under dessa omständigheter.”

Davíð understryker att hans tillbakaträdande inte har skadat partiet, tvärt emot.

”Det bevisar att jag gick i rättan tid. Jag har alltid ansett att det är avgörande för en politiker att ha sinne för tajming, politisk tajming. Om jag får säga det själv, har jag alltid haft politisk tajming. Jag trädde tillbaka vid rätt tidpunkt på egen begäran och det gick precis som jag planerade – på sekunden.”

När Davíð ombeds jämföra sina uppdrag som statsminister och borgmästare, säger han att de två arbetena är mycket olika varandra. Men han är nöjd med sina insatser på båda ställena. En borgmästare kan påverka från dag till dag, medan en statsminister, om han lyckas, kan påverka enormt på längre sikt. I båda arbetena krävs dock att man är målmedveten och är bestämd i sina åsikter. Han nämner att han var mycket ung när han blev borgmästare, bara 34 år. Han hade precis börjat ta itu med livet. Innan dess hade han haft flera olika jobb, till exempel hade han varit journalist, radioman och dramatiker.

Davíð var borgmästare i nio år och valdes sedan in i alltinget 1991. Han intog statsministerposten direkt och var därför aldrig vanlig alltingsledamot och satt heller aldrig i något utskott. Han berättar att som följd av detta agerade han i början inte helt enligt boken när det gällde alltingets formaliteter och regler.

”Jag tror att jag hade varit bättre på att hantera oppositionen om jag hade haft övning från alltinget. Man ansåg mig vara mycket fräck mot oppositionen, tyckte att jag inte hade något tålamod med dessa oändliga ordflöden med alla inlägg och repliker, och piskade på alltinget natt efter natt efter natt, vilket aldrig gjorts förr, för att komma fram till beslut. Det här gav förstås upphov till mycket irritation hos oppositionen gentemot mig.”

Davíð säger att han från tiden i stadsfullmäktige var van att diskutera en fråga i en dag och sedan komma till beslut. I alltinget, däremot, ville man diskutera frågorna i flera veckor eller månader.

”Det där begrep jag inte den gången, jag bara satt där över alltihop och gick på i ullstrumporna, men sedan lärde jag mig att kanske var den metod man tillämpade i stadsfullmäktige inte nödvändigtvis lika lämpad för alltinget.”

Davíð var statsminister i 14 år sammanlagt.

”Denna långa tid vid den politiska makten medförde att jag kunde realisera många av mina hjärtefrågor”, säger han och nämner att under en period lyckades han, tillsammans med sina åsiktsfränder, totalt förändra ramarna för landets ekonomi.

”Vi lyckades driva igenom stora förändringar som människor fortfarande njuter frukterna av – eller får svälja dräggen av, som vissa skulle säga. Island har kommit i främsta ledet på nästan alla områden som människor anser vara viktiga.”

Han säger också att staten är på väg att bli skuldfri, även om allmänheten har stora skulder på grund av omfattande investeringar. Dessa investeringar anses dock i stor utsträckning vara förnuftiga, och kommer att ge utdelning längre fram.

Davíð säger att han inte vill räkna upp sina största politiska segrar, och därmed också avslöja nederlagen.

”Jag skulle nog ge ett mer allmänt svar, och det är att jag tror att vårt samhälle numera är mycket aktivare och öppnare och rättvisare än det var förr. Många fler än förr har fått bättre möjligheter. Sedan kan man kanske säga att folk har utnyttjat eller missbrukat dessa chanser i olika stor utsträckning – men alla har fått fler möjligheter, det råder det ingen tvekan om, stick i stäv med det som vissa hävdar, nämligen att fördelningen har snedvridits. Alla har ett bättre utgångsläge – vissa har fått det bättre än genomsnittet, men alla har det bättre. Det är detta jag är mest nöjd med.”

Tillfrågad om det är något han ångrar eller hade velat göra annorlunda svarar han omedelbart:

”Ja, det finns en hel mängd saker jag kommer att tänka på som jag hade velat närma mig på ett annat sätt och kanske förberett bättre, frågor som jag trodde var så uppenbara att de skulle gå igenom direkt.”

Han vill dock inte gå närmare in på exakt vad det är han har i åtanke.

”Under en så här lång karriär finns det förstås fullt av sådana exempel. Det kommer historikerna att gräva upp när den dagen kommer, förhoppningsvis på ett mer rättvisande sätt än jag är mäktig.”

När du ser tillbaka, saknar du något från det politiska livet?

”Ja, jag saknar kampandan litegrann – då menar jag inte tjetet och tjafset och det, utan när man kämpade för en idé som man ville skulle bli verklighet. För en politiker är det en stor kick att lägga fram en idé, röja vägen för den och se den bli verklighet. Kanske blir den aldrig exakt så som du själv såg den för dig i början, den förändras på vägen, och du får med dig andra genom att dra ifrån eller förändra något, och ibland kanske du inte tycker att idén blir bättre av det, men så kan det mycket väl vara så att du har fel, att när det tillkom fler perspektiv så blev idén bättre när det väl kom till kritan.”

Du var statsminister i en koalitionsregering med Alþýðuflokkurinn (Socialdemokraterna) och sedan med Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet). Var det någon skillnad att arbeta med dessa två partier?

”Ja, det var stor skillnad. Men jag trivdes bra i båda dessa regeringar. Regeringssamarbetet mellan Självständighetspartiet och Socialdemokraterna fick dock en mycket svårare uppgift, för vi försökte vika av från en väg som hade varit helt fel: ett stort mått av detaljreglering av det ekonomiska systemet, till exempel stark styrning av banker och företag. Det här var det nödvändigt att göra sig av med, och Självständighetspartiet och Socialdemokraterna var egentligen de enda partier som var redo att ta itu med det på den tiden. Man gick med stor optimism in för den uppgiften men svårigheten var den,

att strax efter att vi kommit till makten visade det sig att torskbeståndet hade blivit överfiskat i många herrans år, man hade aldrig rättat sig efter förslag från Havsforskningsinstitutet, bara gjort tillägg till reglerna i oändlighet. Vi blev därför tvungna att skära ner torskfångsten med hälften, vilket ju var ett enormt bakslag och skapade problem. Därför blev det jobbigare för oss.”

Davíð säger att inom Socialdemokraterna förekom ändlösa stridigheter, vilket ledde till att partiet delades, och därför förlorade man många alltingsplatser i det följande valet. Davíð lade ingen energi på att förnya samarbetet efter valet då man fick en rösts övervikt.

”Det här var på många sätt en rolig tid, men den här ständiga böljegången inom det lilla partiet, de ändlösa konflikterna, ledde till en ständig avtappning från regeringen, och när de sedan försvann från regeringsställningen löstes partiet upp som dagg i solsken.”

Självständighetspartiets alltingsgrupp, däremot, stod nästan helt enad.

”Där förekom inga fraktioner som bekämpade varandra, som det ofta tidigare varit i partiet”,

säger han och tillägger att det gick fort att ena partiet efter ordförandekampen 1991.

”Man hörde aldrig talas om fraktioner medan jag fanns där, nu finns det vissa antydningar till sådant men jag hoppas att det inte ska bli långvarigt.”

På frågan om huruvida det ligger något i påståendet att det i dagsläget finns två stridande fraktioner inom Självständighetspartiet säger han:

”Jag hörde att en ung man, som har för avsikt att bli partiets kanslichef, sa att hans första uppgift skulle bli att ena partiet före valet. Jag vet inte vad denne förträfflige man pratar om.”

Tillfrågad om huruvida han skulle uppmuntra unga människor att engagera sig i politiken svarar han att självklart är det helt nödvändigt att folk åtar sig politiska uppdrag. Det är emellertid inget särskilt eftertraktansvärt jobb.

”När någon säger att han eller hon tänker ställa upp i provval säger jag att jag hoppas de lyckas och att jag respekterar deras mod och vilja, men att de i och med detta har beslutat sig för två saker: för det första att vara fattiga resten av livet och för det andra att låta utsätta sig för komplotter, baktaleri och förolämpningar om de skulle få en aldrig så liten framgång.”

Davíð säger att den som tänker ge sig in i politiken måste vara hårdhudad.

”Jag klarade mig igenom detta helt oskadd, trots att jag kanske utsatts för hårdare angrepp än någon tidigare politiker. Jag är bara sådan till min personlighet, vilket inte alla är. Det folk säger och skriver påverkar mig väldigt lite, särskilt om det kommer från människor jag föraktar. Då rinner det bara av mig och jag märker det inte. Men den egenskapen har inte alla. Jag har sett fall där både politikern själv och dennes familj gått mycket illa skadade ur leken, efter ett rätt måttligt angrepp.”

Han säger vidare att den politiska debatten och medias rapportering har blivit mycket råare än förr och anser att nu har rena pöbelmentaliteten tagit över, vilket är sorgligt att bevittna.

Som bekant ansöker Island om en plats i FN:s säkerhetsråd under perioden 2009 - 2010. Tillfrågad om denna ansökan säger Davíð Oddsson att Geir Hallgrímsson, före detta ordförande för Självständighetspartiet och statsminister, var den som från början framkastade idén. Davíð säger att från början stödde han själv denna idé, men att han sedermera ändrat sig.

”Jag kan inte neka till att jag deltog fullt ut i det beslutet från början. Tanken var att Island som fullvärdig medlem i FN borde åta sig denna uppgift även om den kostade mycket och kanske inte resulterade i något särskilt inflytande – för det är ju nationerna med vetorätt som sitter på all makt.”

Davíð säger att det som bland annat fick honom att backa var de höga kostnaderna, vilket man sedan har försökt göra något åt. Nu är han å andra sidan orolig för att man räknat alltför lågt.

”Dessutom lovar dessa människor (isländska FN-delegater) att i samband med allt detta fördubbla biståndet som kostar tiotals miljarder isländska kronor. Att göra det alltför fort tycker jag inte är förnuftigt. Biståndet gör ingen nytta om det inte utvecklas i lugn takt och med noggrann planering. Det har på sistone ökat väldigt mycket. Inte procentuellt, utan därför att det rör sig om en procent av BNP som hos oss har ökat mycket mer än hos några andra stater. Vi skänker därför mycket större summor i bistånd än vi någonsin gjort förr. Det är själva summan som är avgörande, inte något procenttal. En procent av en liten summa är bortkastade pengar, en procent av en stor summa kan vara till verklig nytta. Detta är min åsikt, men egentligen har jag ju slutat med de här frågorna.”

Vilken är din inställning till Islands förhållande till EU?

”EU har åstadkommit mycket gott men det har också tappat besinningen och växt ut över alla bräddar och börjat lägga sig i saker som det inte borde bry sig om. Det skadar människors bild av EU i de olika länderna. Island har inget i EU att göra. Vi är medlemmar i den inre marknaden, EES, och där får vi allt vi behöver. Vi har inte behov av annat än det. Den enda skillnaden skulle vara att vi fick inflytande inom EU. Men det får vi inte i alla fall på grund av att vi är ett så litet land. Att betala tiotals miljarder bara för att få något inbillat inflytande och för att en klick människor skulle få vara med på några cocktailpartyn tycker jag är fullständigt onödigt.”

Davíð säger att det inte finns några argument för att Island skulle gå med i EU, bara emot. På frågan ifall hans inställning skulle förändras om Norge gick med svarar han:

”De får gärna gå med om de så önskar. Det förändrar inget för oss. Men det finns inget som tyder på att de är på väg åt det hållet.”

Vad anser du om den Nordiska Investeringsbanken och dess arbete?

”Den har gjort ett riktigt bra jobb och har blivit en mycket stark bank. Den har varit mycket lyckosam med nästan all sin utlåning.”

Davíð säger att banken inte tar så stora risker, men att den har åstadkommit många bra saker och är ett gott exempel på lyckat nordiskt samarbete inom ett begränsat område. På frågan om huruvida banken haft stort inflytande på Island säger han:

”Inte särskilt, även om den har godkänt lån till vissa verksamheter, men annars tror jag den haft större betydelse i andra länder.”

När Davíð får frågan vad han anser i stort om det nordiska samarbetet säger han att folk har en tendens att prata nedsättande om sådant samarbete därför att det sällan rör sig om dramatiska frågor. Nuförtiden har samarbetet anpassats mycket fint till de olika nationernas behov och situation. Davíð säger vidare att av naturliga skäl har uppmärksamheten riktats mot EU under den period då några av de nordiska länderna gick med där. Många tjänstemän har fullt upp med de evinnerliga tjänstemannamöten som förekommer inom EU, men det finns fortfarande en stark vilja hos staterna och regeringarna att det nordiska samarbetet ska vara aktivt, naturligt och friktionsfritt, och att medborgarna ska ha nytta av det.

”Och självklart känner vi oss ingenstans lika trygga utomlands som i de andra nordiska länderna. Det har vi lyckats med, men allt har blivit så tillrättalagt att det kanske inte är så många spännande frågor som behandlas. Man fortsätter på den inslagna vägen, odlar samarbete och vänskap, kanske hålls det lite för många 'kära nordiska vänner'-tal, men man ska inte förringa det heller, det är viktigt att hålla liv i vänskap.”

Davíð har skrivit mycket dramatik som visats på många scener, gett ut två novellsamlingar, skrivit dikter, artiklar, essäer och mycket mer.

”Jag har aldrig helt släppt taget om författandet”, säger han.

På frågan om han nu tänker skriva sina memoarer, säger han:

”Det har jag inte tänkt, men det kan väl hända. Det har skrivits så mycket dumheter. Det kan mycket väl tänkas att man skulle behöva rätta till dem.”

Davíð hävdar att han inte har någon favoritförfattare.

”Nej, faktiskt inte, det finns ingen som fascinerar mig mer än någon annan.”

Han säger att han läser väldigt mycket, avsevärt mycket mer efter att han slutade med politiken.

”Jag läser mera skönlitteratur än förr, då jag fick ägna mig åt annan sorts läsning och inte hade så mycket tid. När jag behövde vila mig läste jag deckare, som jag kunde ta med mig i badet eller på flygresor. Men nu går jag igenom mina bokhyllor och läser mycket som stått där oläst eller dåligt läst. Jag älskar att läsa på kvällarna och läser ofta när jag är i sommarstugan – nu har jag tid.”

Vilken nu levande isländsk författare tycker du förtjänar att få Nobelpriset i litteratur?

”Det är en svår fråga”, svarar han, ”undrar om det inte är Þórarinn Eldjárn, han är en mästertlig diktare. Det finns andra som också är lika bra; Einar Már Guðmundsson är fin. Det är svårt att sätta den ene framför den andre, men det är nog de två det står om just nu.”

Arna Schram

Översättning från isländska: Ylva Hellerud

FÖR EGEN RÄKNING

PRIS TIL NORDISK LITTERATUR

Det nordiske samarbeidet har sidan 1962 hatt sitt mest tydelege og omtalte uttrykk i Nordisk Råds litteraturpris. Draumen om ein felles nordisk bokmarknad måtte ein gje opp, og på 1970-talet blei det oppretta særskilt "nabolandsstøtte" for å kunne omsetje litteratur frå dei andre nordiske landa. Derfor har litteraturprisen på mange måtar blitt ein enda viktigare faktor for å gjere bøker frå grannelanda kjent. Samarbeidet i priskomiteen er elles nordisk samarbeid av beste slag.

Forfattaren Oskar Stein Bjørlykke frå Noreg har i seks år (2000-2005) vore medlem i priskomiteen, og gjer seg her nokre tankar om sjølve prisen og om arbeidet i komiteen.

Litteraturprisen – Nordisk Råds litteraturpris – må seiast å ha vore eit vinnarprosjekt i det nordiske samarbeidet. Om det gjekk dårleg med felles nordiske tiltak på det forsvarspolitiske og det økonomiske området i den første etterkrigstida, kom det parlamentariske samarbeidet i gang, ut av det sprang det kulturelle samkvemet, og igjen ut av det kom Nordisk Råds litteraturpris som noko vellukka, ja, prisverdig.

Korleis tek dette prosjektet seg ut no? Frå grasrota? Frå ein som i seks år har delteke i arbeidet med denne prisen som medlem av innstillingskomiteen?

Eg skal seie noko om det. Men først eit par ord om korleis arbeidet er organisert. Kvart land, eller rettare: kvar nasjon, har sin vesle nasjonale komité som nominerer eitt eller to verk til prisen. På etterjulsvinteren kvart år kjem dei nasjonale komiteane saman og dannar ein slags storjury som diskuterer dei nominerte verka, held avrøysting og kårar vinnaren.

Dette arbeidet, med nominering og sluttsesjon der vinnaren blir utpeikt, har gitt meg mange slags erfaringar og innsikter. Sjølv sagt skal eg ikkje røpe noko om røystinga i komiteane, den nasjonale og den nordiske, og korleis vi kvart år har kome fram til ein prisvinnar. Det er slikt som må vere hemmeleg om det skal fungere. Men visse prinsipielle spørsmål rundt pristildelinga og nokre viktige erfaringar frå den felles nordiske kulturarenaen er det vel verd å ta fram.

For meg som er skjønnlitterær forfattar som har arbeidd med ulike genrar, er det eit spørsmål som stundom har dukka opp. Og det er spørsmålet om kva for type bøker, eller kva for genrar, prisen er til for. Statuttane for prisen seier

noko om genrar, men ikkje alt. Der står det at prisen ”ges för ett skönlitterärt verk utgivet på ett av de nordiska ländernas språk. Med skönlitterärt verk förstås i detta sammanhang roman, drama, dikt-, novell- eller essäsamling eller annat som uppfyller höga litterära och konstnärliga krav.”

Her er fleire genrar nemnde, men i praksis er det for roman/noveller eller for dikt prisen gjennom åra har vorte gitt. Det er for så vidt greitt, i og med at desse genrane representerer det største volumet av utgitte verk. Men spørsmålet er om genrane drama og essayistikk har kome i bakleksa. Det er dessutan ikkje så lett å finne ein balanse mellom hovudgenrane prosa og lyrikk. For av og til kan dikt og prosa fortone seg som to heilt ulike kunststartar med ulike tilnæringsmåtar. Og mellom to kunststartar er det ikkje alltid så enkelt å velje det beste. I mine tankar har det stundom tvinga seg fram ei slags balansering. Om det er lenge sidan ei diktsamling har blitt prisen til del, melder spørsmåla seg: Er det ikkje snart på tide å lyfte fram ei diktsamling? Ligg det til rette for det dette året?

I tillegg har vi det vi kan kalle ein grense-genre som ikkje uttrykkeleg er nemnt i statuttane, nemleg barne- og ungdomslitteraturen. For meg som også har skrive barnebøker, er det naturleg å trekkje fram den. Ut frå statuttane er ikkje dette skjønnlitterære feltet utelukka, men det har stort sett ikkje vore seriøst vurdert i komitéarbeidet, og det endå ein god del av den skjønnlitterære nyskapinga i Norden dei siste tiåra nettopp har skjedd når det gjeld barne- og ungdomsboklitteraturen. Mange har spurt om kvifor ikkje Astrid Lindgren har fått prisen, eller har vore nominert? Det må i tilfelle dei svenske komiteane svare for. Frå norsk side har det vore gjort visse framstøytar. Tormod Haugens bok: ”Dagen som forsvant” vart i 1984 nominert til prisen. Men det ser ut til å vere alt.

Eitt spørsmål har eg ofte fått som komitémedlem, og det er dette: Skal ein på nokon måte ta nasjonale omsyn i denne prisutdelinga? Skal det balanserast eller kvoterast? Statuttane føreskriv ikkje nokon slik balanse. Der heiter det at prisen ”ges till ett skönlitterärt verk utgivet på ett av de nordiska ländernas språk”. Den beste boka skal få prisen, det er den uttrykkelege føresetnaden. Eg kan heller ikkje hugse at spørsmålet om balanse mellom nasjonane nokon gong har kome opp i komitéarbeidet, heller ikkje i dei uformelle samtalan. Det faktum at eit land ved fleire høve har fått tildelt prisen to gonger på rad, talar for at det er boka, ikkje nasjonen som gjeld. Også det forholdet at Island har fått langt fleire prisvinnarar enn folketalet skulle tilseie, peikar i same lei, og at Grønland aldri har fått tildelt prisen. Likevel kan eg ikkje seie meg fri for at den nasjonale fordelinga ligg der i undermedvitnet som ei utfordring, i alle fall når to eller fleire verk står likt. Spørsmålet dukkar opp: Er det ikkje snart på tide at det landet også får ein vinnar? Eller det?

Eit par andre spørsmål synest eg likevel har vore meir aktuelle, ja, stundom

påtrengjande. Det eine er spørsmålet om det vi kan kalle litterær profil for prisen. Skal det vere livsverk-pris, eller enkeltbok-pris. Statuttane seier noko om det. Prisen ”ges för ett skönlitterärt verk”. Det er ei bok som er utgangspunkt for prisen, ikkje eit litterært livsverk. Det andre spørsmålet er dette: Skal prisen vere for det nye og originale om enn ikkje feilfrie? Eller skal han vere for det klassiske gode? Skal vi altså sjå etter dei nyskapande sveinestykka eller dei ikkje fullt så spennande meisterverka? Her seier statuttane ingenting. Det er opp til komiteen. Og komiteane har nok lagt seg på litt ulik praksis. Diskusjonane har kome opp, også i mi tid som komitémedlem. Eg hugsar godt ein replikk om ei bok som nok var av kategorien ”ikkje fullt så spennande meisterverk”. Den lydde slik: ”Nordisk Råds litteraturpris må ikkje støtte den typen litteratur.”

Slik litterær profil og slike vurderingar kan av og til gje uheldige utslag. Når prisen er ein enkeltbok-pris, kan det av og til føre til at viktige forfattarar fell mellom to stolar. Rett bok kan kome ut til feil tid. Det er for eksempel påfallande at dei heilt sentrale norske lyrikarane i dei siste tiåra, Olav H. Hauge og Rolf Jacobsen, ikkje har fått prisen.

Kvart år har altså den nordiske komiteen kome saman. Vi har fått møte komitémedlemer frå dei andre nordiske landa. Desse samkomene har gitt meg viktige impulsar og innsikter, ikkje minst gjennom dei uformelle samtalane.

Mykje av dette heng saman med dei ulike innfallsvinklane på skjønnlitteratur som har kome til uttrykk. I den norske komiteen har det vore ein representant for forfattarane, ein for formidlarane (bibliotekar) og ein frå academia. Storkomiteen har også hatt ei tilsvarande samansetjing. Der var forfattarar, representantar frå academia, og kritikarar. I tillegg til denne variasjonen i bakgrunn fekk vi også den nasjonale variasjonen. Svenske, danske, finske synspunkt, og så vidare. Til saman vart dette ein rikdom av innfallsvinklar. Frapperande var det å sjå at det ofte krystalliserte seg ut sams grunnhaldningar og vurderingar. Når det kom til stykket, var vi ikkje så ulike likevel.

Vi har hatt møta i forskjellige hovudstader. Møtestadene har alternert. Sjølv har eg vore med på møte i Oslo, Stockholm, København, Helsingfors og Reykjavik.

Når vi kom til dei ulike hovudstadene og der fekk informasjonar og inntrykk, var det slåande å registrere kva for plass prisen, og nordisk kultur generelt, hadde i det offentlege rommet i dei ulike landa. I Reykjavik var det nordiske mest synleg. Møtet vart halde på Nordens hus midt i sentrum av Reykjavik. Men det var ikkje berre geografisk at prisen der var synleg. Også på andre måtar fekk vi inntrykk av at dette var viktig på Island. Vi såg store avisoppslag om møtet vårt og om pristildelinga. Det vart arrangert møte mellom komité og publikum. Annleis var det i dei store nordiske landa. Der var møtet vårt og pristildelinga på ein heilt annan måte anonym. Vi var ei lita hending i store byar. Kanskje var dette aller mest tydeleg i Stockholm.

På desse nordiske komitémøta fekk vi kvart år orientering om den litterære situasjonen i dei ulike landa. Ei økt den første dagen var sett av til slik orientering. Vi fekk høyre om enkeltforfattarskap, om tendensar og vurderingar.

Ei interessant registrering var for meg i desse øktene å sjå dei ulike lands litterære tradisjonar plasserte på aksen introvert-ekstrovert / innovervend-utovervend. Og då vending både mot det nordiske og verda utanfor.

Det slo meg at på Island var det stor opning for det nordiske. Men ikkje berre det, også for verda utanfor. Islendingane hadde tydelegvis gluggane opne. I Sverige var dei, slik eg opplevde det, minst opne for det nordiske. Der verka dei meir introverte. Dei andre nordiske landa plasserte seg i ei mellomstilling. Eg fekk sjølv sagt tankar om at viljen og evna til opning hadde med storleiken å gjere. Dei små nasjonane må vere opne utover for å kunne fungere. Eg tenkte også på min nynorske litteraturtradisjon i Noreg. Kor ofte har ikkje nynorske forfattarar gått ut over landegrensene for å kombinere det dei der har sett med sitt heimlege og særlege?

Interessant var det også for meg som nynorskbrukar å bli betre kjend med den finlandssvenske skjønnlitteraturen. Det er ein god del likt i situasjonen for nynorsk og for finlandssvensk. Begge er minoritetskulturar, pressa av det som er større. Men det er også skilnader, blant anna det at svensk og finsk er så ulike språk, og at finlandssvensk har den store svenske språkkulturen å støtte seg til.

På møta i den nordiske komiteen fekk vi kvart år orientering av kvarandre. Ofte galdt det vilkåra og stoda for skjønnlitteraturen. I desse tilstandsrapportane var det sjølv sagt innslag av jammer og klage. Ofte var det klager som hadde ei vidare adresse, gjerne til Nordisk Råd og til kulturpolitikarar i alle dei nordiske landa.

Ei klage galdt det vi gjerne kallar ”kommersialisme”, den som vi ser har gripe om seg også på det kulturelle og det litterære feltet. Det er pengane som rår, og når dei rår, er det ikkje alltid god plass for det livsviktige ”smale” kulturelle ytringane. I Noreg snakkar vi om spenninga mellom børs og katedral når det gjeld bokutgiving. Mange klaga over at børsen har overteke. Noko liknande fekk vi høyre om dei offentlege kulturbudsjetta. Der er det innstramingar og nedskjeringar, med mindre plass for den gode litteraturen.

Trøysta vår i denne klageøkta var at vi med vårt arbeid, og Nordisk Råd med sin vellukka Nordisk Råds litteraturpris, kunne gjere ein innsats for den gode litteraturen. I tillegg var det noko anna eg opplevde i dette arbeidet. Og det var lesarglede. Vi som komitémedlemer hadde fått høve å fordjupe oss i nokre av dei ypparste verka i nordisk samtidslitteratur. Det var ei stor glede, og bøkene vel verd sin pris.

Oskar Stein Bjørlykke

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

EU:S NORDLIGA DIMENSION

Den 25 juni 1809 inledde Rysslands tsar Alexander och Frankrikes kejsare Napoleon, just då på höjden av sin makt, överläggningar på en flotte i floden Nejmen vid den lilla staden Tilsit i dåvarande Ostpreussen. Några veckor senare, den 9 juli, var de överläggningar härskarna inlett avslutade. Några år senare, slutligen markerat vid Wienkongressen 1815, stod det klart att det som påbörjats i Tilsit av de dåtida stormaktspolitikerna innebar att Europas karta omgestaltats. Vi vet nu att detta var ett formativt skede där den grundläggande strukturen för dagens Norden växte fram.

Nordens historia började inte i Tilsit. Långt tidigare skedde utvecklingen också i norra Europa i ett internationellt sammanhang. Det visas av fornynd. Nordens historia slutade ju inte heller med Tilsit. Dramatiken var stor de följande åren. Finland separerades från Lill-Sverige, som Matti Klinge gärna uttrycker det. Så skildes Norge och Danmark. Första världskriget ledde till omgestaltning i norra Europa, inte minst genom 1917 års statskupper som kom att revolutionera Ryssland. Andra världskriget och den järnridå som sedan sänktes ned i Europa kom för flera årtionden att prägla också Norden. I Atlanten vann Island fullständig suveränitet.

Sovjetunionens sammanbrott och utvidgningen av EU har i vår tid än en gång lett till att kartorna i Nordens absoluta närhet ritats om. Det Tilsit där det begynnande 1800-talets europeiska stormaktskejsare överlade heter idag Sovjetsk och ligger i den ryska enklaven Kaliningrad nära gränsen till EU-staten Litauen.

Riksbankens jubileumsfond har påpassligt tagit initiativ till forskningsprogrammet *Nordiska rum: Formering av stater, samhällen och regioner, kulturmöten samt idé- och identitetsskapande i det nordliga Europa efter 1800*. Bättre kunde knappast den nu slutande direktören Dan Brändströms starka nordiska engagemang markeras. Att förutom jubileumsfonden ett helt nätverk av finansiärer medverkar kan bidra till att vi får forskares rön presenterade av såväl nordiska som utom-nordiska forskare.

I utlysningssdokumentet sägs att ”forskningsprogrammets ambition är att stödja forskning som från delvis nya utgångspunkter bidrar till en mer mångfasetterad bild av regionens framväxt från tidigt 1800-tal, då konturerna av det moderna Norden började kunna skönjas, fram till idag. Det är en forskning som mer än tidigare också har för avsikt att problematisera Nordens rumsliga dimension.”

I detta fall låter sig inte samhällsvetarnas objekt fixeras – historien fortsätter obönhörligt, formad av människor inom ramen för vad naturen erbjuder utan

att någon enskild ensam kan styra. Redan när forskarna plitar på sina ansökningar tas initiativ som kommer att påverka norra Europas framtida struktur.

I förspelen till Napoleonkrigens och andra världskrigets omgestaltning av norra Europa var de stater som räknas till Norden maktlösa. Tsar Alexander och Napoleon liksom Molotov och Ribbentrop gjorde sina överenskommelser oberoende av nordiska staters makthavare. Sådana överenskommelser görs visserligen också idag – den planerade gasledningen från Viborg till Greifswald genom Östersjön är ett exempel på detta. Men knappast någon vill nu dra en parallell till Molotov-Ribbentropavtalet eller uppgörelsen i Tilsit även om synpunkterna varierar starkt bland dem som yttrar sig i frågan i de sju stater som berörs kring Östersjön utöver Ryssland och Tyskland.

Nordiska rådet, och senare Nordiska ministerrådet, är uttryck för hur de nordiska staterna gemensamt ville forma sin egen tillvaro när kalla kriget fryste till. Att man valt olika säkerhetspolitiska lösningar visar att man är väl medvetna om omvärldens betydelse. Genom Finlands och Sveriges medlemskap i EU från och med 1995, mera än två årtionden efter Danmarks inträde i unionen, har nya instrument tillkommit för nordiska stater för att såväl påverka inomstatliga förhållanden som relationen till omvärlden. Redan före inträdet i EU hade man i Finland, dåvarande utrikesministern Heikki Haavisto lär ha varit först, börjat tala om att EU efter Finlands och Sveriges inträde borde utveckla en nordlig dimension i sin politik.

I en bok utgiven av utrikesministeriet i Finland i samarbete med EU-kommissionens kontor i Helsingfors, Markku Heikkiläs "Den nordliga dimensionen", hävdas att "den nordliga dimensionen kan med fog anses vara finländarnas största prestation i Europeiska unionen". Dåvarande statsminister Paavo Lipponen kan kanske mera än någon annan anses vara den som såg till att tanken om en nordlig dimension fick förankring inom EU. Även Sverige och Norge har bidragit aktivt till framväxten.

I Nordiska ministerrådet togs 1994 initiativ till ett arbete som ledde fram till att Nordiska Investeringsbanken försågs med en särskild lånefacilitet för miljöinvesteringar i Nordens närområde. Miljöorganet NEFCO gavs samtidigt resurser för konsultinsatser för att delta i beredningen av tänkbara miljöinvesteringar. Dessa initiativ har haft en stor roll i den mest framgångsrika delen av EU:s nordliga dimension, nämligen miljöpartnerskapet.

Miljardinvesteringar har kommit till stånd tack vare detta, mest väsentliga är kanske de som gjorts i reningsverk för St Petersburg. Ett annat mycket betydande miljöproblem i Nordens närområde är de radioaktiva aktiviteterna och avfallet på Kolahalvön. Även här har under miljöpartnerskapets paraply gjorts, och görs, insatser med medverkan också av USA och Kanada. Även ett partnerskap för hälsa och socialt välbefinnande inrättades 2003 men här har föret i portgången varit trögare. Uppgifterna på det sociala området är väldiga

och bland dessa kan nämnas kamp mot tuberkulos, HIV/aids, narkotikamissbruk och människohandel. Därtill ska läggas att det bara i St Petersburg lär finnas cirka 15 000 gatubarn, varav en del lever i kloakerna.

I samband med toppmötet mellan EU och Ryssland i Helsingfors i slutet av november utvecklades EU:s nordliga dimension i ett partnerskap mellan EU, Island, Norge och Ryssland genom antagande av ett nytt ramprogram. Geografiskt omfattar den nordliga dimensionen ett väldigt territorium, från Nordpolen i norr till Östersjöns kustområden i söder och från Grönland i väster till områden väsentligt öster om Novaja Zemlja i öster.

I ramprogrammet utpekas Östersjön, Kaliningrads oblast och de vidsträckta arktiska och sub-arktiska områdena, inklusive Barentsregionen, som prioriterade områden. Från finländsk sida hade man hoppats på ännu tydligare skrivningar för att få till stånd ett nytt partnerskap, för transport- och logistikfrågor. Det blir nu tjänstemännen som får värdera ett sådant partnerskap, liksom formerna för ett utökat samarbete på energiområdet.

Rysslands oljeintäkter har lett till en mycket stor ökning av landets import. En fjärdedel av Rysslands värdemässiga import passerar nu via finländska hamnar och vägar. I början av 1990-talet talade man i Helsingfors om Finland som "the gateway to Russia" som en vision. Nu är detta i hög grad en realitet. Tidvis finns en fem mil lång kö med lastbilar (!) vid Finlands gräns till Ryssland.

Nordliga dimensionen började som ett finländskt initiativ inom ramen för EU. Det är nu en politik som förvaltas gemensamt av EU, Ryssland, Norge och Island. De farhågor som en gång fanns om att EU skulle dela Norden tycks allt mera obefogade. Norge och Island är sedan tidigare förenade med EU genom EES och Schengenavtalen. Och till den nordliga dimensionen kan också läggas den nordiska insatsstyrkan inom ramen för EU:s militärpolitiska samarbete. I "the Nordic Battlegroup" ingår Sverige, Finland och Norge samt Estland och Irland.

De stora förekomsterna av framför allt naturgas i de norska och ryska delarna av Barents hav och de arktiska farvattnen kommer oundvikligen leda till att "höga nord" drar till sig intresse i storpolitiska internationella sammanhang. Norden kan också komma att bli ett nav för transporterna mellan å ena sidan östra Nordamerika och Europa och å andra sidan Kina och Sydostasien. Det globala miljöhotet har särskilt märkbara konsekvenser i arktiska områden.

Inga andra än folken i Norden kan bidra till att utveckla och stärka den ömsesidiga språkförståelsen i Norden och inga andra har bättre förutsättningar att hämta kraft ur de kulturkällor som sprungit fram i Norden. Det finns inte heller några andra som kan utveckla det som med mer eller mindre fog kallas den nordiska samhällsmodellen – en modell som under 2000-talet visat sig mycket framgångsrik i snart sagt varje internationell jämförelse.

Det är dessbättre inte längre kejsare i spetsen för utom-nordiska stormakter som avgör Nordens framtid. Det som avgör Nordens framtid är till stor del förmågan i de nordiska samhällena att samspela väl med omvärlden. Att samhällsvetare nu inbjuds att problematisera "Nordens rumsliga dimensioner" är ingen tillfällighet.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Ledamöter och styrelser 2006

Den svenska avdelningen

I. *Styrelse* (som tillika är föreningens huvudstyrelse)

Ordförande:

fd statsrådet Karin Söder

Medlemmar:

professor em. Lennart Elmevik

professor Lars - Åke Engblom

fil. mag. Maj - Britt Imnander

fd chefredaktör Arne Ruth

professor em. Fredrik Sterzel

professor Bengt Sundelius

fil. lic. Beate Sydhoff

generaldirektör Per Thullberg

professor Boel Westin

professor Gunnar Öquist

Sekreterare:

fil. kand. Claes Wiklund

II. *Övriga ledamöter:*

professor em. Knut Ahnlund

fil. dr Jan A. Andersson

professor em. Birgit Arrhenius

direktör Percy Barnevik

professor em. Gunnar Berefelt

fil. dr Kersti Blidberg

redaktör Christer Blomstrand

professor Dan Brändström

docent Ulla Börestam - Uhlmann

professor Ulla Carlsson

folkhögskolerektor Stewe Claeson

redaktör Elisabeth Crona

författaren Sigrid Combüchen

professor Lars Engwall

direktör Bertil Falck

professor em. Malin Falkenmark
fd statsminister Thorbjörn Fälldin
professor em. Tord Ganelius
direktör Curt - Steffan Giesecke
professor em. Bo Grandien
fil. mag. Catharina Grünbaum
professor em. Bo Gräslund
professor Harald Gustafsson
avdelningsdirektör Helmer Gustavsson
fd statsrådet Bengt Göransson
docent Björn Hagström
landshövding Mats Hellström
fil. lic. Nanna Hermansson
professor em. Kirsten Gram Holmström
överste Bo Hugemark
fil. dr Lars Hultén
fd folkhögskolerektor Björn Höjer
lantbrukare Olof Irander
fd kanslichef Bert Isacsson
professor em. Carl - Olof Jacobson
fd riksdagsledamot Elver Jonsson
professor em. Inge Jonsson
vissångerska Hanne Juul
redaktör Inger Jägerhorn
professor em. Gustav Korlén
fil. lic. Åke Landqvist
fd utbildningsledare Kristian Lange
professor Lars - Gunnar Larsson
folkhögskolelärare Ingmar Lemhagen
fil. lic. Elsa Lindberger
fd universitetslektor Brita Linde
verkställande direktör Lena M. Lindén
forskningsassistent Birgitta Lindgren
professor em. Jan Ling
minister Anders Ljunggren
fd riksantikvarie Sven Lundkvist
direktör Nils Lundqvist
folkhögskolerektor Ingegerd Lusensky
professor em. Lars Lönnroth
fd byråchef Birgitta Malmros
styresman Christina Mattsson

fd universitetslektor Bengt Nerman
professor Erling Norrby
förbundssekreterare Britta Nygård
redaktör Sture Näslund
professor em. Birgitta Odén
fd riksdagsledamot Berit Oscarsson
högskolerektor Ingegerd Palmér
regeringsråd Hans Ragnemalm
fd stadsjurist Inger Ridderstrand - Linderoth
professor em. Herman Schück
fil. dr Ingrid Sjöström
kanslichef Eva Smekal
fil. kand. Jacqueline Stare
fd expeditionschef Jan Stiernstedt
professor em. Stig Strömholm
professor em. Jan Svanberg
riksdagsledamot Björn von Sydow
professor em. Barbro Söderberg
professor Astrid Söderbergh - Widding
professor em. Ulf Teleman
riksdagsledamot Solveig Ternström
docent Bengt Tomson
professor em. Jarl Torbacke
landshövding Göran Tunhammar
professor em. Sven Tägil
fd ambassadör Krister Wahlbäck
professor Erling Wande
fd regeringsråd Bertil Wennergren
professor em. Gun Widmark
professor Henrik Williams
fd statsråd Håkan Winberg
fd folkhögskolerektor Birgitta Östlund

Utdelade anslag 2006:

- till *Doktoranden Christine Ekholst, Historiska institutionen, Stockholms universitet* för en forskningsresa till Köpenhamn, kr. 3.000:-,
till *Doktoranden Eva Fredriksson, Historiska institutionen, Stockholms universitet* för en forskningsresa till Köpenhamn, kr. 2.000:-,
till *Doktoranden Jonatan Habib Engqvist, Filosofiska institutionen, Södertörns högskola* för en studieresa till Reykjavik, kr. 3.000:-,

- till *Doktoranden Gunnar Samuelsson, Institutionen för religionsvetenskap och teologi, Göteborgs universitet* för deltagande i teologiska menighetsdagar i Oslo, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Sophie Bergerbrant, Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet* för deltagande i 10:e nordiska bronsålderssymposiet i Trondheim, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Sara Ellis Nilsson, Historiska institutionen, Göteborgs universitet* för deltagande i konferensen "Geography and Saints" i Hólar, Island, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Anna Linderholm, Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet* för deltagande i arkeologisk konferens i Hólar, Island, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Charlotte Hedenstierna - Jonsson, Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet* för deltagande i samma konferens, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Jonas Flodén, Företagsekonomiska institutionen, Göteborgs universitet* för deltagande i nordiska konferensen NOFOMA i Oslo, kr. 2.000:-,
- till *Frilansskribenten Love Jönsson, Göteborg* för studieresa till Oslo och Bergen, kr. 2.000:-,
- till *Kostymmästarna Magdalena Nilsson, Göteborg och Marianne Carlberg, Stockholm* för en studieresa till Bergen, kr. 4.000:-,
- till *Landsantikvarien Håkan Liby, Uppsala* för deltagande i dräktseminarium i Reykjavík, kr. 3.000:-,
- till *Docenten Barbro Ståhle Sjönell, Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria, Stockholms universitet* för deltagande i editionsfilologisk konferens i Köpenhamn, kr. 3.000:-,
- till *Docenten Petra Söderlund, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet* för deltagande i samma konferens, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Niclas Järvklo, Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria, Stockholms universitet* för deltagande i mansforskningskonferens i Åbo, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Lena Ulrika Rudeke, Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet* för deltagande i IASS - konferens i Åbo 2006, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Ann - Helén Andersson, Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet* för deltagande i samma konferens, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Martin Ringmar, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet* för forskningsresa till Reykjavík, kr. 3.000:-,
- till *Gymnasieläraren Ingrid Karlsson, Jokkmokk* för deltagande i Nordspråks

- sommarkurs i muntligt berättande på Färöarna, kr. 7.000:-,
- till *Fil. dr Cajsa Ottesjö, Institutionen för lingvistik, Göteborgs universitet* för forskningsresa till Helsingfors, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Ylva Blank, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet* för deltagande kurs i kulturvård i Köpenhamn, kr. 2.000:-,
- till *Professor Margareta Ihse, Institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi, Stockholms universitet* för forskningsresa till Island, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Tania Cardona Londono, Institutionen för fotokemi och molekylärvetenskap, Uppsala universitet* för studieresa till Åbo, kr. 2.000:-,
- till *Fil. dr Ma Li Svensson, Matematiska institutionen, Linköpings universitet* för deltagande i nordisk konferens för matematiklärare i Roskilde, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Mathias Lindblom, Institutionen för matematisk statistik, Stockholms universitet* för deltagande i Nord Stat 2006 i Danmark, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Nils Hassan Quttineh, Matematiska institutionen, Mälardalens högskola* för deltagande i nordisk matematikkonferens i Köpenhamn, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Emma Rex, Miljösystemanalys, CTH, Göteborg* för forskningsresa till Helsingfors, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Diana Malvius, Maskinkonstruktion, KTH, Stockholm* för deltagande i NordDesign 2006 på Island, kr. 3.000:-,
- till *Fil.dr Eva Ludvigsen, Institutionen för medicinsk cellbiologi, Uppsala universitet* för deltagande i skandinavisk diabeteskonferens i Reykjavík, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Martin Blixt, Institutionen för medicinsk cellbiologi, Uppsala universitet* för deltagande i samma konferens, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Mats Hallenberg, Historiska inst., Stockholms univ.* för deltagande i nordiska historikermötet i Reykjavík 2007, kr. 4.000:-,
- till *Fil.dr Jens Rydström, Historiska inst., Stockholms universitet* för deltagande i samma konferens, kr. 4000:-
- till *Doktoranden Olof Holm, Stockholm* för studieresor till Norge, kr. 4.000:-,
- till *Docenten Hans Landqvist, Inst. för nordiska språk, Göteborgs univ.* för deltagande i konferens i Vasa, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Camilla Brudin Borg, Göteborg* för vistelse vid Kierkegaardcentret i Köpenhamn, kr. 2.000:-,
- till *Professor Ragnar Ohlsson, Filosofiska inst., Stockholms univ.* för deltagande i konferens i Oslo, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Andreas Nordin, Sölvesborg* för deltagande i nordisk pedagogisk forskningskongress i Åbo, kr. 3.000:-,

- till *Textilläraren Monika Aldehag, Stockholm* för studieresa till Norge, kr. 2.000:-,
till *Biblioteksstud. Linda Nyberg, Reykjavík/ Borås högskola* för studieresa till Akureyri, kr. 2.000:-,
till *Biblioteksstud. Elisabeth Gustafsson, Reykjavík/Borås högskola* för studieresa till Akureyri, kr. 2.000:-,
till *Doktoranden Johanna Rosenqvist, Malmö* för deltagande i nordisk konferens för konsthistoriker i Bergen, kr. 3.000:-,
till *Doktoranden Robert Björk, Inst. för växt- och miljövetenskap, Göteborgs univ.* för deltagande i workshop i Trondheim, kr. 3.000:-,
till *Doktoranden Rebecca Lundberg, Inst. för miljömedicin, Karolinska inst., Stockholm* för deltagande i doktorandkurs på Svalbard, kr. 5.000:-,
till *Universitetslektorn Jörgen Lundälv, Inst. för socialt arbete, Göteborgs univ.* för deltagande i nordisk konferens i Uleåborg, kr. 3.000:- samt
till *Fotografen och journalisten Bengt Öberg, Uddevalla* för resa till Vestmannaöarna, kr. 5 000:- .

Den Danske Afdeling

I. Bestyrelse:

Formand:

Jørn Lund, professor

Medlemmer:

Henrik Hagemann, generalsekretær

Kristian Hvidt, dr.phil.

Marianne Zibrandtsen, rektor

Sekretær:

Steen A. Cold, fhv kontorchef

II. Øvrige medlemmer:

Teaterchef Anders Ahnfelt-Rønne

Litteraturanmelder, forfatter Jens Andersen

Fhv. minister Dorte Bennedsen

Professor Torben Brostrøm

Museumsinspektør Jan Garff

Journalist Arne Hardis

Generalløjtnant Kjeld Hillingsø

Fhv.landsarkivar, dr.phil. Harald Jørgensen

Direktør Jon Peter Larsen

Professor, dr.phil. Ingrid Markussen

Museumsdirektør Mette Müller
Redaktør Marie-Louise Paludan
Programredaktør Søren Ryge Petersen
Stedfortr. generalsekretær Laust Riemann
Kunstanmelder, forfatter, mag.art. Bente Scavenius
Litteraturanmelder, cand.mag. May Schack
Professor, dr.jur. og dr.phil. Ditlev Tamm
Adm.ambassadesekretær, lic. Marja Vasala-Fleischer
Forfatter, dr.phil. Mette Winge
Kulturredaktør, dr.phil. Henrik Wivel
Professor, dr.jur. Knud Waaben

Utdelade anslag:

- til *Lina Larsen, Island*. Til studierejse til Danmark m. henblik på at skulle deltage i en udstilling, kr. 3.000:-,
- til *Cand.phil. Jakob Worm Buhl, Marstal*. Til deltagelse i seminar i Kbh. og konference: Nordisk Folkerigsdag, Island, kr. 3.000:-,
- til *Cand.mag. og ph.d. Rolf Stavnem, København*. Støtte til deltagelse i "The 13th International Saga Conference" i Durham og York, kr. 3.000:-,
- til *Cand.phil. Rikke Malmros, Århus*. Til deltagelse i "The 13th International Saga Conference" i Durham og York, kr. 3.000:-,
- til *Stud.mag. Andreas Lieberoth, København*. Til deltagelse i en konference/symposium i Tammerfors der omhandler rollespil, kr. 2.000:-,
- til *Klasselærer Elsemarie Hoffmann, Stenstrup*. Tilskud til den årlige rejse til Øster Aaby Friskoles venskabsby, Vikingaåsens Skole i Jomala, kr. 10.000:-,
- til *M.Sc.PH.D.-studerende Marie Louise Jørkov, København*. Støtte til deltagelse i 16th Nordic Conference on Forensic Medicine i Åbo, kr. 2.000:-,
- til *Læge Michael Ibsen, Herlev*. Hjælp til rejseudgifter forbundet med afholdelse af projektmøder i Tammerfors, kr. 2.500:-;
- til *Lektor, aut. psykolog, Frans Ørsted Andersen, København*. Til studierejser i Finland for at studere læringsmiljøer i folkeskolen, kr. 1.000:-,
- til *Pia Lund, Højbjerg*. Tilskud til delt. i Nordspråks sommerkursus, kr. 2.500:-,
- til *Lea Boruszek, København*. Rejsetilskud med henblik på en udstilling af grafik og akvareller med motiver fra Færøerne, kr. 2.000:-,
- til *Ph.d. Bergur Rønne Moberg, København*. Rejsetilskud for at interviewe forfattere til bygdehistorier bl.a. m. henblik på en tidsskriftsartikel, kr. 2.500:-,
- til *Cand.mag. Søren Østerby, Rønne*. Støtte til at besøge Tórshavn kommune for at studere beskæftigelsesfremmende foranstaltninger/aktivering, kr. 2.000:-,

- til *Jonathan Adams, København*. Til studierejse m. henblik på at skrive et færøsk sprogkursus for udenlandske studerende, kr. 3.200:-.
- til *Stud.med. Nusheen Ali Malik, København*. Støtte til klinisk hospitalsophold i Nuuk, kr. 2.000:-,
- til *Maj Holst Jensen, København*. Støtte til deltagelse i feltarbejde på Disko, kr. 2.250:-,
- til *Stud.scient. Mads Joakim Birkeland, København*. Støtte til feltkursus på Disko, kr. 2.250:-,
- til *Stud.med. Erik Rørsgaard Secher, København*. Støtte til dækning af udgifter i forb. m. et klinisk ophold i Christianshåb, kr. 2.000:-,
- til *Stud.med Henrik Guldbergsen, København*. Støtte til klinisk ophold v. Aasiaat Distriktssygehus, kr. 2.000:-,
- til *Erla Hallsteinsdóttir, Odense*. Til deltagelse i konferencen ”Islandsk som andet sprog/islandsk som fremmedsprog”, kr. 2.000:-,
- til *Simonetta Battista, København*. Rejsestøtte til deltagelse i kongressen ”Geography and Saints”, kr. 2.000:-,
- til *Skanderborg Brass Band v/Joan Mikkelsen, Hørning*. Tilskud til at kunne spille ved 17.maj-festlighederne i Halden, kr. 4.000:-,
- til *Helle Vittinghus, Norge*. Støtte til feltarbejde og dataindsamling på Svalbard, kr. 3.000:-.
- til *Læge, ph.d. Christian Graugaard, København*. Til studierejse til Oslo m. henblik på at fordanske et centralt, nordisk lyrikforfatterskab (Rolf Jacobsens), kr. 3.000:-,
- til *Erik Dalsby, Vordingborg*. Støtte til at kunne være gæstelærer i 14 dage på skolen i Rørås, kr.1.000:-,
- til *Cand.mag., tekstilarkæolog, Kathrine Vestergaard, Hadsten*. Til studierejse til Bergen, kr. 2.000:-,
- til *Berit Sørensen, Holstebro*. Videreuddanner sig som hornist v. Norges Musikhøgskole. Hjælp til rejser, kr. 4.000:-,
- til *Ph.d. - stud, fysioterapeut Uffe Læssøe, Aalborg*. Til deltagelse i Nordisk Conference om Bevægelsesanalyse, kr. 2.000:-,
- til *Kamma Siegumfeldt, København*. Til 2. nordiske samlinger for speciale-skrivende, kr. 3.500:-,
- til *Arkivchef Jørgen Thomsen, Odense*. Til deltagelse i de 21. Nordiske Arkivdage, kr. 2.000:-,
- til *Simon Skovgaard, København*. Til studier af håndskrift i Stockholm, kr. 3.000:-,
- til *Dr.phil. Dorthe Falcon Møller, København*. Til deltagelse i klavichordkonference, kr. 2.000:-,
- til *Lektor, cand.mag. Jørn Guldborg, Odense*. Til arkivstudier i Stockholm, kr. 4.000:-,

- til *Ph.d. - stud. Dorthe Groth Petersen, Roskilde*. Til studierejser mellem Roskilde og Göteborg, kr. 2.500:-,
- til *Mag.art. Annette Frölich, København*. Til studierejser til Stockholm og Uppsala, kr. 2.500:-,
- til *Kaja Elise Enge, Aalborg*. Støtte til deltagelse i Nordisk Konference i Musikterapi i Stockholm, kr. 1.500:-,
- til *Cand.mag og administrator for Living Creatures, Ulla Boeg Nielsen, København*. Til deltagelse i NOFOD-konferencen i Stockholm, kr. 2.500:-
- til *Hanne Pico Larsen, Chicago*. Støtte til deltagelse i 30. Nordiske Etnolog- og Folkloristkongressen i Stockholm, kr. 3.000:-,
- til *Cand.phil. Svend Rybner, København*. Støtte til ophold i 14 dage for at gennemgå det svenske politis arkiver i Stockholm, kr. 2.000:-,
- til *Tina Boddum, Arlöv, Sverige*. Til rejser mellem Odense og Alnarp i forb. m. eksamen og møder m. intern vejleder, kr. 1.500:-,
- til *Tandlæge, MPH, Hanne Berthelsen, Kr. Hyllinge*. Rejsestøtte i forb.m. forskningsprojekt om arbejdsmiljø, kr. 2.500:-,
- til *Jeanette Varberg, Højbjerg*. Støtte i forb. m. foredrag på Mikroarkæologisk Seminar v. Göteborgs universitet, kr. 2.000:-.

Den norske afdeling

Formann:

Professor dr. Kolbjørn Skaare

Øvrige medlemmer:

Professor dr. Per Stockfleth Enger

Professor dr. Ole Kristian Grimnes

Direktør Sidsel Helliesen

Professor dr. Erla Bergendahl Hohler

Kultur- og miljøsjef Jan Kløvstad

Professor dr. Einar Lundebø

Professor dr. Svein B. Manum

Professor Irmelin Martens

Tidl. statsråd Bjarne Mørk-Eidem

Professor dr. Kari Anne Rand

Professor Axel Seeberg

Førsteamanuensis Anne-Kari Skardhammer

Professor dr. Hans H. Skei

Professor dr. Sølvi Sogner
Professor dr. Arvid O. Vollsnes
Professor dr. Vigdis Ystad

Bevilgninger 2006:

- til *Høgskolelektor Elisabeth Brun, Bergen*: konferanse om pedagogisk forskning i Örebro, kr. 6.000.
- til *Førstelektor Nina Carson, Bergen*: konferanse om pedagogisk forskning i Örebro, kr. 6.000.
- Til *Musikkterapeut Ruth Eckhoff, Oslo*: konferanse om musikkterapi i Stockholm, kr. 5.000.
- til *Høgskolelektor Anne Eriksen, Tromsø*: lærerutdanningskongress på Færøyene, kr. 6.000.
- til *Musikkterapeut Silvia B. Grøndahl, Oslo*: konferanse om musikkterapi i Stockholm, kr. 5.000.
- til *Filmprodusent Anne Köhncke, Valby*: nordisk dokumentarfilm, studiereiser til Helsingfors, Reykjavik og Stockholm, kr. 6.000.
- til *Doktorkandidat Henrik Lindhjem, Ås*: skogbehandling i Sverige, Finland og Norge, konferanse Ulvön, studiereise til Helsingfors, kr. 8.000.
- til *Førsteamanuensis Per O. Lundmark, Kongsberg*: helseskader av kjemiske stoffer i arbeidsmiljøet, studiereise til Umeå, kr. 6.000.
- til *Rektor Arild Mikkelsen, Darbu*: studietur til Kungälv for Buskerud folkehøgskoles lærer- og ledergruppe, kr. 10.000.
- til *Forskningsjef Ann Norderhaug, Stjørdal*: tverrvitenskapelig undersøkelse av kulturlandskapet, feltarbeid på Island, kr. 10.000.
- til *Førsteamanuensis Tone Næss, Nesoddtangen*: konferanse om musikkterapi i Stockholm, kr. 5.000.
- til *Generalsekretær Per Ritzler, Foreningen Norden, Oslo*: kurs i norsk og nordisk språkforståelse, kr. 10.000.
- til *Styreleder Solveig Røvik, Tvedestrand*: "Bokbyen ved Skagerrak", arrangementer for svensk litteratur, kr. 10.000.
- til *Doktorstipendiat Ola Teige, Oslo*: Sosiale nettverk i historieforskningen, nordisk workshop på Rosendal, kr. 10.000.
- til *Doktorgradsstudent Joar Øygard, Ås*: miljøeffekter ved avfallsdeponering, symposium i Gällivaare, kr. 5.000.

Avdelningen i Finland

Ordförande:

Professor Seppo Zetterberg

Övriga medlemmar:

Professor Bengt Broms

Fil.lic. Jerker A. Eriksson

Professor Kai Laitinen

Avdelningsdirektör Guy Lindström

Professor Mirja Saari

Professor Henrik Stenius

Professor P.O. Träskman

Professor John Westerholm

Professor Anna-Maria Åström

Sekreterare:

Fil.mag. Dag Lindberg

Utdelade anslag:

till *Docent Paul van Aerschoot, Svenska social- och kommunalhögskolan, Helsingfors universitet*, för studieresa till Danmark (Roskilde) för att samla material för en bok om aktiv socialpolitik i Danmark, Finland och Sverige, 300 euro;

till *Master of Arts, doktorand Laura Arola, Uleåborgs universitet*, för en tre veckors studieresa till Pajala, Norrbotten för att studera ungdomars användning av meänkieli, finlandsfinska och svenska, 500 euro;

till *Violinist Antti Elomaa, Helsingfors*, för violinstudieresor till Odense och Stockholm, 300 euro;

till *Folkhälsans Demenskunskapscenter, Helsingfors*, för inbjudan av docent Anna-Karin Edberg, Lund som föredragshållare till demensseminarium i Helsingfors, 300 euro;

till *Grundskolelärare Tiinaliisa Granholm, Esbo*, för deltagande i sommarkursen Nordspråk på Färöarna, 600 euro;

till *Fil.lic., doktorand Katja Hellman, Åbo Akademi*, för deltagande i 30:e Nordiska etnolog- och folkloristkongressen i Stockholm, 300 euro;

till *Fil.mag. Camilla Hjelm, Stockholm (Helsingfors)*, för deltagande i doktorandkursen NORDIK i Bergen, 300 euro;

till *Fil.mag., talterapeut Hélène Holmström, Helsingfors*, för deltagande i kurs om den s.k. Lidcombe-metoden för behandling av stamning för förskolebarn, i Stockholm, 400 euro;

- till *Professor Esko Häkli, Helsingfors*, för deltagande i Nordiska pappershistorikers årsmöte i Viborg, Danmark, 400 euro;
- till *Referensbibliotekarie Gunilla Häkli, Helsingfors universitet*, för deltagande det 7:e nordiska juridiska biblioteksmötet i Köpenhamn, 300 euro;
- till *Verksamhetsledare Birgitta Kronberg, Pargas*, för deltagande i Nordiska hörselskadades samarbetskommittés (NHS) årsmöte jämte seminarium på Island, 600 euro;
- till *Assistent, fil.mag. Annette Kronholm-Cederberg, Åbo Akademi i Vasa* för deltagande i nordisk skrivkonferens i Trondheim, 400 euro;
- till *Pol.mag., doktorand Kim Kullman, Helsingfors universitet*, för deltagande i kursen ”Critical Mobilities” vid Roskilde universitet, 300 euro;
- till *Musikkandidaterna Anna Lehto och Eero Saunamäki, Helsingfors*, för lektioner för blockflöjtisten Dan Laurin i Stockholm, 400 euro (sammanlagt);
- till *Fil.mag. Sanna Lillbroända-Annala, Åbo Akademi*, för deltagande i 30:e Nordiska etnolog- och folkloristkongressen i Stockholm, 300 euro;
- till *Verksamhetsledare Sonja Londen, Finlands svenska hörselskadade, Helsingfors*, för deltagande i Nordiska hörselskadades samarbetskommittés årsmöte med tillhörande seminarium på Island, 600 euro;
- till *Samh.vet.mag., doktorand Vili Lähteenmäki, Helsingfors (Jyväskylä universitet)*, för specialkurs för doktorander vid Uppsala universitet, 300 euro.
- till *Konstnären Anu Miettinen, Helsingfors*, för resa för fotografering till Nordnorge, 400 euro;
- till *Bildkonstlärare, M.A. Merja Mäkeläinen, Vanda*, för deltagande i Nordisk Samråds för bildkonstlärare möte i Oslo, 300 euro;
- till *Fil.dr, assistent Sami Nikoskeläinen, Åbo universitet, Inst. för biokemi och födoämneskemi*, för studier om vaccinering av fisk vid Tromsø universitet, 400 euro;
- till *Professor Marianne Nordman, Vasa universitet, Inst. för nordiska språk*, för deltagande i jubileumskonferens inom nordiska avdelningen av Centrum för metrisk studier (CMS) i Stockholm, 300 euro;
- till *Fil.mag., doktorand, assistent i marinekologi Marie Nordström, Åbo Akademi*, för deltagande i statistikkurs vid Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala, 300 euro;
- till *Blockflöjtlärare, lektor i gammal musik Jari S. Puhakka, Sibelius-Akademien, Helsingfors*, för deltagande i ett skandinaviskt blockflöjtlärarymposium i Köpenhamn, 300 euro;
- till *Docent, teol.dr Risto Pulkkinen, Helsingfors*, för deltagande i konferensen ”Place Names and Identities in multicultural contexts” i Karasjok i Norge, 400 euro;

- till *Ped.stud. Toni Sallinen jämte två andra studerande, Lapplands universitet, Rovaniemi*, för deltagande i de arktiska områdenas studentsamarbetsorganisations konferens i Bodö, Norge, 900 euro sammanlagt;
- till *Fil.stud. Milja Seppälä jämte två andra studerande, Uleåborgs universitet*, för deltagande i samma organisations konferens i Bodö, Norge, 900 euro sammanlagt;
- till *Fil.mag., doktorand Liisa Seppänen, Åbo universitet*, för deltagande i en stadsarkeologisk workshop i Bergen, 400 euro;
- till *Professor Irma Sorvali, Uleåborgs universitet*, för deltagande i Forum för textforskning, ett nordiskt seminarium i Örebro, 400 euro;
- till *Fil.lic., forskare Teemu Taira, Åbo universitet*, för deltagande i ”The 18th Nordic Conference in Sociology of Religion” i Århus, 400 euro;
- till *Fil.mag. doktorand Jouni Taivainen, Åbo universitet, Virmo*, för studieresa till Gotland för att studera fornlåtar, vilket ansluter sig till hans forskningstema i Finland, 300 euro;
- till *Fil.mag., doktorand Taarna Valtonen, Helsingfors*, för forskningsresa till Härjedalen och deltagande i nordiskt seminarium om ortnamn i Karasjok i Norge, 400 euro.

Isländska avdelningen

Styrelse:

Ordförande: Þor Magnússon, fd riksantikvarie

Hedersledamot: Ármann Snaevarr, fd. universitetsrektor

Sekreterare: Snjólaug Ólafsdóttir, expeditionschef

Övriga medlemmar:

Gudmundur K. Magnússon, professor

Haraldur Olafsson, professor em.

Sigríður Anna Thordardóttir, alltingsledamot

Sigrún Klara Hannesdóttir, riksbibliotekarie

Sveinbjörn Björnsson, direktör

Utdelning från isländska avdelningen 2006 (isländska kronor):

- till *Anna Kristín Einarsdóttir, programmerare i Nordens Hus i Reykjavík* för deltagande i IAMAs konferens i Stockholm om kulturadministration, kr. 42.000:-,
- till *Auður Styrkårsdóttir, direktör för Islands Kvinnohistoriska Museum* för deltagande i NIKK:s seminarium i Göteborg för kvinnohistoriska museer i Norden, kr. 42.000:-,

- till *Guðrún Eggertsdóttir*, bibliotekarie vid Islands Nationalbibliotek för att delta i ARLIS/Nordens konferens och årsmöte i Åbo, kr. 48.000 :-,
- till *Hanna Lára Steinsson*, *socionom* för deltagande i den 18:e nordiska konferensen i geriatrik i Jyväskylä, kr. 48.000:-,
- till *Ingibjörg M. Ísaksdóttir*, *socionom* för deltagande i ett seminarium i Helsingfors om konceptet arbete med stöd, kr. 48.000:-,
- till *Jóna Ingibjörg Jónsdóttir*, B. Sc, M.S. Ed. *ordförande* för Islands *Sexologförening* för deltagande i Nordiska föreningen för klinisk sexologis årsmöte och seminarium i Göteborg, kr. 42.000:-,
- till *Kristlaug P. Svavarsdóttir*, *förskoleföreståndare* för deltagande i ett seminarium i Stockholm om förskolans yngsta elever, kr. 42.000:-,
- till *fil. dr. Marga Thomer*, *professor* vid Islands universitet för deltagande i en konferens i Kalmar om vård i familjen, kr. 27.000:-,
- till *Ólöf Gerður Sigfúsdóttir*, *antropolog* för deltagande i ett antropologiseminarium arrangerat av Stockholms universitet, kr. 42.000:-,
- till *Sigrún Arna Elvarsdóttir* och *Guðrún Birgisdóttir*, *förskollärare* för studiebesök vid förskolor i Linköping för att bekanta sig med miljöundervisning inom förskolan, kr. 42.000:-,
- till *Anna Ingólfsdóttir*, *föreläggare* som specialiserar sig i modern svensk litteratur för studiebesök i Sverige, kr. 42.000:-,
- till *fil. dr. Baldur Kristjánsson*, *docent* vid Islands läraryhögskola för studiebesök i Sverige med inriktning på familjer som adopterat barn från Asien, kr. 42.000:-,
- till *Birna Þórðardóttir*, *poet och företagare* som bedriver kulturguidning i Reykjavík för studiebesök till Finland för att studera kulturturism och vistelse i konstnärslägenhet i Lovisa, kr. 48.000:-,
- till *fil. dr. Guðrún Rósa Þórsteinsdóttir*, *forskare* vid Universitetet i Akureyri för att studera hur distansundervisning bedrivs i Sverige, kr. 42.000:-,
- till *fil. mag. Leonardus J. W. Ingason*, *Reykjavík* för ett studiebesök till nationalarkiven och de kungliga biblioteken i Danmark och Sverige för att studera svensk- nederländsk- isländska kontakter från 1100- till 1900-talet, kr. 42.000:-,
- till *Ólína Torfadóttir*, *sjukvårdsföreståndare* vid *sjukhuset* i Akureyri för arbetsbesök i Kristianstad som en led i ett gemensamt forskningsprojekt kring kvalitetsstyrning inom sjukvården, kr. 42.000:-,
- till *Fil. Mag. Þorleifur Hauksson*, *litteraturforskare* för källstudier vid Arnemagneanska institutet i Köpenhamn inför en ny utgåva av Kung Sverres saga, kr. 42.000:- samt
- till *Kristín Gísladóttir*, *ledare* av *Hornaffjörðurs kör* för körens besök till Norge och uppträdande tillsammans med Nesbygdakören, kr. 42.000:-.

Avdelningarnas gemensamma verksamhet

I maj 2006 utdelades följande anslag:

- till *Föreningen Norden, Sverige* för samnordisk konferens ”De nya nordborna - undervisning för flerspråkiga elever i skolan”, kr. 15.000:-,
- till *Pohjola - Norden, Lapplandsdistriktet* för resor till och från Kittilä, kr. 10.000:-,
- till *Pohjola - Norden, Österbottensdistriktet* för en historisk tidsresa med anledning av Vasa stads grundande 1606, kr. 7.000:- till nordiska deltagares resor,
- till *Brønderslev kommunes barn - och ungdomsforvaltning* för författarskola för unga nordiska skribenter, kr. 10.000:- till uppehålle,
- till *Institutet för framtidsstudier och Historiska institutionen, Stockholms universitet* för anordnande av samnordisk konferens om den nordiska välfärdsstaten, kr. 20.000:-,
- till *Historiska institutionen, Islands universitet* för tryckning av konferensrapport från Nordiska historikermötet 2007, kr. 10.000:-,
- till *Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur, Linköpings universitet* för nordiskt seminarium ”Nordic Studies på masternivå”, kr. 10.000:-,
- till *Institutionen för historia och etnologi, Jyväskylä universitet och Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet* för tvärvetenskapligt seminarium i Jyväskylä ”Språket i historien – historien i språket”, kr. 10.000:-,
- till *Centret for Jysk Dialektforskning* för 8:e nordiska dialektkonferensen, kr. 8.000:- till busshyra,
- till *Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet* för 8:e nordiska konferensen ”Nordens språk som andraspråk”, kr. 8.000:- till nordiska föreläsares resor,
- till *Islands kvinnohistoriska arkiv och Islands universitet* för planering av 9:e Nordiska kvinnohistorikermötet i Reykjavik, kr. 8.000:- till resor,
- till *Institutet för kvinnoforskning, Åbo Akademi* för nordisk mansforskningskonferens, kr. 8.000:-,
- till *Den Arnamagnaenske Samling, Köpenhamn* för 10:e internationella seminarieret ”On the care and conservation of manuscripts”, kr. 5.000:- till nordiska föreläsares resor,
- till *ARLIS Norden, Finland* för konferens och årsmöte i Åbo för nordiska bibliotekarier, kr. 10.000:-,
- till *Voksenåsen, Oslo* för nordiskt seminarium om Ibsen och Strindberg, kr. 3.000:- för svensk föredragshållares resa,
- till *Universitetet i Oslo, Henrik Ibsens skrifter*, för konferens i Köpenhamn om Ibsen och Kierkegaard, kr. 10.000:-,

- till *Institutet for Skandinaviska språk och litteratur, Amsterdams universitet* för skandinavisk konferens ”Skandinavistdagarna”, kr. 15.000:-,
- till *Humanistiska institutionen, Örebro universitet* för Forum för textforskning, kr. 5.000:-,
- till *Islands pedagogiska institut* för nordisk litteraturfestival för barn och ungdom på Island, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops - Arnö och Dramatiska institutet* för nordiskt seminarium om distribution av dokumentärfilm, kr. 10.000:-,
- till *Meningarstovan, Färöarna* för nordiska sommarfilmskolan FISK 2006 i Tórshavn, kr. 10.000:-,
- till *Kulturföreningen för filmfestival i Uppsala* för seminarium om distribution av kortfilm i Norden, kr. 5.000:-,
- till *Rådet för folkdräkter, Island* för tryckning av rapport från nordiskt dräktseminarium på Island, kr. 8.000:-,
- till *Center for Textilforskning, Köpenhamns universitet* för tvärvetenskaplig konferens om textilier, kr. 5.000:- till busshyra,
- till *Isländska fyrföreningen* för konferens på Island ”Fyr- och kustkultur i Norden 2006”, kr. 10.000:- till nordiska föreläsare,
- till *Juridiska fakulteten, Åbo universitet* för nordiskt nätverksmöte i Åbo om immaterialrättens utvecklingstendenser, kr. 10.000:- för nordiska föredragshållares resor,
- till *Juridiska fakulteten, Lunds universitet* för nordisk konferens om straffrätt i Lund, kr. 6.000:- till resor,
- till *Det Kongl. Danske Musikkonservatorium, Köpenhamn* för kursen ”Nordisk fortolkning af tidlig musik”, kr. 10.000:- till resor,
- till *Landsföreningen till stöd för föräldrar som förlorat sitt barn i plötslig spädbarnsdöd, Oslo* för konferens för nordiska föräldraföreningar, kr. 8.000:-,
- till *Sveriges Dövas Ungdomsförbund* för nordiskt seminarium på Arlanda, kr. 8.000:-,
- till *Historisk selskab for handicap og samfund, Danmark* för nordisk konferens om handikappades historia, kr. 6.000:- till resor,
- till *Islandic Association for the Study of Obesity* för nordiskt möte på Island om fetma, kr. 9.000:-,
- till *Samhjälp kvenna, Island* för nordisk konferens för bröstopererade kvinnor i Borgarnes, kr. 4.000:- till resa ,
- till *Professor Nils - Erik Villstrand, Historiska institutionen, Åbo Akademi* för svenska gästföreläsare vid forskarsymposiet ”Känslor och genus”, kr. 9.000:-,
- till *Förbundet De Utvecklingsstördas Væl, Helsingfors* för svensk gästföreläsare, kr. 3.000:-,

- till *Sångarförbundet, Svenska Missionskyrkan, Stockholm* för finländsk och norsk föreläsare vid psalmkonferens i Stockholm, kr. 5.000:-,
- till *Emma Johansson, Västergötlands spelmansförbund* för studieresa till folkmusikarkivet i Telemark, kr. 5.000:-,
- till *Norges Idrettshøgskole, Oslo* för siminstruktörers deltagande i Nordic Elementary Swimming Teaching Conference i Helsingfors, kr. 7.000:-,
- till *Konstlab, Konsthögskolan Valand, Göteborg* för studiebesök på Galleri F 15 i Moss, kr. 10.000:-,
- till *Fyra textilvetenskapsstuderande, Institutionen för hushållsvetenskap, Uppsala universitet* för studie- och seminarieresa till Norge, kr. 5.000:-,
- till *Gunnar Holsts stiftelse för numismatik, Göteborg* för dansk föredragshållare vid Numismatikens dag på Lödöse museum, kr. 2.000:-,
- till *Institutionen för matematik och matematisk statistik, Umeå universitet* för nordiska föreläsare vid Nordan 2006 i Sundsvall, kr. 8.000:-,
- till *Doktoranderna Sara Borgström och Erik Andersson, Systemekologiska institutionen, Stockholms universitet* för studieresa till Köpenhamn, Oslo, Helsingfors och Tavastehus, kr. 10.000:-,
- till *Palmcrantzskolan, Östersund* för svenskt-norskt elevprojekt ”Mitt i Norden”, kr. 15.000:-,
- till *Gymnasiesärskolan, Palmcrantzskolan, Östersund* för studieresa till Akranes, kr. 5.000:-,
- till *Rodengymnasiet, Norrtälje* för elevutbyte med Island, kr. 8.000:-,
- till *Stiftelsen Martinskolan, Stockholm* för en elevresa till Island, kr. 15.000:-,
- till *Professor Egil Törnqvist, Amsterdam* för tryckning av boken ”Ibsen – byggmästaren”, kr. 20.000:-,
- till *Professor Per Rydén, Litteraturvetenskapliga institutionen, Lunds universitet* för tryckning av bok om Verner von Heidenstam och Oscar Levertin, kr. 10.000:-,
- till *Docenten Mats Jansson, Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet* för utgivning av symposiumskrift om ”Ekfrasen former”, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Jerry Määttä, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet* för tryckning av doktorsavhandlingen ”Raketsommar. Science fiction i Sverige 1950 - 1968”, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Daniel Sävborg, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet* för tryckning av skriften ”Sagan och kärleken”, kr. 15.000:-,
- till *Forlaget Arena, Viborg* för tryckning av dansk översättning av Tomas Tranströmers och Robert Bly ”Airmail”, kr. 10.000:-,
- till *Kabusa Böcker, Göteborg* för utgivning av dansk-svenska sagoboken ”Dricka mycket vatten”, kr. 10.000:-,
- till *Enheten för barnpedagogik, Åbo Akademi, Jakobstad* för tryckning av

- skrift om den svenskspråkiga barnträdgårdsläroverutbildningen i Jakobstad 1958 - 1995, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Joachim Östlund, Historiska institutionen, Lunds universitet* för tryckning av avhandlingen "Lyckolandet", kr. 10.000:-,
- till *Cand. mag. Caspar Andreas Jørgensen, Kulturcentret Assistens, Köpenhamn* för tryckning av boken "Gustaf den tredje i Danmark 1770 - 1787", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Serena Sabatini, Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet* för tryckning av avhandling om husurnor i norra Europa, kr. 10.000:-,
- till *Jämtlands museum* för bildsökning till Sten Rentzhogs bok "Friluftsmuseerna. En skandinavisk idé erövrar världen", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Gunnar Nordanskog, Institutionen för arkeologi, Lunds universitet* för tryckning av avhandlingen "Ut ur Midgård - kristet och förkristet på nordiska kyrkdörrar", kr. 10.000:-,
- till *Norsk institutt for kulturminnesforskning, Oslo* för publicering av föredragen vid 6:e nordiska stratigrafimötet i Trondheim, kr. 10.000:-,
- till *Ljungbergsmuseet, Ljungby* för tryckning av katalog till utställningen "Fynbomalerna i Småland", kr. 10.000:-,
- till *Institutionen för språk- och översättningsvetenskap, Tammerfors universitet* för tryckning av skrift om domböcker i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Bibelsällskapet, Stockholm* för översättning av bibeltexter till sydsamiska, kr. 12.500:- till ett översättningssammanträde i Östersund,
- till *Saxo - institutet, Köpenhamns universitet* för tryckning av föredragen vid 29:e nordiska etnolog- och folkloristikkongressen i Helsingør 2003, kr. 10.000:-,
- till *IKAROS - Tidskrift om människan och vetenskapen, Finland* för tryckning av tidskriften, kr. 7.500:-,
- till *Cand. mag. Lill Rastad Bjørst, Köpenhamn* för tryckning av kandidatspecialen "En anden verden - forestillinger om inuit", kr. 10.000:-,
- till *Nordens institut på Åland, Mariehamn* för tryckning av boken "Skrattar bäst som skrattar mest", kr. 10.000:-,
- till *Barents Publisher, Överkalix* för tryckning av boken "Krigsbarn 4779", kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Marja Ågren, Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet* för tryckning av avhandlingen "Hej, jag heter Pirkko och jag är...", kr. 10.000:-,
- till *Östra Emterviks hembygdsförening* för tryckning av del IV av Fryksdals härads domböcker 1741 - 1750, kr. 10.000:-,
- till *Isländska föreningen för dansforskning* för översättning av isländska texter till danska i skriften "Folkdansens faghistorie i Norden", kr. 8.000:-,

- till *Fil. kand. Marie Jansson - Lohse, Nyköping* för översättning av bok om Sigvard Bernadottes samarbete med Georg Jensen, kr. 10.000:-,
- till *Folkskolläraren Curt Lofterud, Alsen i Jämtland* för utgivning av boken "Vägen till Glösa", kr. 5.000:-,
- till *Danmarks Pædagogisk Universitet, Köpenhamn* för utgivning av Årbog for Uddannelseshistorie 2006, kr. 5.000:-,
- till *Professor em. Lars Dencik, Stockholm* för forskningsprojektet "Jewish Life in Contemporary Scandinavia", kr. 10.000:- till databearbetning,
- till *Doktoranden Per Anders Wiktorsson, Litteraturvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet* för studieresor till Köpenhamn och Oslo i anslutning till avhandlingsarbete om författaren Eyvind Johnsons Krilonsvit, kr. 6.000:-,
- till *Doktoranden Rolf Enander, Vegby* för arkivresor till Köpenhamn och Helsingfors, kr. 5.000:-,
- till *Maskkonstnären Torbjörn Alström, Kungälv* för projektet "Masken i Norden" kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Kristin Thorudd, Uppsala* för avhandlingsarbete om folkligt dräktskick i Halden/Østfold, kr. 8.000:-,
- till *Fil. dr Tomas Brodin, Institutionen för ekologi och geovetenskap, Umeå universitet* för forskningsresa till Trondheim, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Helena Wiklund, Zoologiska institutionen, Göteborgs universitet* för forskningsresa till Bergen, kr. 3.000:-,
- till *Yvonne Skanlert Werner, Skärgårdens resurscentrum, Ljusterö* för projektet "ÖQ – om ö - kvinnor i Östersjön", kr. 10.000:- till intervjuresor,
- till *PhD Marie Alricsson, Institutionen för folkhälsovetenskap, Mittuniversitetet, Östersund* för studie om gymnasieungdomars hälsa i Norge och Sverige, kr. 6.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavík* för inköp av nordisk barnfilm på DVD, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops - Arnö* för prenumeration på nordiska dagstidningar, kr. 10.000:-,
- till *Hanaholmen – Kulturcentrum för Sverige och Finland* för prenumeration på danska och norska dagstidningar, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Finlands folkting, Helsingfors* för prenumeration på svenska dagstidningar, kr. 5.000:-,
- till *Nifin - Nordens institut i Finland, Helsingfors* för inköp av nordisk barnlitteratur, kr. 10.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfta* för inköp av nordisk antikvarisk och topografisk litteratur, kr. 8.000:-,
- till *Stiftelsen Akershus festning for Kunst og Kultur* för Nordens stemme på Akershus 2006, kr. 5.000:-,

- till *Stadra Sommarscen, Nora* för nordisk plattform, kr. 5.000:-,
till *Flöjtisten Paul Wåhlberg, Godfjord* för kulturkonferens och konsertturné, kr. 4.000:-,
till *Violinisten Dora Asterstad, Älvsjö* för studieresor mellan Helsingfors och Stockholm, kr. 3.000:-,
till *Operasångerskan Anna Maria Johansson Mikkonen, Fagersta* för två resor till Helsingfors, kr. 4.000:-,
till *Tre studerande vid Musikhögskolan, Stockholm* för konsertresa till Helsingfors, kr. 3.000:-,
till *Understödsföreningen för Oravais skolmusikkår r.f.* för turné för drill-flickor i Sverige, kr. 5.000:-,
till *Nordiska folkhögskolan, Kungälv* för inbjudan av norsk stråkkvartett, kr. 5.000:-,
till *Nordens folkhögskola Biskops - Arnö* för främjandet av nordisk viskonst, kr. 8.000:- för nordiska trubadurers resor,
till *Pedersöres prosteris kyrkosångarkrets* för deltagande i 2:a nordiska kyrkosångfesten i Oslo, kr. 8.000:-,
till *Operasångerskan Helena Döse-Gross, Romelanda* för anordnande av masterclass på Nordiska folkhögskolan i Kungälv, kr. 8.000:- till hyra av musikutrustning,
till *Konstnären Elisabeth Gothe, Östersund* för en vistelse i Svolvær, kr. 4.000:-,
till *Konstnären Tomas Abrahamsson, Göteborg* för separatutställning i Köpenhamn, kr.3.000:-,
till *Kunstforeningen Gammel Strand, Köpenhamn* för katalog till utställning om kvinnliga målare i Norden 1910 - 1930, kr. 15.000:-,
till *Lofoten Internasjonale Kunstfestival 2006* för nordiskt konstnärsdeltagande, kr. 8.000:-,
till *Norden i Fokus, Köpenhamn* för nordiska fotoprojektet "Cityborderland", kr. 10.000:-,
till *Nordjobb, Sverige för fritidsaktiviteter* för nordiska ungdomar 2006, kr. 25.000:-,
till *Nordjobb, Island* för kurs i isländska för nordjobbare 2006, kr. 10.000:-,
till *Pohjola-Nordens Ungdomsförbund, Helsingfors* för Café Norden i Kungälv 2006, kr. 10.000:-,
till *Fil. dr Maria Zackariasson, Institutt for kulturstudier, Oslo universitet* för tryckning av norsk - svensk bok om den globala rättviserörelsen, kr. 8.000:- samt
till *Fil. dr Jonas Harvard, Institutionen för humaniora, Mittuniversitetet, Östersund* för jämförande studie om den allmänna opinionen i Danmark och Sverige, kr. 5.000:- till resor.

I november 2006 utdelades följande anslag:

- till *Fil. dr Per Bäckström, Tromsø univ.* för nordisk avantgardekonferens, kr. 8.000:- till nordiska doktoranders resor,
- till *Nordisk Skoleudvalg, Herning* för nordiskt lärarseminarium, kr. 5.000:- till busshyra ,
- till *Göteborgs Stadsbibliotek och Föreningen Norden i Göteborg* för ”Nordiska möten”, kr. 5.000:-,
- till *Dansk Selskab for Romantikstudier* för konferensen ”Svensk og dansk romantik”, kr. 7.000:-,
- till *Historiska inst., Åbo Akademi* för svenskt och finländskt studiebesök på Åland, kr. 8.000:-,
- till *Heraldisk Selskab, Köpenhamn* för 4:e nordiska heraldikerkonferensen, kr. 5.000:- till transporter,
- till *Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors univ.* för nordiskt symposium, kr. 10.000:-,
- till *Nordiska Nätverket för Editionsfilologer* för konferens om bokens materialitet, kr. 15.000:-,
- till *Afdeling for Navneforskning, Köpenhamns univ.* för symposium om regionalitet i Sydskandinavien, kr. 5.000:-,
- till *Centrum för biologisk mångfald, Sveriges lantbruksuniv.* för nordiskt symposium om Linnés Lappland, kr. 5.000:-,
- till *Nordiska Visskolan, Kungälv* för 20-årsjubileum, kr. 15.000:-,
- till *Korpilombolo Kulturförening* för kulturfestival, kr. 10.000:- till nordiska deltagares resor,
- till *Den islandske husflidsforening* för Nordisk husflidskonference, kr. 8.000:-,
- till *Nordnorsk Kunstnersenter, Svolvær* för miniseminarieret ”Transparent realisme”, kr. 8.000:- till nordiska föredragshållares resor,
- till *EDS Riksförbund, Sverige* för 3:e nordiska konferensen om Ehlers-Danlos syndrom, kr. 10.000:-,
- till *Folkungaskolan, Linköping* för Nordisk elevträff 2007, kr. 10.000:-,
- till *Nätverk rörande politisk kultur i Jyväskylä och Uppsala* för projektpresentation vid nordiska historikermötet i Island 2007, kr. 12.000:-,
- till *Historiska inst., Göteborgs univ.* för gästbesök från Åbo Akademi, kr. 8.000:- till bussresa,
- till *Institutionen för svenska språket, Göteborgs univ.* för inbjudan av nordiska gästföreläsare, kr. 7.000:-,
- till *Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors univ.* för svenskt gästforskarbesök, kr. 3.000:-,
- till *Pohjola-Nordens Lapplandsdistrikt* för utbildnings- och studieresa för lärare i svenska språket, kr. 10.000:- till busshyra,

- till *Avdelningen för finska språket, Stockholms univ.* för inbjudan av två nordiska gästföreläsare, kr. 4.000:-,
- till *Nordisk Nettverk för Middelaldermuseer* för seminarium om tillgänglighet för funktionshindrade, kr. 5.000:-,
- till *Fil. dr Maija Runcis, Nacka* för utgivning av boken ”Att ta makten över barnen”, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Agneta Rehal, Södertörns högskola* för tryckning av avhandling om barnboks författaren Tove Jansson, kr. 6.000:-,
- till *Tidskrift för litteraturvetenskap* för temanumret ”Ord och bild”, kr. 5.000:-,
- till *Professor Helge Sandøy, Nordisk Institutt, Bergen* för utgivning av boken ”Utalandsk eller heimlig skrivemåte?”, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Anna Orrghen, JMK, Stockholms univ.* för avhandling om konsten i det medierade samhället, kr. 5.000:-,
- till *Nationalmuseet, Köpenhamn* för utgivning av ”Dead Warriors in Living Memory”, kr. 10.000:- till fotoinköp,
- till *Fil. dr Liv Nilsson Stutz, Arkeologiska inst., Lunds univ.* för utgivning av boken ”Tillvarons gränsland”, kr. 5.000:-,
- till *Arkeologiska inst., Lunds univ.* för tryckning av Nordic TAG-antologi, kr. 5.000:-,
- till *Fil. licentiaterna Lars och Nanna Cnatingius, Stocksund* för utgivning av skriften ”Ruiner”, kr. 8.000:-,
- till *Fil. dr Paula Henriksson, Litteraturvetenskapliga inst. Uppsala univ.* för utgivning av skrift på tyska om skandinavisk editions historia, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Anders Ottosson, Historiska inst., Göteborgs univ.* för tryckning av reviderad avhandling om sjukgymnastyrkets historia, kr. 5.000:-,
- till *Professor Harald Gustafsson, Historiska inst., Lunds univ.* för utgivning av nordisk forskningsantologi om 1905, kr. 10.000:-,
- till *Fd riksdagsledamoten Kaj Björk, Stockholm* för utgivning av biografi om tidningsmannen och politikern Allan Vougt, kr. 10.000:-,
- till *Cand. Pol. Judith Vogt, Valby* för utgivning av boken ”Hemmeligstemplet. Sverige bag facaden 1933 – 45”, kr. 10.000:-,
- till *Bokförlaget Pontes, Lysekil* för utgivning av Adelaide von Hauswolffs dagbok 1808-1809, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Erik Axelsson, Historiska inst., Uppsala univ.* för tryckning av avhandling om historieanvändningen i norsk och svensk EU-debatt 1990-1994, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Jon Wiklund, Enskede och docent Pernille Harsting, Stenbjerg* för webbaserad svensk-finländsk retoriksamling, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Petra Garberding, Etnologiska inst., Södertörns högskola* för tryckning av avhandling om tonsättaren Kurt Atterberg, kr. 10.000:-,

- till *Doktoranden Henrik Rosengren, Historiska inst., Lunds univ.* för tryckning av avhandling om kompositören Moses Pergament, kr. 10.000:-,
- till *Førsteamanuensis Reidar Bakke, NTNU, Trondheim* för utgivning av artikelsamling om vokaltraditioner, kr. 8.000:-,
- till *Musiklektor Britta Bremberg, Haninge* för gehörsmetodiskt samarbetsprojekt "Listen to Scandinavia", kr. 8.000:- till inköp av svenska musikrättigheter,
- till *Doktoranden Mia Åkestam, Konstvetenskapliga inst., Stockholms univ.* för tryckning av avhandling om bebådelsen, kr. 10.000:- till bildinköp,
- till *Gallen-Kallela Museet, Helsingfors* för översättning till finska av konstkatalogen "Nordiska konstnärspår", kr. 10.000:-,
- till *BildMuseet, Umeå* för utgivning av skriften "Människor i Norr", kr. 10.000:-,
- till *Docent G. Bloxham Zettersten, Köpenhamn* för utgivning av skrift om dansk-svenska arkitekturprocesser, kr. 5.000:-,
- till *Fil. dr Torbjörn Söder, Inst. för moderna språk, Uppsala univ.* för forskning om värmlandsfinska, kr. 10.000:- till nordiska resor,
- till *Doktoranden Sanne Krogh Groth, Musikvidenskabeligt Institut, Köpenhamns univ.* för studier av svensk elektroakustisk musik, kr. 6.000:-,
- till *Fil. dr Kajsa Tönnesson, Danmarks miljøundersøgelser* för studier av djurplankton på Grönland, kr. 8.000:- till resa,
- till *Nordisk informationskontor, Akureyri* för inköp av projektor, kr. 15.000:-,
- till *Nordiska konstskolan, Karleby* för bokinköp, kr. 6.000:-,
- till *Tidskriften OOTAL* för nordiskt deltagande i Stockholms internationella Poesifestival, kr. 10.000:-,
- till *Producenten Ida Junker, Stockholm* för Fabula Storytelling Festival, kr. 10.000:- till resor,
- till *Konstnären Madeleine Park, Oslo* för nordiska utställnings- och seminarieprojektet "The provincialists 1:3", kr. 20.000:-,
- till *Bildkonstnären Anne Østergaard, Viby J.* för ett studieupphåll i Svolve, kr. 5.000:-,
- till *Textilarbetsgruppen Fokus Fabrik, Borgå* för svenskt-finländskt textildesignprojekt, kr. 10.000:-,
- till *Nordvisa* för utgivning av samlings-CD i anslutning till Nordiska viskollans jubileum, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Stockholm* för projektet "Finsk tango i centrala Stockholm", kr. 7.000:-,
- till *Professor em. Jan-Gunnar Sjölin, Lunds univ.* för nordiska performancegruppen "Stormens öga", kr. 7.000:- till busshyra,
- till *Nordiska teatersällskapet r.f., Helsingfors* för nordiska planeringsresor, kr. 15.000:-,

- till *Teater Laika, Stockholm* för barnteaterföreställning av Gro Dahle, kr. 10.000:-,
- till *Regissör Harriet Abrahamsson, Sjøborg* för nordiskt teater- och upplysningsprojekt, kr. 5.000:-,
- till *Designer Maria Kristofersson, Göteborg* för deltagande i nordiskt keramiksymposium i Skælskør, kr. 3.000:- samt
- till *Bildkonstnärerna Line Bergseth, Oslo och Katarina Norling, Stockholm* för Linnéinspirerade projektet ”Gemensam flora”, kr. 10.000:-.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

utlyser anslag till ansökan under 2007

Letterstedtska föreningens uppgift är att befordra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på industrins, vetenskapens och konstens områden. Under 2007 kommer anslag att utdelas vid två tillfällen, dels under våren, dels under hösten.

*Ansökan om anslag inges skriftligen till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE - 104 22 Stockholm. Ansökan skall insändas **före** den 15 februari och **före** den 15 september 2007. Poststämpelns datum gäller.*

Besked om utdelade anslag ges skriftligen i slutet av maj resp. i slutet av november 2007.

I. Anslag utdelas i första hand till följande ändamål:

- Anordnande av nordiska konferenser och seminarier. Ansökan insändes av arrangörerna varvid konferensspråk och specificerade kostnader anges. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten beviljas ej.
- Gästbesök av forskare från annat nordiskt land. Ansökan insändes av den mottagande institutionen. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten beviljas ej.
- Tryckning, översättning eller språkgranskning av publikationer av gemensamt nordiskt intresse. Offert skall bifogas ansökan. Till periodiska skrifter ges engångsanslag.
- Vetenskapliga, jämförande studier av företeelser i de nordiska länderna som är av gemensamt nordiskt intresse. Doktorander skall bifoga intyg om sin forskning från handledaren. Av intyget skall framgå varför anslag bör ges till det uppgivna ändamålet.
- Inköp av litteratur eller kontorsutrustning till nordiska institutioner eller lärosäten med utpräglad nordisk inriktning. Kostnadsberäkning skall bifogas ansökan.

Ansökningsbeloppets storlek bör ligga i intervallet 10.000 till 50.000 SEK.

Anslag utdelas enligt föreningens praxis **ej** till:

- projekt som ägt rum vid ansökningstillfället,
- resor och uppehålle inom det egna landet,
- festskrifter eller seminarier av avtackningskaraktär,
- till löner, arvoden, traktamenten eller normala levnadsomkostnader samt
- till renodlade medicinska ändamål.

- II. Under 2007 står sammanlagt 100.000 SEK till förfogande för främjandet av *nordiskt konstnärligt utbyte*. Ansökan insändes före den 15 februari och före den 15 september 2007 till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE - 104 22 Stockholm.
- III. *Enskild person eller enskilda personer* kan också ansöka om anslag för *studieresor till annat nordiskt land*. Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 2.000 till 10.000 SEK. De sänds in **före** den 15 februari 2007 till: (poststämpelns datum gäller)

Danska sökande:

Letterstedtska föreningens danska avdelning c/o Steen A. Cold, Engbakken 6, DK - 2830 Virum

Finländska sökande:

Letterstedtska föreningens finländska avdelning c/o Dag Lindberg, Lönnrotsgatan 7 b 16, FIN - 00120 Helsingfors

Isländska sökande:

Letterstedtska föreningens isländska avdelning c/o Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrun 36, IS - 102 Reykjavík

Norska sökande:

Letterstedtska föreningens norska avdelning c/o Kolbjørn Skaare, Professor Dahls gate 42, NO - 0260 Oslo

Svenska sökande:

Letterstedtska föreningens svenska avdelning, Box 22333, SE - 104 22 Stockholm

Anm. Den svenska avdelningen tar även mot ansökningar **före** den 15 september 2007.

En fullständig förteckning över utdelade anslag återfinns i årets sista nummer av *Nordisk Tidskrift* (4/2006 och 4/2005). Se Letterstedtska föreningens hemsida: www.letterstedtska.org

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

STORT ANLAGT OG FORFRISKENDE STUDIE AV IBSEN I LITTERATURHISTORISK KONTEKST

De fleste bøker om Ibsen i de senere år har enten hatt en variant av fransk poststrukturalisme som teoretisk ståsted, eller hatt en mindre teoretisk, ”common sense” holdning til litterær metode. *Toril Mois* bok skiller seg klart fra disse ved at hun forsøker, som hun sier, ”å utvikle en litteraturforskning som bygger på hverdagsspråkfilosofien til J. L. Austin, Ludwig Wittgenstein og [Stanley] Cavell” (s. 27).

Denne tilnærmingen gir oss blant annet en serie nærlesninger som senere Ibsenforskere vil ha stor nytte av. Moi våger å gå sakte frem, hun har et godt øye for nyanser og tvetydigheter, og hun setter de enkelte observasjonene inn i en ramme som utgjøres av store deler av Ibsens produksjon og av hans plass – slik hun ser det – i europeisk litteraturhistorie. Denne rammen er forholdsvis romslig i den forstand at den ikke styrer lesningen så stramt at den blir sterkt selektiv. Tarantellaen i *Et dukkehjem*, sentrale scener i *Fruen fra havet*, hovedtrekk i *Sancthansnatten* – dette er bare noen av de mange eksemplene på Mois innsiktsfulle og spennende lesninger, spennende fordi de sier noe nytt eller formulerer det mange kanskje har ant på fint poengterte måter.

Ibsens modernisme er også forfriskende fordi Moi konsentrerer seg om et til dels uvanlig knippe stykker for å diskutere og illustrere Ibsens utvikling. Både *Kjærlighedens Komædie* og *Kejser og Galilæer* vies stor oppmerksomhet som viktige steg på veien mot modernisme. Moi plasserer seg i rekken av de forholdsvis få som i de senere tiår har tatt Ibsens ”verdenshistoriske skuespil” på alvor. Hos henne er det ikke en appendiks i dikterens utvikling, men ”selve omdreiningsaksen i Ibsens verk” (s. 265). Blant de senere skuespillene får, som forventet, *Et dukkehjem*, *Vildanden* og *Rosmersholm* stor oppmerksomhet, men Moi gir også en inngående analyse av *Fruen fra havet*. Alle disse diskusjonene av enkeltverk er inciterende.

Ettersom *Kejser og Galilæer* er slikt et enormt verk, må Mois analyse gå raskt henover store deler av stykket, men der hun stopper opp, gir overordnede teater-teoretiske problemstillinger dybde til diskusjonen. Særlig fint er etter mitt syn det Moi sier om *Et dukkehjem* og *Fruen fra havet*. Hennes tidligere bøker og artikler om feminisme holdes i bakgrunnen, men diskusjonen av Nora og Helmer vitner om en forfatter som er hjemme – uten å bli dogmatisk – i moderne kjønnsdebatt. Ikke minst i *Fruen fra havet* finner Moi en vektlegging av det hverdagslige som hun ser som et sentralt ledd i Ibsens oppgjør med idealismen. ”Det hverdagslige” er naturligvis et omfattende og utflytende begrep, og jeg skulle gjerne sett at Moi hadde diskutert dette grundigere. Hvor sterkt mener hun f. eks. at det bør knyttes til kjønnspolitikk? Men at denne komponenten i Ibsens samtidsdramaer tas opp, er uventet i god forstand.

Mois overordnede prosjekt er å vise at Ibsen er en modernist eller protomodernist, med andre ord at han i dramaets historie bryter nytt land på tilsvarende måte som Baudelaire og Flaubert gjør det i henholdsvis poesi og romankunst. Hennes ambisiøse forsøk på dette begynner med en påstand som meget vel fortjener å gjentas: Det er ingen ”grunnleggende motsetning mellom realisme og modernisme” (s. 16). Dette leder til en undersøkelse av idealismen som modernismens motpol. Mois meget nyttige presentasjon av idealismens estetikk – den har vært gjenstand for et ”historisk hukommelsestap”, sier hun (s. 21) – tar utgangspunkt i tysk filosofi fra slutten av 1700-tallet (især Hölderlin, Hegel og Schelling), hvor en platonsk forening av det skjønne, det sanne og det gode blir formet som et litterært program. Moi kan

viser hvor seiglivet denne estetiske fordringen har vært. Hennes analyse av *Kejser og Galilæer* har som hovedpoeng at dette stykket representerer Ibsens oppgjør med idealismen, og derved åpner hans karriere for trekk som gjør ham til modernist: et kritisk blikk på språket, meta-teatraliske tablåer, oppgjør med tradisjonelle kjønnsroller, etc.

Dette utgangspunktet gir Moi anledning til å ta opp aspekter ved Ibsens kunst som har vært lite omtalt eller gått helt upåaktet hen. Det er som sagt en fruktbar forbindelse i *Ibsens modernisme* mellom litteraturhistorisk orientering og nærlæsning. Men de litteraturhistoriske "paraplyene" over analysene egger til kritiske spørsmål. Jeg avsluttet listen i slutten av forrige avsnitt med et "etc." for å illustrere usikkerheten i definisjonene av litterære og kulturelle bevegelser som modernisme, realisme og idealisme. Kan og bør de gripes i en kort formel-preget oppsummering? Eller kan og bør de skilles fra andre typer litteratur ved hjelp av en liste med karakteristika? Hvor lang og detaljert bør en slik liste være? Bør den bare inneholde trekk som all litteratur innen bevegelsen viser? Bør den ta med tematiske, ideologiske momenter så vel som litterær praksis i de forskjellige genrer?

Allerede i 1924 advarte idéhistorikeren A. O. Lovejoy i en berømt artikkel mot korte, bastante oppsummeringer av litterære bevegelser. De er "too rough, crude, undiscriminating", sa han, og hevdet at forskeren heller må ta for seg "certain simpler, diversely combinable ... components of such complexes". Med andre ord, det er egentlig ikke mulig, og det tjener ikke noe fornuftig formål, å studere romantikken – eller modernismen – som noe enhetlig. I *Philosophische Untersuchungen* (1953) foreslår Wittgenstein i avsnittene 65-67 at en klasse av ting eller aktiviteter i mange tilfeller mest fornuftig kan oppfattes som en "familie": Vi ser familielikheten, men det betyr ikke at alle medlemmene må ha ett trekk felles.

Det ville være urimelig å fordre at Moi skulle gå langt inn i den filosofiske debatten omkring slike grunnleggende trekk ved vår språkbruk. Men ikke minst siden hun selv nevner Wittgenstein som en av sine hjelpere, burde hun diskutert og klarlagt hvordan hun bruker ord som "modernisme" og "idealisme". Hennes praksis er nemlig noe springende. På sidene 105-106, for eksempel, gjør hun det gode poenget at realismen ikke er "noe enkelt og helhetlig fenomen", mens idealismen her og i andre sammenhenger bare i mindre grad blir gjenstand for en slik problematisering. Hvis Moi hadde hatt en mer konsekvent oppmerksomhet mot kriteriene for klassifikasjon, ville behandlingen av noen av hennes viktigste begreper blitt mer nyansert. Dette gjelder ikke minst ordet "skeptisisme". Hun ville også blitt tvunget, tror jeg, til å se nøyere på litterær praksis i noen av bevegelsene hun drøfter. Det ville på en del punkter kunne gitt henne motforestillinger til de konklusjonene hun nå har.

"Say not the struggle naught availeth", skrev den engelske poeten Arthur Hugh Clough om energiske forsøk på å nå ambisiøse mål. Jeg er kritisk til visse sider ved Mois diskusjon av de store trekk i europeisk litteraturhistorie, men også i disse delene av *Ibsens modernisme* gir forfatteren om og om igjen leserne anledning til å studere nye og interessante forbindelser. Særlig fint er det, synes jeg, at hun tar frem Arne Garborgs tanker om *Kejser og Galilæer*. Alt i alt har Toril Moi gitt oss en meget verdifull studie.

Ibsens modernisme er velsignet fri for sjargong. Moi gleder seg åpenbart, i likhet med noen av teoretikerne hun henviser til, over hverdagsspråket muligheter. Boken er strukturert med pedagogisk sans for at hovedpoengene skal komme tydelig frem, men dette medfører en del unødvendige gjentakelser. Den norske utgaven er oversatt av Agnete Øye. Hun har gjort en solid jobb, men har ikke kunnet hindre at den engelske originalen skinner igjennom på en del steder. For eksempel er "automaton"

oversatt som ”automat”: Det er ikke direkte galt, men uheldig ettersom det norske ordet har en hovedbetydning som trekker tankene i helt andre retninger. Det er få trykkfeil. Illustrasjonene er godt valgt og fint reproduisert. I ett tilfelle, Bergsliens *En Aften ved Sæteren*, er det ikke overensstemmelse mellom bildet og teksten (s. 225). På sidene 213-14 er det feil i nummereringen av fotnoter, som ellers gjennom hele boken gir leseren ryddig orientering om sekundærlitteratur. Moi behandler andre forskere, også de hun kritiserer, med respekt. Pax har all ære av omslag, typografi, trykk og innbinding.

Bjørn Tysdahl

Toril Moi. *Ibsens modernisme*. Oversatt av Agnete Øye. Pax forlag, Oslo, 2006.

IBSENS MESTERSKAP UNDER LUPEN

Egil Törnqvists Ibsen – Byggmästaren er ikke den mest glamorøse av alle de bøkene som er utgitt ved markeringen av hundreårsminnet for Ibsens død. Til gjengjeld går den tettere inn i et studium av det som er den dramatiske tekstens virkemåte enn kanskje noen av de andre gjør. Det er et poeng for Törnqvist at et skuespill er en sammenstilling ikke bare av ideer, ambisjoner og interesser, men primært en sammenstilling av ord og en distribusjon av informasjon, tilsynelatende rettet fra en av personene på scenen til en eller flere andre, men i realiteten beregnet på tilskuerne i salen (eller på leserne). Ibsens mesterskap består neppe i at han hadde en spesiell psykologisk eller sosiologisk kompetanse til forskjell fra andre diktere, men at han hadde særlige innsikter i hvordan en handling med flere personer involvert bygges opp på dramatisk vis, og hvordan ord i en kontekst virker på et oppmerksomt publikum. Det er slike innsikter som skaper en dramatiker, og det er dette som ligger i valget av tittel. Særlig original er tittelen ikke; en variant er brukt i Gunnar Brandells *Nordiskt drama* (1993), hvor den lengste studien heter ”Byggmästare Ibsen”.

Problemstillingen er altså hvordan skuespillets tekst virker inn på mottakeren, og dette blir på instruktivt vis variert i seks kapitler med hvert sitt av samtidsskuespillene som studieobjekt. Det er *Et dukkehjem*, *Gengangere*, *Rosmersholm*, *Hedda Gabler*, *Bygmester Solness* og *Lille Eyolf*. Da Törnqvist i 1999 gav ut en bok om fjernsynsteaterproduksjoner av Ibsens og Strindbergs skuespill, var det for Ibsens vedkommende de samme skuespillene han studerte, bortsett fra at *Vildanden* var valgt i stedet for *Rosmersholm*. At han har sine favoritter blant Ibsen-stykkene, sveker naturligvis ikke argumentasjonen.

Törnqvist har vært lenge i faget dramaturgi, som forsker og lærer, og også i denne boken er det mye å glede seg over. Han minner om den aristoteliske konstateringen at det tragedien etterligner ikke er mennesker, men handlinger. Dette er i innledningen til kapitlet ”Handlingsförloppet i *Et dukkehjem*”. Ved en liten unøyaktighet har det samme kapitlet i innholdsoversikten fått tittelen ”Handlingsföljden i *Et dukkehjem*”. Er ’förlopp’ og ’följd’ synonymer på svensk? På norsk synes det å være en liten nyanseforskjell. Med ’handlingsforløp’ tenker vi til dels på det tidsavsnittet handlingen spenner over, men også prosessen, det som skjer. Med ’handlingsfølge’ tenker vi mer på konsekvensene, den årsaksmessige sammenhengen. For Törnqvist sier disse ordene noe defintivt om sjangeren dramatik. Dramaet preges av ”handlingsförloppets koncentrerade karaktär och de följder detta har” (s. 29). Menneskeskildring og tematikk blir av sekundær interesse. Begreper som idealisme, modernisme, realisme er ikke i fokus i denne boken.

Med samtidsdramatikken gikk Ibsen bort fra monologer på scenen, har det vært sagt. Men den som ser etter, vil med Törnqvist finne at Nora har hele 13 monologer. Det kan ha sammenheng med hennes fortvilelse i deler av handlingen. Analysen av disse monologene er for øvrig utmerket. I kapitlet "Strukturen i *Gengangere*" blir det understreket at det dreier seg om et uvanlig fasttømret byggverk. Likevel finner Törnqvist grunn til å peke på at de dramaturgiske kravene ikke alltid rimer med hva som er plausibelt. Når fru Alving velger å fortelle pastor Manders sannheten om sin avdøde manns utskielser dagen før pastoren skal holde en minnetale om denne mannen, i anledning innvielsen av barnehjemmet som bærer hans navn, betegnes dette som et slående eksempel på kollisjon mellom dramaturgiske og mimetiske krav. Dramaet krever at Manders så vel som vi tilskuere må få denne viktige informasjonen tidlig i handlingen, og så blir det motivert psykologisk med at fru Alving må få forsvare seg mot pastorens anklage om at hun har vært en dårlig hustru og mor. Törnqvist har rett i at det er dramaturgien som betinger psykologien, og slik må det være. Det viser for øvrig at et begrep om plausibel eller realistisk psykologi knapt har noen berettigelse i et slikt drama. Etter mitt syn kan hverken den som ser skuespillet for første gang eller den som har lest det grundig her klage over utilstrekkelig motivering.

Analysen er ofte subtil, men sjelden uakseptabel. Enkelte vil nok avvise at Ibsen med Regines bemerkning til Engstrand "Det drypper jo af dig" kan ha ønsket å framkalle en assosiasjon til kjønnssykdommen gonoré ('dryppert'), men utenkelig er det ikke (jf. s. 95). Utkastet hadde opprinnelig "driver", men "drypper" ble foretrukket.

De enkelte kapitlene belyser ulike aspekter ved skuespillene. Det er handlingsgangen i *Et dukkehjem*, strukturen i *Gengangere*, åpningssekvensen i *Rosmersholm*, informasjonsstrategien i *Hedda Gabler*, sykdomsmotivet i *Bygmester Solness* og forvandlingene i *Lille Eyolf*. Å skille klart mellom førstegangs tilskuer eller leser (R1) og den som kjenner hele stykket fra tidligere resepsjon (R2), kan være klargjørende i detaljanalysen. Opptrinnet med frøken Tesmans hatt i *Hedda Gabler* har vært studert mer eller mindre grundig mange ganger tidligere. Etter Törnqvists gjennomgang av det, bør emnet være uttømt (jf. s. 141–49). At vinløvmotivet i samme stykke bryter med dets "i øvrigt realistiska ton" (161), er en overraskende påstand. Etter min mening illustrerer den realismebegrepets manglende relevans ved Ibsens samtidsdramatikk.

Et viktigere spørsmål er hvordan vi skal forstå slutten i noen av disse skuespillene. Som så mange andre siterer Törnqvist Ibsens ord i rimbrevet til Brandes: "jeg spørger helst; mit kald er ej at svare." Han viser til Koht, merkelig nok ikke til Ibsen (HU 14, 449). Det står nemlig mer i diktet. Det står at siden den andre har tatt bryet med å dyppe sin penn og stille spørsmålet, skal han likevel få et svar. Dette svaret vil være et spørsmål tilbake, "og undskyld at – da hånden med i spillet / en digter har – der spørges i et billed" (450). Dikteren taler i bilder, og bildene krever fortolkning.

Når det gjelder slutten av *Gengangere*, valgte Ibsen å la teppet gå ned før fru Alving har avgjort om hun vil gi Oswald den siste håndrekingen eller ikke. Törnqvist hevder at dikteren har valgt "frågeteckenslutet" (108). Det kan også oppfattes som et signal om at det spørsmålet ikke er vesentlig. Oswald er åndelig død; hva moren vil gjøre, kan ikke endre det. Dramaets forferdelige utgang er et tragisk nødvendig og uløselig dilemma. Derfor slutter handlingen her.

Enkelte vil sikkert spørre om vi ikke nå snart har tilstrekkelig med bøker om Ibsens dramatikk. I denne bransjen er det ikke tale om å komme til bunns i tingene. Stadig nye tilnærminger må ønskes velkommen. Törnqvists nye bok demonstrerer

bedre enn de fleste verdien av oppmerksom lesning.

Asbjørn Aarseth

Egil Törnqvist. *Ibsen – Byggmästaren*. Amsterdam Contributions to Scandinavian Studies. Vol. 2. Scandinavisch Instituut, Universiteit van Amsterdam 2006.

HENRIK IBSEN – ET BARN AV SIN TID?

I medieprofessor *Helge Rønnings* omfangsrike bok *Den umulige friheten. Henrik Ibsen og moderniteten* knyttes Ibsens dramaer konsekvent til 1800-tallets idealer, tanker og ideologier. I mangt blir det selve liberalismens tragedie som kan gjenfinnes i dramaene, slik friheten – individuelt og som samfunnsmenneske – viser seg å være umulig. I mange konfrontasjoner – med fortid, med egen svikt, med alt det gjengangeraktige som lever videre blant menneskene – går drømmen om frihet i grus. Men er det slik at Ibsens stykker først og sist speiler sin samtid, og at vi langt på vei kan forstå dem ved å sette oss inn i mest mulig av tankegodset i det Norden og det Europa Ibsen levde og virket i? Er det mulig å tenke seg at Ibsens dramaer rent ut sagt gir en åpning til å forstå den europeiske samtiden, og at forbindelsen mellom tid og tekst virkelig er så direkte og så tydelig? Hvis Ibsen først og fremst speiler sin tid og sin tids problemer, må det bli vanskelig å forklare hvordan han både på scenen og i forskningen ser ut til å ha en helt egen aktualitet. Det spørsmålet jeg har stilt meg hele veien under lesningen av Rønnings bok – som trekker på vidtgående idéhistoriske, kulturhistoriske og litteraturhistoriske kunnskaper – er hvordan det blir mulig å forstå denne aktualiteten om man anlegger en historiserende betraktningssmåte, og viser at Ibsen diktet på 1800-tallets europeiske historie, idé- og tankeverden, utvikling, erfaringer og konflikter? Ibsen speiler selvsagt sin tids motsetninger, og mangt i hans dikterunivers kan forstås ut fra forklaringsmodeller som er av historisk eller mer spesielt av litteraturhistorisk art. Men ikke alt; kanskje ikke engang det meste.

Ibsen var utvilsomt et barn av sin tid, og en av dem som mest lydhørt registrerte, tolket og i dramaets form fremstilte sin tids konflikter. Rønning viser dette gjennom en serie utførlige utlegninger om historiske forhold, i Norge, Tyskland og Italia med sideblikk til Danmark (hvor Brandes og mange andre aktører er viktige) og til Sverige (Strindberg). Han bruker historiske og idéhistoriske verker for å belegge sine utredninger, og innenfor rammen av Ibsen-boken får vi faktisk ikke så lite av en litteraturhistorie som trekker på den allmenne historiske utvikling i en grad vi sjelden ser i dag. Politikk og økonomi og ideer og ideologier utgjør et bakteppe for Ibsens virksomhet, fra *Catilina* til *Naar vi døde vaagner*. Spørsmålet er hvor langt slik kunnskap kan hjelpe oss til å forstå Ibsens dramatiske arbeider, hvis det å tolke tekstene for å forstå dem bedre er et hovedmål.

Rønning er ikke i tvil om den tette sammenhengen mellom tid og tekst, mellom erfaring og diktning, mellom dilemmaer og konfliktstrukturer i samfunnet og de individualiserte konfliktene Ibsen faktisk legger inn i familiedramaer. Men selv om han advarer mot den "realistiske feilslutning" i tilknytning til lesningen av *Bygmester Solness*, og selv om han ser de psykologiske dyp i *Rosmersholm* og en åpning mot modernismen i Ibsens siste skuespill, er det i alle fall grunn til å tenke over om ikke bakgrunnsstoffet i alle varianter og versjoner blir tillagt for stor vekt i forhold til den bearbeidelse og overskridelse som Ibsen-stykkene innebærer. Det er særlig de mange og ikke alltid meningsbærende paralleller til andre tekster som tar opp lignende konflikter, bruker personer av samme yrkesgruppe eller beskriver miljøer

som minner om Ibsens, som synes unødvendige. Hvor mye bedre forstår vi for eksempel *En folkefiende* om vi vet hvilke andre fremstillinger av journalister og redaktører samtiden kan vise til? Hvor avgjørende er informasjonen om byggeboom og eiendomsspekulasjon i Kristiania på slutten av 1800-tallet for vår forståelse av *Bygmester Solnes*? Ikke noe av det som tas opp, er uten betydning, men av og til ville boken tjent på å utelate noe av bakgrunns materialet, og ofte ville det ha vært en fordel om det ikke ble tilskrevet så mye tolkningspotensial som vi av og til har en følelse av.

Når det er sagt, skal det også fremholdes at Rønnings historiske bevissthet – ofte mangelvare i dag – er utvilsom, men han vet også fra gammelt av at bevisstheten er et historisk produkt. Dermed kunne siktemålet med studien like gjerne sies å søke å forstå en epokes erfaringer ved å bruke Ibsens verk som nøkkel, slik det nevnes tidlig i boken, men Ibsens verker er så utvilsomt hovedsak etter hvert som vi leser de mer enn 400 tette og velskrevne sidene. Med støtte i teoretikere som Georg Lukács og Raymond Williams og Eric Hohsbawn og med en utrolig bredde i lesningen av historiske fremstillinger av alle slag, med en klar overbevisning om at den tradisjonelle og historiserende tolkningen av liv og verk og historie er relevant og kanskje til og med gyldig, minner mangt og mye i Rønnings bok om den litteraturforskning som var dominerende på 1970-tallet. Det betyr selvsagt ikke at den er gammelmodig eller avlegs; vi er altfor raske med å kvitte oss med innsikter som burde gis lengre levetid. Likevel kan det til tider bli i meste laget med kontekst, og tilsvarende mindre med tekst – dvs. kommentarer til og analyser av det som er Ibsen og som gjør at han leses og spilles og skrives om den dag i dag – hans dramatiske arbeider.

Det skal selvfølgelig ikke underslås at *Den umulige friheten. Henrik Ibsen og moderniteten* har Henrik Ibsens diktverk i sentrum, og at tekstene tas på alvor og blir relativt grundig behandlet etter at de er satt inn i den brede så vel som den konkrete og smale kontekst. Hvordan koblingen mellom ulike former for kontekst eller innramming skjer, kan avleses fra noen kapitteloverskrifter: ”Konjunktursvingninger og tårnsykdommer” tar for seg *Samfundets støtter* og *Bygmester Solness*. To ulike dramaer utgitt med 15 års mellomrom stilles her sammen, og lignende grep gjøres i en rekke kapitler. Noen ganger virker sammenstillingen både rimelig og givende; for eksempel når *Et dukkehjem*, *Fruen fra Havet* og *Hedda Gabler* behandles i kapittel 9, eller når kapittel 10, ”Idealiser og illusjoner”, tar for seg *Vildanden* og *John Gabriel Borkman*. Når tekstlesningen først begynner og vi følger fortolkerens vandring i tekstens betydningsmønstre, er Rønning en god fører. Han trekker på tidligere Ibsenforskning, om han nå må argumentere mot enkelte tolkninger eller kan finne støtte for sine egne hos forgjengerne. Enkelte ganger ser det ut til at Atle Kittangs bok om Ibsens heroisme brukes som støtte og belegg for Rønnings egne lesninger, men han skal også ha ros for å trekke frem tolkninger av Ibsen som sjelden eller aldri blir referert til i forskningen.

Uaktet kritiske innvendinger er Helge Rønnings bok om Ibsen og moderniteten en bok som enhver med interesse for Ibsen bør lese, for den plasserer Ibsen i en bred, europeisk sammenheng og gjør rede for historiske og sosiale forhold som var med på å forme ham som menneske og dikter. Så kan man spekulere over hvordan sammenhengen mellom tid og tanke, mellom liv og verk, mellom erfaring og kunst er, og man har et bedre grunnlag for stadig å være forundret over Ibsens popularitet og aktualitet.

Hans H. Skei

Helge Rønning. *Den umulige friheten. Henrik Ibsen og moderniteten*. Gyldendal, Oslo 2006.

HENRIK IBSEN I UNGE ÅR

Hundreårsmarkeringen av Henrik Ibsens død kunne knapt passere uten at en ny biografi ble skrevet. Forlaget som står som utgiver av Henrik Ibsens skrifter, Aschehoug, ba høsten 2002 historikeren *Ivo de Figueiredo* om å påta seg oppgaven. Etter alt å dømme var biografien han i 2002 fikk Brage-pris for – om J. B. Hjort – grunnen til at han som historiker og ikke litteraturforsker, ble spurt. Om det foreliggende første bind kan man i beste fall si at det ennå er usikkert om det var et fornuftig valg å velge en historiker til dette arbeidet. Det som for ham sikkert har fremstått som nytt og spennende, er for en norsk litteraturforsker eller litteraturhistoriker gammelt nytt og ganske så velkjent. Men det er også klart at biografen makter å sammenstille og sammenskrive mange typer viten og kunnskap om Ibsens liv, selv om det i for liten grad er en *litterær* biografi vi har fått.

I en prolog hevder forfatteren at hans bok om Ibsens liv også tar for seg Ibsenmyten som tradisjonen har utformet gjennom et århundre. ”Mytene er virkelige nok, derfor må de verken dyrkes eller drepes. Man må løfte dem opp og titte bak dem; deretter må de settes forsiktig tilbake på plass.” Jeg vet ikke om dette betyr noe som helst annet enn det alle som skriver biografier gjør, og i praksis synes det å bety at forfatteren undersøker eller drøfter alt og alle som har sagt noe om Ibsen, for så å balansere, nøytralisere, justere, antyde hva som er mest sannsynlig. Slikt blir det ikke levende skildring av, og selv om vi på denne måten får en pålitelig biografi, får vi også en heller kjedelig tekst. Vi ser aldri Ibsen gjennom ett par øyne, og vi ser ham så å si alltid på lang avstand, også der hvor biografen, heldigvis, tillater seg å analysere, spørre og endog spekulere.

Til tross for et note- og registerapparat på mer enn 100 sider og til tross for en tekst som fotfølger den unge Ibsen, har ikke denne leseren fått korrigert en eneste faktaopplysning eller justert en eneste myte omkring Ibsens læreår og tiden fram til og med *Peer Gynt* – det er snarere bare slik at flere opplysninger er satt sammen i en sammenhengende fortelling om Ibsens liv. Likevel er det slik at forfatteren fortjener ros for at koblingen mellom liv og dikt, mellom dikterdrøm og materielle vilkår i unge år, mellom den Ibsen var og ikke den han må ha vært i lys av hva han ble, er grundig og skikkelig gjennomført. Livet er blitt fortelling, og det er vel det som må til om ikke bøkene skal støve bort uleste.

De Figueiredo har organisert boken rundt ”stedene” i Ibsens liv – fra Skien via Grimstad, Christiania, Bergen, før han slår seg ned i Roma. I 1868, ved første binds slutt – et bind to er annonsert høsten 2007 – står Ibsen på farten til å forlate Roma. Bortsett fra å være et ordnende prinsipp, synes ikke stedene ellers å bidra med noen som helst ekstra forståelse av Ibsens liv, og enkel kronologi kunne i og for seg ha erstattet stedene. Organiseringen er nemlig til hundre prosent kronologisk: Vi får en biografi som går fra vugge til grav (når bind to kommer), men vi må anta at den etter hvert må stanse mer opp ved enkeltstykker og deres betydning enn det blir gjort i foreliggende bind. Uansett skal forfatteren ha ros for å ha lagt så vidt mye vekt på Ibsens litterære verker, også når de er dårlige som de ofte er på 1850-tallet, og jeg tror både omfang og måte å omtale verkene på, er et riktig og godt valg. Det kan selvsagt ikke bli plass for omfattende litterære analyser, men da blir det desto viktigere å forsøke å beskrive og forstå det kulturelle eller litterære felt i Norge ved midten av 1800-tallet. En slik beskrivelse må omfatte forståelsen av den rolle diktingen og dikterne var i ferd med å få i det offentlige liv, og her står det mye tilbake å ønske.

Ibsens liv må settes inn i større sammenhenger, og det må ses i forhold til små endringer og mindre utviklingstrekk, hjemme og ute. Her har Figueiredo løst vanske-

lige oppgaver på balansert vis. Men det er mange spørsmål man kunne tenkt seg grundigere behandlet: Hva var det som gjorde at Ole Bull hentet Ibsen til Bergen? Hadde virkelig Ibsen markert seg slik at det var naturlig at han ble utvalgt? Eller var det kanskje heller slik at til en av Bulls mange ville idéer – teatret i Bergen – fantes det ingen andre å hente, om han skulle prøve å få til noe annet enn det tradisjonelle (og danske)? Hele Ibsens liv som teaterarbeider blir også i denne biografien vagt og nesten uforståelig, bortsett fra dette at han i all hovedsak gjorde en dårlig jobb både i Bergen og Oslo, men altså lærte håndverket fra bunnen av, til stor nytte for den verdensdramatikk han senere skulle komme til å skrive!

I bruken av alt materiale han har funnet nyttig, er det rimelig at Figueiredo i noen grad opptrer som revisjonist; alt annet ville vært bortimot meningsløst. Når han tar tak i mange og ulike fremstillinger for eksempel av Ibsens barndom – inkludert farens fallitt – gjelder det å komme frem til noe annet og ”riktigere” enn forgjengerne. Bildet av farens skjebne og vanskjebne blir nyansert, og det er bra, men det gjør ingenting med vår forståelse av Henrik verken som guttunge eller som dikter. Kanskje tar biografen i noen grad fra oss en enkel og ikke så urimelig forklaringsmodell på noe av det Ibsen skapte – nemlig utgangspunktet som ”fallentens sønn”?

Et annet eksempel: Ibsen går i årene som teatermann i Christiania nesten i hundene. Han er fattig, gjeldsslave, han har hustru og en sønn; de som har meddelt seg om ham i denne tiden, sier at han går i laser, det går rykter om at han drikker, og alle utveier synes stengt. Men han skriver faktisk, han skriver historiske skuespill med emne fra Edda-diktningen eller fra P.A. Munchs storverk om Norges historie – *Hærmændene på Helgeland* og senere *Kongsemnerne*. Her glipper det for Figueiredo, i så måte at vi ikke får noe å vite om hvordan Ibsen arbeidet, hva som gjorde det mulig, hva som drev ham. Finnes det ikke kilder, manuskripter, beretninger, anekdoter, kunnskap i sin alminnelighet som kunne gi oss noe om det denne mannen faktisk gjorde og som alt annet på en måte var underordnet: det å skrive dramatikk? Vi får omstendighetene omkring, og vi får mottakelsen etterpå – gjerne i meste laget når det gjelder resepsjonen og Ibsens reaksjoner på den. Men vi vet ikke hvordan det var mulig å skrive det han gjorde, eller hvordan han (også rent praktisk) maktet det han gjorde. Dette er et gjennomgående problem i de fleste biografier, men her er så mye annet og løst stoff som gjerne kunne vært byttet ut med konkret dikterbiografisk stoff, at det godt kan påpekes.

Før bindet er ferdigskrevet er både *Brand* og *Peer Gynt* utgitt. De ble formidable salgssuksesser som sikrer Ibsen økonomisk, og fører til en personlighetsforvandling på alle nivåer. Mesteren er i ferd med å støpes i den form han har tiltenkt seg selv, men hva er det med disse dramatiske diktene – to av hovedverkene i norsk litteratur til alle tider – sett fra samtid og ettertid, som gjør dem så enestående? Ingen steder i biografien er biografen kjedeligere og mer alminnelig enn i omtalen av disse verkene, og det lover alt annet enn godt for det som skal komme når mesterverkene – først samtidsdramatikken og så de symbolske stykkene – begynner å komme.

Med andre ord – en blanding av grundig og skikkelig og veldokumentert biografi over et liv, men også en bok der nye forklaringsmodeller søkes etablert – uten at de særlig ofte blir bedre eller mer forklarende. Så gjenstår det å se om bind to og med det fremstillingen av det hele liv og forfatterskap gjør at mine innvendinger forstummer.

Hans H. Skei

Ivo de Figueiredo. *Henrik Ibsen. Mennesket*. Biografi. Aschehoug Forlag, Oslo 2006.

PARADOXEN SNELLMAN

Både svenskarna i Sverige och Finlands svenskar har alltid haft ett egendomligt komplexfyllt förhållande till den svenske stormannen Johan Vilhelm Snellman (1806 - 1881). Svensk i den betydelsen att han var född i Sverige, uppvuxen och utbildad i en finlandssvensk miljö i ett Finland som tillhörde Ryssland, och att han skrev och talade på svenska eftersom han aldrig lärde sig finska ordentligt.

Varför fick då Snellman aldrig ett helhjärtat erkännande av sin egen språkgrupp? Jo, för att han räknas som finskhetsrörelsens fader och för att han aktivt uppmanade Finlands ledande skikt att byta språk från svenska till finska. Ändå hör han definitivt till de stora namnen bland dem som i historien formulerat sina tankar på ”årens och hjältarnas språk” som svenskan ibland allvarligt, ibland mer skämtsamt kallats.

Snellmans långa bana kan i korthet beskrivas som journalist, professor, den finsk-nationella rörelsens grundläggare, senator, finanschef och statsfilosof. Hans födelsedag den 12 maj firas i Finland som finskhetens dag kallad Snellmansdagen. Under år 2006 uppmärksammades 200-årsminnet av Snellmans födelse på olika sätt. Bland annat genom en uppsjö böcker. Till en av de mer lättlästa men även mest informativa hör *Marja Jalavas J.V. Snellman Mies ja suurmies* (J.V. Snellman Mannen och stormannen). Här får läsaren ta del av denne ovanlige mans livsöde, av hans tankar och läror. Men man får också veta hurudan människan bakom kultgestalten var. Man har nämligen nära nog kunnat tala om en Snellmankult i Finlands historia. I decennier levde minnena kvar från den stora festen på Studenthuset i Helsingfors 1881 när Snellman fyllde 75 år. Festplatsen hade smyckats med flaggor och inskriptioner vilka hänvisade till födelsedagsbarnets lysande insatser. På scenen till studenthusets festsal stod också byster av de tyska filosoferna Kant och Hegel.

Ett av de intressantaste dragen i Snellmans tänkande är att han redan i sin ungdom starkt påverkades av Georg Wilhelm Friedrich Hegel och dennes dialektiska metod. Enligt hegelianskt sätt att se följer de historiska processerna ett dialektiskt mönster där världsanden förverkligar sig själv genom att manifesteras i allt högre samhällsformer genom triaden tes - antites - syntes. Det var inte bara Snellman som fascinerades av Hegels teorier. Den mest namnkunnige torde heta Karl Marx. Under påverkan från Hegel ansåg Snellman att ”endast förändringen är bestående”. Marja Jalava anser till och med att ”I sin tanke om alltings föränderlighet gick Snellman längre än Hegel.” Hegel hade räknat med att världsanden och världshistorien en dag skulle nå slutmålet, medan Snellman ansåg att alla tankar om ett paradys på jorden, tusenårsriket eller evig fred bara var illusioner som en tänkare inte behövde ta på allvar. Men uppfattningen att Snellman gick längre än sin lärofader Hegel kan ifrågasättas. Åtminstone i praktiken. Det är sant att Hegel sett den preussiska staten i början av 1800-talet som ett slags fulländning av den tyska historien. Enligt de radikala anhängarna, de såkallade vänsterhegelianerna, var Hegels slutsats på den punkten bara en tillfällig eftergift. Det var nämligen priset för att han skulle få en professur i Berlin där han sedan blev den mycket konservativa ledande statsfilosofen för Preussen. Samma Hegel hade i sin ungdom i enlighet med tidens anda varit med om att plantera ett frihetsträd för att hylla den franska revolutionen.

Faktum är att lärjungen Snellman under tidigare år med sina finskhets- och andra reformprogram i storfurstendömet Finland, som lydde under ett reaktionärt Ryssland, betraktats som en samhällsfarlig radikal. Den gamle Snellman ansågs däremot vara en tämligen konservativ statsman. Men av Hegels läror kunde man, helt i enlighet med det dialektiska synsättet, dra nästan vilka slutsatser som helst. Något som speci-

ellt bevisades av de högerhegelianer som med sina gammalkyrkliga synsätt framstod som den etablerade samhällsordningens främsta stöttepelare. Ställ dem mot radikala marxister, alla var de ju Hegels lärjungar! När det gäller utvecklingen från radikal till konservativ var Snellman sin lärofader trogen. Längre än så gick han dock inte.

Av Jalavas bok framgår djupgående skillnader mellan utvecklingen i Sverige och det Finland som lösryckts från det gamla moderlandet. I Sverige fortsatte man liberaliseringen av förvaltningen vilket gav bönderna och småborgerskapet en möjlighet att delta i riksdagarna. Därigenom uppstod enligt Jalava ett slags intressekonkurrens mellan olika grupper. Men i Finland, som hörde till det ryska självhärskardömet, gällde det i motsats till Sverige att nå fram till nationell enighet genom att välja en konsensuslinje. En skillnad som många tycker sig se mellan de bägge länderna än idag. Tänk bara på den svenska riksdagens blockpolitik och de finländska breda koalitionsregeringarna.

I Jalavas verk möter vi också människan Snellman. En argsint och kolerisk herre för att säga det rent ut. På ett ställe skriver hon att "Snellman hade en järnnäve som han inte brydde sig om att dölja i en silkesvante". Men å andra sidan visade Snellman också en nästan extrem förmåga att anpassa sig till de politiska realiteterna. Till dem hörde en försiktig linje gentemot Ryssland. Kameleont och kappvändare sade hans motståndare. Och de var inte få till antalet. Nästan i förbigående nämner Marja Jalava att Snellman på 1840-talet reste till bland annat München, Wien, Berlin, Paris och London. Dessa resor skulle senare bli till en bok med vars honorar han delvis finansierade sitt resande. "Boken flödar av noggranna detaljer och livfulla iakttagelser", skriver hon.

För en icke finskkunnig publik har Svenska litteratursällskapet i Finland tack och lov med anledning av 200-årsjubiléet gett ut ett nytryck av dessa reseskildringar som ger fog för uppfattningen att Snellman blivit orättvist bortglömd som svenskspråkig författare och stilist. Han visar sig nämligen vara den "observanta urbanist, intresserad av konst, arkitektur och det moderna stadslivet, nöjen och förlustelser" som det heter i bokens inledning. På sätt och vis kan utgivningen ses som en försoningsgest gentemot den store men på svenskt håll ofta förbisedde mannen med svenska som modersmål.

Vid Rhenfloden funderar Snellman på hur man ska bära sig åt för att få dricka gott rhenskt vin, i München känner han motvilja mot "den blinda papismen", i Berlin saknar kvinnorna både ledighet och en glad uppsyn, i Paris beundrar han de trädplanterade, rymliga bulevarderna, medan han i London förfäras över hur ginkrogarna med rika gaslågor bara upplyser den smuts som råder inne i lokalerna. I hans jämförelse mellan Paris och London är det utan tvekan den franska huvudstaden som utgår som segrare.

Men att det är det sköna Wien som är Snellmans favoritstad är inte att ta miste på. Befolkningen är vackert klädd och en sträng polisordning har minskat antalet trafikolyckor i en tid då man ännu åkte med häst och droska. Dessutom uppskattade han wienarnas öppenhet.

Som reseskildring står sig Snellmans berättelser än idag. För en modern turist passar verket fortfarande som en guide till de platser som där beskrivs. Detta tack vare kombinationen av en djup och omfattande allmänbildning och en briljant iakttagelseförmåga. Det må sedan handla om allt från märkliga historiska byggnader till vanligt folks beteende.

Henrik Helenius

Marja Jalava. *J.V. Snellman Mies ja suurmies* (J.V. Snellman Mannen och stormannen).

Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2006.

J.V. Snellman i Europa. Resebilder 1840 - 1847. Utgiven av Nora Ervalahti och Rainer Knapas. Svenska litteratursällskapet i Finland/Bokförlaget Atlantis, Jyväskylä, 2006.

TORSTEN TEGNÉR SOM OPINIONSILDARE

Ingen enskild person är så förknippad med den svenska idrottsrörelsen under 1900-talet som Torsten Tegnér (TT). Hans officiella uppdrag var ganska begränsade, även om han under en tid satt med i idrottens högsta organ, men hans roll som ideolog, fri debattör och chefredaktör för den ledande facktidningen *Idrottsbladet*, gav honom en särställning inom den svenska idrotten. Att den första doktorsavhandlingen om en svensk idrottspersonlighet handlar om Torsten Tegnér (1888-1977) är därför naturligt. Den har skrivits av *Rolf Haslum*, har titeln *Idrott, Borgerlig Folkfostran och Frihet. Torsten Tegnér som opinionsbildare 1930-1960* och tar upp hans mest stridbara period, 1930-1960, men handlar – liksom Tegnérns verksamhet – om mycket annat än idrott. Tegnér var till exempel en hängiven nordist och gjorde, som framgår av Haslums studie, anspråk på vara den som startade den nordiska vänortsrörelsen.

Torsten Tegnér hade mycket att bråsa på, farfarsfar var skalden Esaias Tegnér (1782-1846), modern Alice (1864-1943) var också barnvisans moder i Sverige. Den unge Torsten upplevde säkert ett hårt tryck från sin berömda kultursläkt, men skulle som en utpräglad intellektuell man skapa sig en position på en arena som föga utmärkte sig för intellektualism.

TT mötte idrotten under sin uppväxt i högborgerliga Djursholm, där samskolan uppmuntrade friluftsliv och kroppsövningar och där TT fick många idrottskamrater. På sommarloven i Nässjö mötte han och brodern Gösta idrottsungdomar med en helt annan social bakgrund. Där insåg TT tidigt idrottens klassöverbyggande funktion, som sedan blev ett viktigt fundament i hans idrottsideologi. I sina memoarer framhåller TT även den impuls han fick av ett "livsavgörande" möte med spjutkastaren Erik Lemming vid en tävling i Nässjö, en uppgift som Haslum källkritiskt värderar. Haslum har över huvud taget en fördömlig distans till sitt avhandlingsobjekt, samtidigt som han – liksom läsaren – fascinerar av TT:s unicitet, karisma och mångsidiga livsgärning.

Avhandlingen är koncentrerad på Tegnérns roll som opinionsbildare. Haslum belyser främst vilken syn TT hade på idrott, kultur och samhälle, vilka värderingar han ville förmedla och försöker sammanfattningsvis bedöma vilken betydelse han hade för den svenska idrotten. I fem temakapitel behandlas TT:s idrottsideologi, *Idrottsbladet* och journalistiken, idrotten och politiken, kulturkritiken mot idrotten samt TT:s syn på kvinnoidrotten. Varje delstudie rymmer en generös bakgrunds- och omvärldsbeskrivning, som sätter in TT:s agerande i ett större sammanhang.

Det mesta i boken är intressant även för en icke idrottsintresserad läsare, särskilt avsnitten om TT:s förhållande till nazismen och om hans självpåtagna roll som idrottens försvarare mot författaren Ivar Lo-Johanssons kritik i boken "Jag tvivlar på idrotten".

TT var efter Hitlers maktövertagande 1933 först tveksam till att Tyskland skulle få ordna olympiska spel, men svängde och lät sig – som många svenska idrottsjournalister – både imponeras och skrämmas av den nazityska idrottsorganisationen. TT hade en, enligt Haslum, "naiv syn" på idrotten som helt skild från det politiska livet under dessa år. Denna "svajande attityd" försvann dock tvärt efter den tyska ockupationen av Norge och Danmark 1940. TT tog därefter, 1940-42, i talrika artiklar expli-

cit ställning mot Nazi-Tyskland, en position som då avvek från den dominerande opinionen. IB-medarbetare nekades vid denna tid inresetillstånd till Tyskland, men genom ett förbiseende från de tyska ockupanterna fick Idrottsbladet föras in i Norge. IB stödde bland annat de norska elitdrottsmännen i deras bojkott mot Nasjonal Samlings försök att tvinga dem att tävla. Efter kriget fick TT motta en orden för sina insatser för den norska idrotten, en av de utmärkelser han var mest stolt över. TT var också en beundrare av det finländska folket och dess idrott och hade agerat intensivt för Finland under vinterkriget 1939-40, men sedan Finland under fortsättningskriget hamnat på Tysklands sida, blev han mer tveksam i sina känslor.

TT:s politiska huvudfiende var annars kommunismen. I en uppställning 1940 betraktar han idrotten och kommunismen som motsatspar, vilket inte hindrade honom från att efter en Moskva-resa 1946 lovorda Sovjet-systemets kollektiva satsning på idrotten som ett folkhälsoprojekt. Haslum förklarar både denna artikel och dem Tegnér skrev efter Berlin-OS 1936 med att TT var en "lättpåverkad stämmningsmänniska med benägenhet för önsketänkande". Han ville se idrotten som en brobyggare, vilket innebar att den överideologi som friheten – i alla dess former - utgjorde för honom i vissa lägen kunde få stå tillbaka för idrotten.

TT tog också på sig rollen att mer eller mindre ensam bemöta författaren Ivar Lo-Johanssons skrift "Jag tvivlar på idrotten". Denna kom redan 1931, men den offentliga debatten mellan TT och Ivar Lo pågick i flera decennier. Haslums skildring av denna kamp från neutral läktarplats mynnar ut i slutsatsen att han hade önskat en bättre match. Känslorna skenade iväg på båda håll och Haslum hävdar att klyftan mellan idrotten och kulturen onödigt förstärktes. TT:s agerande kom här att bli kontraproduktivt, liksom den reserverade attityd till kvinnoidrotten som han märkligt nog intog. TT undvek till exempel helt att kommentera när en kvinna, 15-åriga Jane Cederqvist, 1960 för första gången fick Svenska Dagbladets bragdmedalj för bästa svenska idrottsprestation. Torsten Tegnérns penna glödde för idrotten, men han glömde kvinnorna, menar Haslum, som på denna punkt har svårt att hitta någon god förklaring.

Eftersom Torsten Tegnér betraktas som den ledande svenske idrottsideologen har Haslum i sina omfattande arkiv- och litteraturstudier ihärdigt sökt efter en "total, övergripande sammanfattning" av TT:s syn på idrottens värden. Överraskande nog har han inte funnit någon sådan, i stil med norrmannen Thorleif Schjelderups pamflett "Jag tror på idrotten" (1951). Haslum menar därför att TT:s idrottsideologi hade en splittrad karaktär, präglad av "ett antal emotionellt färgade utspel av ideologisk art". Haslum försöker dock själv summera TT:s ideologi i ett antal huvudpunkter, där "friheten" är ett slags överideologi. Allt som begränsar friheten måste bekämpas såväl inom som utom idrotten. Tävlanget är också centralt, TT såg kampen i sig som stärkande, även i professionella former. Han hade också en idealistisk bild av idrotten som folkfostrare, byggd på den västerländska kulturens kristna och hellenska drag. TT:s totala mål var enligt Haslum "att med kulturformen idrott som medel stärka svenska folkets fysiska och mentala hälsa".

Haslums slutomdöme om TT är att hans långvariga roller som energisk och uthållig opinionsbildare, folkfostrare och patosfylld frihetssträvar utvecklade honom till en av den svenska idrottens mest betydande personligheter. Hans fria ställning som opinionsbildare gav honom ett större inflytande än den han kunnat få som idrottsrörelsens formelle ledare. Haslum efterlyser på slutraderna någon som idag - med samma auktoritet som TT - kunde gå till storms mot dopning, huliganism och ekonomiska skevheter inom idrotten.

Slutdomömet om Haslums bok är entydigt positivt. Det är en exemplarisk och välskriven avhandling, som från ett spännande och brett samhällsperspektiv skildrar den moderna svenska idrottens framväxt.

Lars-Åke Engblom

Rolf Haslum. *Idrott, Borgerlig Folkfostran och Frihet. Torsten Tegnér som opinionsbildare 1930-1960*. Historiska institutionen, Stockholms universitet 2006.

EN KUNGLIG FORMGIVARE

Design, eller som vi tidigare oftast kallade det, formgivning, har allt mer blivit något som karakteriserar en tid och dess livsstil. Den design av bland annat hushållsprodukter som började förekomma i allt fler former, färger och material under 1950-talet i funktionalismens förlängning kan spåras till främst en källa, *Sigvard Bernadotte*. Nu har denne legendariske formskapare fått sin egen biografi. Det är *Tove Gyllenstiernas Designprinsen* som berättar historien om medlemmen av det svenska kungahuset som var med och formgav det svenska folkhemmet.

Prins Sigvard föddes 1907 i en familj där flera av medlemmarna var konstnärligt begåvade. Prins Eugen är den mest kände, men också prinsens egen mor, kronprinsessan Margareta, målade och skapade trädgårdar. Själv kom han nära trettioalets konstnärliga generation i Stockholm genom två år på Konstakademien. Samma år som Stockholmsutställningen ägde rum, 1930, fick han sitt första uppdrag som silverformgivare för Nordiska Kompaniet, vilket ledde till ett halvsekel långt samarbete med Georg Jensen. Hans corpus silver från de tidiga åren har en distinkt personlig form som visar framåt mot kommande övrig formgivning.

Prinsen blev tvungen att avsäga sig sin kungliga titel när han gifte sig utanför den kungliga kretsen så småningom, och "firmanamnet" Sigvard Bernadotte blev hans nya plattform. Han startade tillsammans med den danske arkitekten Acton Bjørn 1950 ett av de första fristående kontoren för industridesign i Skandinavien. Firman Bernadotte & Bjørn i Köpenhamn blev ett av de internationellt mest framgångsrika designkontoren med kunder över hela världen. Mer än något annat kontor lade de grunden för begreppet "Scandinavian Design" under åren som följde.

Tove Gyllenstiernas bok har ett mycket direkt anslag i text och bild när hon går igenom Sigvard Bernadottes liv och designarbeten. Hon porträtterar honom också som rebellen, pionjären och företagsledaren, och skapar på så sätt en alldeles speciell profil på denne man, som trots att han står bakom så många av våra vardagsobjekt ändå varit märkligt anonym som formgivare. Fram växer bilden av en man som är mångsidigt begåvad och nytänkande också när han väljer sina medarbetare, vilket gör honom intressant också ur ett samtida företagsperspektiv.

Och designprodukterna själva, vilka var de? Ja, jag tror att de flesta av oss skulle le igenkännande inför synen av konservöppnaren Röda Klara, Perstorpsplattan med mönstret "Virrvarr", skrivmaskinen Facit Privat eller Bernadottekannen för Moderna Kök från 1954. Flera av produkterna används fortfarande, särskilt de objekt i plast som på flera sätt ger anslaget till den formsyn som firman stod för, och som inte minst formgivaren Jacob Jensen under sin tid på kontoret bidragit till att skapa. Jag tänker där på Margaretheskålen och på den trekantiga Signaturkannen, som ritats speciellt för kylskåpsbruk. Allt detta är oupplösligt förenat med ett vardagsliv som vi troligen alla delar.

Det är intressant att se Sigvard Bernadotte och hans medarbetare som uppföljare

till den funktionalistiska formsyn som skapades på Stockholmsutställningen 1930, då så mycket lades av grunden till vårt boende idag. Det var på många sätt en modern livsstil som skapades där. Inte minst synen på design som ett helhetsbegrepp snarare än som enskilda produkter. Där har Sigvard Bernadotte varit en ledande gestalt.

Beate Sydhoff

Tove Gyllenstierna. *Designprinsen Sigvard Bernadotte*. Forum, Stockholm 2006

I Kring böcker och människor medverkar i detta nummer:

Aarseth, Asbjørn, professor em. i nordisk litteratur, Universitetet i Bergen
Engblom, Lars-Åke, professor i medie- och kommunikationsvetenskap, Huskvarna
Helenius, Henrik, redaktör, Helsingfors
Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo
Sydhoff, Beate, fil. lic, konstkritiker, Stockholm
Tysdahl, Bjørn, professor em. i engelsk litteratur, Universitetet i Oslo

SAMMANFATTNING

Det sista numret av Nordisk Tidskrifts 129:e årgång går i jubileernas tecken – ett norskt och två finländska. Filologen Christian Janss skriver om den vetenskapliga utgåvan av Ibsens skrifter. Egil Törnqvist tar upp Ingmar Bergmans uppsättning på Dramaten i Stockholm av Gengångare. Anne-Marie Mattsson skriver om den finländska riksdagens 100-årsjubileum.

Martin A. Hansens fascinerande författarskap tas upp av den danske forskaren Anders Thyrring Andersen. Konstkritikern Lisbeth Bonde fortsätter NT:s museiserie med Ordrupgaarden utanför Köpenhamn. Artikelblocket avslutas med Arna Schrams intervju med en öppen hjärtig Davíð Oddsson, fd isländsk statsminister.

Författaren Oskar Stein Bjørlykke, norsk ledamot av Nordiska rådets priskommitté, beskriver under rubriken *För egen räkning* arbetet med litteraturpriset. Anders Ljunggren tar sig an EU:s nordliga dimension i *Krönika om nordiskt samarbete*.

Letterstedtska föreningens avdelningar, styrelser och utdelade anslag presenteras på sedvanligt vis i årets fjärde tidskriftsnummer. I samma avsnitt återfinns också anslagsutlysningen för 2007.

Kring böcker och människor innehåller fyra Ibsenrecensioner. Bjørn Tysdahl skriver om Toril Mois bok om Ibsen som modernist. Asbjørn Aarseth anmäler Egil Törnqvists bok "Ibsen – Byggmästaren". NT:s norske redaktör Hans H. Skei tar upp Helge Rønnings bok om Ibsen och moderniteten samt Ivo de Figueiredos bok om Ibsen i unga år.

Tvåhundra år har förflutit sedan J. V. Snellman föddes. Redaktör Henrik Helenius recenserar två böcker om den finsnationella rörelsens grundare. Professor Lars-Åke Engblom har läst Rolf Haslums imponerande doktorsavhandling i historia om Idrottsbladets legendariske chefredaktör Torsten Tegnér. Avslutningsvis anmäler Beate Sydhoff Tove Gyllenstiernas nyutkomna bok om designern Sigvard Bernadotte.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin 129. vuosikerran viimeinen numero kulkee juhlien merkeissä – yhdet juhlat ovat norjalaiset ja kahdet suomalaiset. Filologi Christian Janss kirjoittaa Ibsenin teosten tieteellisestä laitoksesta. Egil Törnqvist ottaa esille Ingmar Bergmanin Tukholman Dramaten-teatterille ohjaaman Kummittelijoita. Anne-Marie Mattsson kirjoittaa Suomen eduskunnan 100-vuotisjuhlasta. Martin A. Hansenin kiehtovan kirjailijanuran ottaa esille tanskalainen tutkija Anders Thyrring Andersen. Taidekriitikko Lisbeth Bonde jatkaa NT:n museosarjaa ja vuorossa on Kööpenhaminan ulkopuolella sijaitseva Ordrupgaarden. Artikkeliosastossa viimeisenä on Arna Schramin tekemä Islannin entisen pääministerin, avosydämisen Davíð Oddssonin haastattelu.

Pohjoismaiden neuvoston palkintotoimikunnan norjalainen jäsen kirjailija Oskar Stein Bjørlykke kirjoittaa otsikon *För egen räkning* alla kirjallisuuspalkintoon liittyvästä työstä. Anders Ljunggrenin *Krönika om nordiskt samarbete* käsittelee EU:n pohjoista ulottuvuutta.

Letterstedtska föreningens osastot, johtokunnat ja vuoden aikana jaetut apurahat esitellään tavanmukaisesti lehden neljännessä numerossa. Samassa osastossa on myös vuoden 2007 haettavana olevat apurahat.

Osasto Kring böcker och människor sisältää neljä Ibseniä käsittelevää arvostelua. Bjørn Tysdahl kirjoittaa Toril Moisin kirjasta, joka käsittelee Ibseniä modernistina. Asbjørn Aarseth ilmoittaa Egil Törnqvistin kirjan Ibsen – Byggmästaren. NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei ottaa esille Helge Rønningin kirjan Ibsenistä ja modernismista sekä Ivo de Figueiredon kirjan Ibsenistä nuorena.

J.V. Snellmanin syntymästä on kulunut kaksisataa vuotta. Toimittaja Henrik Helenius arvostelee kaksi kirjaa, jotka käsittelevät tätä suomalaiskansallisen liikkeen perustajaa. Professori Lars-Åke Engblom on lukenut Rolf Haslumin vaikuttavan historian alaan kuuluvan väitöskirjan, joka käsittelee Idrottsbladetin legendaarista päätoimittajaa Torsten Tegnériä. Lopuksi Beate Sydhoff ilmoittaa Tove Gyllenstiernan äskeittäin ilmestyneen kirjan muotoilija Sigvard Bernadottesta.

C W-d

Suomennos: *Paula Ehrnebo*

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2006 sin hundraåriga åttioandra i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2007 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2007 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 409195-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 112 21 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.
Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 2 tr, Stockholm.
Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.
E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.
Tel 0158-137 89 (bostaden) eller personsökare 0740-25 58 42.
E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Engbakken 26, DK-2830 Virum.
Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Dalvägen 3 A 4, FIN-02700 Grankulla.
Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.
Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.
Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no